

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

TOMÁŠ KOLICH

THE FACE IS AFOOT. ZOBRAZENÍ SHERLOCKA
HOLMESE V ČESKÝCH ZEMÍCH.

THE FACE IS AFOOT. DEPICTION OF SHERLOCK
HOLMES IN THE CZECH LANDS

2012

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lubomír Konečný

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Prof. PhDr. Lubomíru Konečnému za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji za konzultace a poskytnutí informací Catherine Cooke, Kryštofu Vančovi, Petru Štemberovi, PhDr. Evě Uchalové a Aleši Zachovi.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Opavě dne 28. 6. 2012

Tomáš Kolich

Abstrakt

Práce se zabývá vývojem zobrazení Sherlocka Holmese na území Čech, a to v knižních ilustracích, komiksu, divadle a filmu. Vychází z dnešní obecně rozšířené představy o vzhledu této literární postavy a ukazuje, jak se tato představa utvářela. Zaměřuje se na předměty, díky kterým je dnes Holmes snadno rozpoznatelný a vysvětluje, kdy a jak byly přidány do Holmesova světa. Práce rozebírá jednotlivá období podle chronologického pořádku. Nejprve se zaměřuje na to, jak vypadal Holmes podle povídek Arthura Conana Doylea, v původních anglických ilustracích a dramatizacích. Následně sleduje tento vývoj na území Čech od prvních překladů Doyleových povídek až do současnosti. Úkolem práce je také shromáždit a vytvořit seznam všech dostupných zobrazení Sherlocka Holmese vytvořených českými autory nebo pro české prostředí.

Klíčová slova: Sherlock Holmes, historie, ilustrace, Arthur Conan Doyle, Sidney Paget, William Gillette, Vilímek, detektivky

Abstract

The subject matter of this bachelor thesis is the evolution of depiction of Sherlock Holmes in the Czech region in book illustrations, comics, theatre and film. This thesis examines today's image of this fictional character and shows how this image has been created. It focuses on the subjects which make Holmes easy to recognize and explains when and how this objects were inserted into Holmes's world. Thesis analyzes periods of history in chronological order. First, it shows how Holmes looked in the novels of Arthur Conan Doyle and in the original English illustrations and dramatizations. Consequently, it analyzes this evolution in the Czech region from the first translations of Doyle's novels to the present day. The task of this paper is also to collect and to create list of every Czech depiction of Holmes that can be found.

Key words: Sherlock Holmes, history, illustrations, Arthur Conan Doyle, Sidney Paget, William Gillette, Vilímek, detective novels

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Úskalí bádání.....	12
3. Sherlock Holmes v Anglii.....	14
3.1. Historie vzniku Sherlocka Holmese.....	14
3.2. Doyleova představa Sherlocka Holmese.....	22
3.3. Původní anglické ilustrace.....	31
3.4. Americké a anglické divadelní hry se Sherlockem Holmesem.....	41
3.5. Shrnutí: Sherlock Holmes před příchodem do Čech.....	44
4. Sherlock Holmes v Českých zemích v první polovině 20. století.....	45
4.1. Ilustrace první poloviny 20. století.....	45
4.2. Sherlock Holmes v českém předválečném divadle.....	53
4.3. Sherlock Holmes v prvorepublikových filmech.....	59
4.4. Shrnutí: Sherlock Holmes v Čechách v první polovině 20. století.....	64
5. Sherlock Holmes v Čechách od konce druhé světové války do současnosti.....	66
5.1. Ilustrace a komiks.....	67
5.2. Divadlo a film.....	71
5.3. Shrnutí: Sherlock Holmes v Čechách ve druhé polovině 20. století.....	75
6. Závěr.....	78
7. Seznam použité literatury.....	82
8. Seznam použitých pramenů.....	87
9. Seznam příloh.....	89
9.1. Seznam českých zobrazení Sherlocka Holmese.....	90
9.1.1 Ilustrace a komiks.....	90
9.1.2. Divadlo.....	93
9.1.3. Film.....	95
9.2. Obrazová příloha.....	96
9.3. Seznam vyobrazení.....	130

1. Úvod

Sherlock Holmes patří k nejsnadněji rozpoznatelným fiktivním postavám na světě. Ať už je zobrazen v knížkách, komiksu či filmu, dokážeme jej vždy identifikovat prakticky ihned. Jeho vzhled je natolik jedinečný, že nás nikdy nenechá na pochybách, na koho se to vlastně díváme. Znají ho malé děti, jejich rodiče i dědečkové a babičky. Všichni zkrátka ví, jak vypadá Sherlock Holmes.

Takováto celosvětová proslulost samozřejmě nevzniká z ničeho. Aby mohl být někdo snadno rozpoznatelný, musí být jeho vzhled dostatečně specifický a zároveň se musí rozšířit a vtisknout do lidské paměti. Je třeba, aby jednotlivé části podoby takovéto postavy nebo jejich kombinace byly jedinečné a rovněž snadno zapamatovatelné. Právě tyto části Holmesova vzhledu, jejich vývoj a cesty, kterými se dostávaly do povědomí lidí, jsou předmětem zkoumání této práce.

Práce vychází z jedné základní premisy, a sice že to, co je dnes považováno za typické pro Sherlocka Holmese, není původní, nýbrž se jedná o výsledek vývoje. Tuto skutečnost si mnoho lidí neuvědomuje a předpokládají, že Holmes, kterého mají zažitého, zde byl odjakživa. Málokoho napadne, že by se geniální detektiv z původních povídek sira Arthura Conana Doylea mohl od dnešní představy odlišovat. Nabízí se vysvětlení, že většina Doyleovy povídky nečetla. To je sice pravda, ale pomýlenou představu o tom, jak má vypadat typický Holmes, mají i ti, kteří jeho detektivní dobrodružství četli. Obecná představa o podobě Holmese je natolik rozšířená, že se k nim dostala dříve než samotný text, a rovněž velmi silná, protože zůstane v mysli čtenářů i poté, co Doyleovy knížky odloží. Je však třeba poznamenat, že typické neznamena původní, a proto se najdou i mnozí, kteří jsou s původní detektivovou podobou obeznámeni, ale za typickou považují tu, jež je nejčastěji zobrazována.

Otázka toho, co je a co není pro Holmese typické, je v naší době aktuální víc než kdy předtím. Zapříčinila to nová filmová zpracování z posledních let. Filmy *Sherlock Holmes* (2009) a *Sherlock Holmes: Hra stínů* (2011) režiséra Guye Ritchieho ukázaly stejně jako seriál *Sherlock* (2010) z produkce BBC slavného detektiva v netradiční podobě, na kterou není většina diváků zvyklá. Média hovoří o jejich pojetí jako o aktualizaci či modernizaci předlohy, čímž vzniká paradox, protože sami tvůrci se podle svých slov snaží být duchu předlohy pokud možno co nejvíce věrni (a skutečně se jim to daří). Po dlouhé době tak byla

veřejnost konfrontována s tím, že její představa o Holmesovi nemusí být tak správná, jak si mysleli.

Filmy vyvolaly zájem o starší filmová zpracování i Doyleovy povídky a objevilo se také několik článku, které se snaží určitým způsobem vypořádat s Holmesovým fenoménem. Většinou jsou však teorie těchto článků postaveny pouze na úvahách samotných autorů, které sice občas čerpají z některých známějších pasáží Doyleova textu, ale nevycházejí z práce s materiálem a nejsou proto podloženy dostatečným množstvím příkladů. Vzhledem k odlišné povaze jejich zaměření nepodal zatím žádný z těchto článků uspokojivou informaci o tom, co je ve spojitosti s Holmesem skutečně původní, a právě to se snaží tato práce napravit.

Jak tedy vypadá typický Sherlock Holmes? Zeptáme-li se dnes několika náhodně vybraných jedinců, dostaneme stejný popis: nosí čepici s dvěma kšilty a kouří dýmku. Díky těmto dvěma předmětům jsme všichni schopni bezpečně určit, že se jedná o slavného detektiva. Proto je například Holmes na různých reklamních materiálech, vývěsních štítech tabákových prodejen nebo ve znacích holmesologických společností zobrazen často pouze jako silueta, protože právě při pohledu ze strany jsou dvoukšiltová čepice a dýmka nejlépe patrné.¹ V rámci těchto dvou předmětů je důležitější čepice, díky které dokážeme identifikovat Holmese, i kdyby dýmku neměl.

Představa typického Holmese je pochopitelně obsáhlejší. Je to hubený postarší muž, čtyřicátník nebo padesátník, který má úzký obličej, výrazný nos, pejzy (někdy licousy) a je hladce oholen. Ve svém bytě chodí v županu a hraje na housle nebo vysedává v ušáku a čte noviny. Pokud se pohybuje venku, obléká si pláštěnku s kostkovaným vzorem a k pátrání používá lupu.

Doprovází jej doktor Watson, menší obtlouklý chlapík s kulatým obličejem a knírkem. Někdy vypadá starší než Holmes. Nosí buřinku a vyznačuje se značnou nechápavostí.

Výše vyjmenované kusy ošacení a předměty můžeme označit za Holmesovy atributy. Zkoumání a analýza těchto atributů jsou hlavním těžištěm této práce, která bude sledovat jejich vývoj a pokusí se určit, zda byly atributy již od začátku, nebo se jimi stávaly pozvolna, či byly do Holmesova světa vneseny až druhotně. Zároveň se zaměří na proměnu samotného Holmese, jeho věrného druha Watsona a také jejich bytu na Baker Street. Na základě tohoto rozboru bude ukázáno, jak se vytvářela obecná představa o vzhledu Sherlocka Holmese,

¹ Vincent STARRETT: The private life of Sherlock Holmes, Chicago 1960, 123.

jakými cestami se dostávala do Českých zemí, jak se na našem území proměňovala a jak se vyvinula až do dnešní podoby. Čtenář bude mít příležitost zjistit, jak o Holmesovi smýšlely jednotlivé generace Čechů.

Práce sleduje veškerá zobrazení Holmese, která byla vytvořena českými autory nebo měla významný vliv na české prostředí. Výrazem zobrazení se rozumí jakékoliv vizuální zpodobnění, a to v knižních ilustracích, divadle, filmu a komiksu. Je chronologicky rozdělena do tří oddílů, přičemž na konci každého z nich následuje shrnutí dosavadního vývoje. První se zaměřuje na Holmesovy začátky ve Spojeném království, analyzuje text Doyleových povídek, sleduje obraz slavného detektiva v anglických ilustracích od prvních vydání Doyleových novel až po poslední povídky v *The Strand Magazine* a také v některých vybraných dramatizacích. Druhý oddíl mapuje výskyt Holmese na našem území od prvních českých překladů Doyleových povídek ještě z doby Rakouska-Uherska až do druhé světové války a vedle ilustrací a divadelních her českých autorů se zabývá i filmem. Ve třetím, a posledním oddíle, který sleduje vývoj Holmesových zobrazení od druhé světové války až do současnosti, se k analyzovaným žánrům přidává komiks. Součástí práce je i seznam, ve kterém jsou přehledně uvedena všechna česká zobrazení slavného detektiva rozdělená podle jednotlivých žánrů.

Názvy Doyleových povídek se Sherlockem Holmesem jsou v textu uváděny v českém překladu, tituly všech ostatních literárních děl jsou ponechány v originále. K citování byly použity vesměs překlady dostupné on-line na stránkách Městské knihovny v Praze v rámci projektu *Sherlock Holmes on-line*, a to především kvůli jejich snadné dostupnosti a úplnosti. Většina těchto překladů vycházela v nakladatelství Mladá Fronta v edici *Máj* v letech 1971-74.

2. Úskalí bádání

Zobrazení Sherlocka Holmese je doposud téměř neprobádané téma, a to nejen v Čechách. Přestože statí a článků nejrozumnějšího ražení, které se zabývají slavným detektivem snad ze všech myslitelných pohledů, je bezpočet, o vývoji jeho podoby toho bylo napsáno minimum. Za zmínku stojí pouze knihy *A Study in Pictures* od Jamese Montgomeryho a *Sherlock Holmes in Portrait and Profile* od Waltera Klinefeltra, které se zabývají anglickými a americkými ilustrátory a to spíše z faktografického hlediska, tedy které povídky ilustrovali, kolik ilustrací vytvořili, a čím se od sebe liší. Autoři se sice nesnaží o interpretaci jednotlivých zobrazení či určení hlavních tendencí, ovšem jako zdroj informací o pro českého čtenáře obtížně dostupných zahraničních ilustracích jsou jejich knihy nedocenitelné.

Zajímavé podněty poskytuje i spis světově uznávaného holmesologa Vincenta Starretta *The Private Life of Sherlock Holmes*. Toto velice užitečné pojednání, které rozebírá jak úskalí, s nimiž se Doyle při psaní a vydávání povídek musel potýkat, tak i samotný literární svět Holmese, obsahuje kapitolu o ilustracích a dramatizacích, ve které se Starrett oproti Montgomerymu a Klinefeltrovi pouští i do hlubšího rozboru. U nás k tomuto tématu přispěl několika články pouze Aleš Kolodrubec, předseda České společnosti Sherlocka Holmese.

Hlavní úskalí při bádání o vývoji zobrazení Sherlocka Holmese na našem území spočívá v nedostupnosti materiálu. Knihy s ilustracemi a další obrazový materiál, zejména z předválečné doby, jsou nejen velmi obtížně dosažitelné, ale především často téměř zapomenuté nebo neznámé. Jediným možným postupem bylo tedy soustavné prohledávání antikvariátů, katalogů knihoven, sbírek některých vybraných institucí a sledování internetových aukcí.

Pomůckou při hledání byly elektronické databáze sbírkotvorných institucí, např. pražského Divadelního ústavu Institutu umění. Pomohly také otevřené internetové databáze, jako je databáze českého amatérského divadla www.amaterskedivadlo.cz nebo databáze detektivní, thrillerové a špionážní literatury www.pitaval.cz. Zvláště Pitaval byl přínosný tím, že poskytuje u jednotlivých vydání informaci o tom, jestli jsou ilustrované a často zde lze najít i fotografii obálky, čímž značně usnadňuje orientaci v nepřehledném množství vydání holmesovských povídek.

Jedním z cílů této práce bylo shromáždit tento rozptýlený obrazový materiál a vytvořit seznam, podle něhož by bylo možné jednotlivá zobrazení Sherlocka Holmese dohledat. Nelze tvrdit, že je tento seznam zcela definitivní, ale vzhledem k výše zmíněnému rok a půl trvajícimu soustavnému průzkumu může autor této práce prohlásit, že je v něm určitě shromážděna valná většina českých zobrazení bakerstreetského detektiva.

3. Sherlock Holmes v Anglii

3.1. Historie vzniku Sherlocka Holmese

Arthur Conan Doyle se narodil 22. května roku 1859 v Edinburghu. Vzdělání se mu dostalo na jezuitských školách ve Stonyhurstu a rakouském Feldkirche. Roku 1876 nastoupil na univerzitu v Edinburghu, kde o čtyři roky později promoval jako bakalář medicíny. Zde také začal psát své první povídky. Po absolvování provozoval praxi v Plymouthu a Portsmouthu a mezitím se snažil prosadit jako spisovatel.

V době, kdy začal psát příběhy se Sherlockem Holmesem, nebyla jeho životní situace nejpříznivější. Byl čerstvě ženatý a pokoušel se navýšit svůj příjem z lékařské praxe psaním povídek pro magazíny. Již v té době cítil, že pouhé psaní povídek k veřejnému úspěchu nevede, a že je třeba mít „*jméno na obalu knihy*“.² Rukopis jeho první novely, *The Firm of Girdlestone*, se ještě stále povaloval v jeho domě, protože i přes značnou snahu nenašel Doyle nakladatele, který by ji vydal.

Při rozvažování jak dál se jeho mysl obrátila k detektivní literatuře. Již dříve jej Gaboriau zaujal svým umným proplétáním zápletek a Poeův geniální detektiv Dupin byl hrdinou jeho dětství. Nebyl si však jistý, zda-li je schopen přispět v rámci tohoto žánru něčím novým.³ Inspirací se mu stal jeho bývalý učitel z dob studia medicíny v Edinburghu, doktor Joseph Bell. Bell byl konzultující chirurg v Royal Infirmary a Royal Hospital for Sick Children, jenž byl známý svým zvláštním trikem, kterým si pomáhal při určování diagnózy. Doyle měl dost času tuto jeho metodu odpozorovat, protože byl po jistý čas, ještě coby student, zaměstnán jako jeho asistent.⁴ Nebyla to nikterak prestižní pozice. Doyleovým úkolem bylo rovnat pacienty do řady, dělat si krátké poznámky o jejich případech a posílat je dále do ordinace k Bellovi. Zakrátko si povšiml, že Bell dokáže o pacientovi zjistit pouhým pohledem více, než Doyle svými dotazy v čekárně. „*Seděl ve své ordinaci*“, napsal Doyle později, „*s tváří jako rudý indián a diagnostikoval pacienty jak přicházeli ještě dříve než vůbec stihli otevřít ústa. Vyjmenovával jim jejich symptomy, někdy i details z jejich života a*

² STARRETT (pozn. 1) 2.

³ Arthur C. DOYLE: *Memories and Adventures*, Oxford/New York 1989, 74.

⁴ STARRETT (pozn. 1) 3.

*málokdy se mýlil“.*⁵

Některé příklady Bellova diagnostického umění, jež Doyle zaznamenal, by mohly být klidně výňatkem z příběhů se Sherlockem Holmesem. U jednoho pacienta například okamžitě určil, že býval v armádě, ale propustili jej teprve nedávno, také že působil v regimentu Highland jako důstojník a byl umístěn na Barbadosu. Svým studentům pak tuto neuvěřitelně přesnou dedukci vysvětlil následovně: „*Vizte pánové, tento pán je důstojný muž, ale nesundal si svůj klobouk. V armádě si klobouky nesundávají; ovšem kdyby byl propuštěn již delší dobu, tento civilní zvyk by si osvojil. Působí autoritativně a je očividně Skot. A co se týče Barbadosu, ztěžuje si na elephantiasis, což je západoindická nemoc, ne britská“.*⁶

O jiném pacientovi zase řekl: „*Pánové, máme zde muže, který pracuje jako řezač korku, nebo pokrývač. Pokud na chvíli použijete své oči, povšimnete si jemného ztvrdnutí – pravidelných mozolů – na straně jeho ukazováčku a ztlustění na vnější straně jeho palce; jasný důkaz toho, že se věnuje jednomu, nebo druhému povolání“.*⁷

Bell projevoval při svých diagnózách i značný smysl pro humor. O jednom muži, který k němu přišel, prohlásil, že je to místní rybář, což následně demonstroval na mnoha detailech, počínaje vyššími botami a druhem opálení konče. Tuto ukázkou brilantního pozorování ale nakonec poněkud odlehčil, když za nevyvratitelný důkaz označil pach ryby, který podle něj pacientův příchod ohlašoval „*nejznatelnějším a nejmarkantnějším způsobem“.*⁸

Doyle věřil tomu, že kdyby se stal Bell detektivem, určitě by tuto fascinující, ale neuspořádanou metodu přivedl k něčemu, co se téměř dá nazvat vědou.

Doyle měl tedy již promyšleny základní obrysy postavy geniálního detektiva a jeho vyšetřovacích metod. Byl si však vědom, že detektiv nemůže vyprávět své příběhy sám. Proto potřeboval společníka, vzdělaného muže činu, který by se mohl jednotlivých dobrodružství osobně účastnit a sám o nich referovat.⁹ Koneckonců, myšlenka pobočníka, který slouží jednak jako vypravěč a zároveň svými dotazy reprezentuje zvědavé čtenářstvo, se objevuje už u Poeova Dupina, kterého Doyle tak dobře znal.

5 STARRETT (pozn. 1) 3.

6 Ibidem.

7 Ibidem 4.

8 Ibidem 5.

9 DOYLE (pozn. 3) 75.

Následujícím a velmi důležitým krokem byl výběr jmen obou protagonistů. Co se týče samotného Sherlocka Holmese, zdá se dnes téměř nepředstavitelné, že by se mohl jmenovat jinak. Toto jméno je tak notoricky známé, že neoznačuje již pouze literární postavu, ale používáme jej například, chceme-li sarkasticky komentovat něčí dedukční schopnosti: „*Ty jsi ale Sherlock!*“. Má dokonce své vlastní heslo v *The Oxford English Dictionary*.¹⁰ Jméno Sherlock Holmes je však výsledkem zajímavého vývoje.

Nejdříve vytanuly Doyleovi na mysl jména jako Mr. Sharps (pan Bystrý) či Mr. Ferrets (pan Čmuchal), které ovšem rychle zavrhl jako příliš banální. Nakonec o příjmení rozhodla Doyleova láska k dílu amerického esejisty a fyzika Olivera Wendella Holmese, o kterém později napsal: „*Již nikdy později jsem tak dobře neznal a nezbožňoval muže, kterého jsem nikdy neviděl*“.¹¹

Křestní jméno bylo poněkud problematičtější. Poměrně dlouho přemýšlel Doyle o svém hrdinovi jako o Sherinffordu Holmesovi. Dochovaný list z Doyleova zápisníku nám ukazuje, že toto jméno používal ještě v době, kdy už psal první příběh s geniálním detektivem, *Studii v šarlatové*.¹²

Ze stejného zdroje známe i původní verzi jména detektivova společníka – Ormond Sacker. Doyle ale chtěl, aby jméno tohoto nenápadného muže působilo pokud možno co nejvíce všedně a jednotvárně. Nakonec se rozhodl, že detektivova společníka bude nazývat doktor John Watson.

Tak tedy napsal *Studii v šarlatové*. Věděl, že kniha je tak dobrá, jak ji jen mohl udělat, a měl velká očekávání. Bohužel, podobně jako *The Firm of Girdlestone* se začala vracet od všech nakladatelů zpět bez jakéhokoliv úspěchu. Doyle tentokrát pociťoval velkou křivdu, protože věřil, že si kniha zaslouží lepší osud. James Payn mu ji pochválil, ale shledal ji příliš krátkou a zároveň příliš dlouhou. Arrowsmith ji obdržel v květnu 1886 a vrátil nepřečtenou v červenci. Nakonec ji zaslal Ward, Lock and Co., protože se specializovali na nenáročnou literaturu často s fantaskním obsahem.

Jejich odpověď zněla: „*Vážený pane, přečetli jsme si Váš příběh a líbí se nám. Nemůžeme jej vytisknout tento rok, neboť je v současnosti trh zaplaven levnou fikcí, ale pokud nenamítáte nic proti pozdržení vydání do příštího roku, dáme Vám 25 liber za*

¹⁰ J. A. SIMPSON/E. S. WEINER: *The Oxford English Dictionary*, Oxford 2001², 247.

¹¹ STARRETT (pozn. 1) 6.

¹² Ibidem 7.

autorská práva“.¹³

Nebyla to vyloženě lákavá nabídka a i Doyle, který se zrovna nenacházel ve finančně příznivých podmínkách, se ji zdráhal přijmout. Hlavním problémem totiž nebyly peníze, ale dlouhé zdržení, protože cítil, že tato kniha by pro něj mohla otevřít cestu k úspěchu. Byl však již otrávený z opakovaných zklamání a rozhodl se, že pozdější vydání je lepší než žádné. Nabídku tedy přijal a kniha vyšla roku 1887. Jak Doyle poznamenává ve své autobiografii, již nikdy za ni nedostal ani jedinou další penny.¹⁴

Po *Studii v šarlatové* se od detektivních novel obrátil k historickému románu. Napsal knihu *Micah Clarke* o povstání vévody z Monmouthu proti anglickému králi, která se u nakladatelů zprvu také nesetkala s velkým úspěchem. Nakonec ale vyšla.

Tou dobou dosáhla *Studie v šarlatové* v Anglii určitého úspěchu, značně oblíbená byla ovšem v Americe.¹⁵ Této slávě částečně napomohl fakt, že na konci 19. století ještě neexistovaly žádné zákony, které by chránily autorská práva mezinárodně. Americká nakladatelství tak mohla vydávat díla britských autorů, aniž by jim musela platit.¹⁶ Za těchto nešťastných okolností mohlo být britským spisovatelům alespoň útěchou, že se stali známými i v zámoří. To byl případ Doylea, za nímž přijel do Londýna agent *Lippincott's Magazine*, aby se s ním domluvil na nové knize o Sherlocku Holmesovi. Doyle byl z této příležitosti velice nadšen, takže se na den omluvil u pacientů a horlivě na schůzku dorazil. Při večeři se americký agent Stoddart projevil jako výborný společník, stejně jako další stolovník, irský člen parlamentu Gill. Největší dojem na Doylea ovšem udělal Oscar Wilde, který se setkání účastnil také. K Doyleovu překvapení, Wilde četl *Micah Clarke* a vyjádřil se o této knize dosti pochvalně. Ještě o několik let později na něj Doyle vzpomínal jako na mistra konverzace.¹⁷

Výsledkem večera bylo, že Wilde i Doyle přislíbili napsat pro *Lippincott's Magazine* každý jednu knihu. Tak vznikl Wildeův *Obraz Doriana Graye* a Doyleovo *Znamení čtyř*. Tento druhý příběh se Sherlockem se poprvé objevil v únorovém čísle *Lippincott's Magazine* v roce 1890 a jako samostatná kniha vyšel na podzim téhož roku u nakladatele

13 DOYLE (pozn. 3) 75.

14 Ibidem 76.

15 Ibidem 77.

16 STARRETT (pozn. 1) 10.

17 DOYLE (pozn. 3) 78.

Spencera Blacketta.¹⁸ Novela byla úspěšná hned od začátku, ovšem nevydělala Doyleovi ještě dostatek peněz, aby mohl opustit svou lékařskou praxi. Působil tedy stále jako praktický lékař v Southsea v Portsmouthu a zároveň pracoval na svém druhém historickém románu, *The White Company*.¹⁹

Napadlo jej, že jako specializovaný lékař by měl více času na psaní a také větší příliv pacientů. Proto odjel do Vídně, kde se vyškolicil očním lékařem. Po návratu do vlasti již nezamířil do Portsmouthu, ale usadil se v Londýně. Chtěl se zaměřit na klientelu z vyšší třídy, a proto hledal místo pro svou ordinaci v zavedených lékařských čtvrtích. Našel vyhovující prostor na Wimpole Street, kde měl jednu místnost jako ordinaci a druhou jako čekárnu. Podle jeho slov se však za chvíli staly čekárny z obou. Očekávaný nárůst počtu pacientů se nedostavil. Každé ráno přicházel do své ordinace kolem desáté a setrval tam až do tří nebo čtyř odpoledne, aniž by jej kdokoliv rušil. Doyle se však dokázal dívat na tuto nešťastnou situaci pozitivně a považoval ji za ideální podmínky pro literární práci.²⁰

V té době vycházelo značné množství měsíčníků, mezi jinými známý *The Strand Magazine* (dále jen *Strand*) v nichž byly uveřejňovány různorodé povídky, a které se předháněly ve snaze získat co největší počet čtenářů. Doyle dostal nápad vytvořit sérii krátkých povídek, kterými by prostupovala jedna výrazná postava, což by čtenáře připoutalo na delší čas k jednomu konkrétnímu časopisu. Na druhou stranu si uvědomoval, že dlouhý příběh na pokračování by nebyl příliš praktický, protože dřív nebo později by čtenář nějakou část příběhu nechtěně vynechal, a pak už by o něj ztratil zájem.²¹

Jako ideální mu tedy přišlo řešení, kde by jeden charakter spojoval jednotlivé příběhy, ale ty by byly vždy uzavřené, aby si mohl čtenář pokaždé vychutnat celou zápletku. Sám Doyle později napsal, že byl pravděpodobně první, kdo přišel na takovouto myšlenku, a *Strand* první časopis, který ji realizoval.²²

Když přemýšlel o hlavním charakteru, cítil, že Holmes, kterého použil ve dvou předcházejících novelách, by byl pro krátké příběhy vhodný. Povídky pak začal psát během čekání na pacienty ve své ordinaci. Tehdejší editor *Strandu*, Greenhough Smith, si je oblíbil hned po prvním přečtení a povzbudil Doylea, aby v psaní pokračoval. Finanční stránku

18 STARRETT (pozn. 1) 10sq.

19 Ibidem 11.

20 DOYLE (pozn. 3) 95.

21 Ibidem.

22 Ibidem 96.

předal Doyle do rukou agenta A. P. Watta, který mu vyjednal příjem natolik dostatečný, že už nepociťoval nedostatek peněz a nemusel si dělat starosti s prázdnou čekárnou.²³

Podle Doylea tkvěl problém povídek s Holmesem v tom, že každá potřebovala stejně jasnou a originální zápletku, jakou by vyžadovala delší kniha. Udržovat kvalitu zápletek bylo při tak vysoké frekvenci psaní obtížné. Vzhledem ke skutečnosti, že jej už nepostihoval absolutní nedostatek peněz, rozhodl se Doyle, že už nikdy nenapiše nic, co není tak dobré, jak by mohlo být. Stanovil si, že každá povídka s Holmesem musí mít hodnotnou zápletku a obsahovat takový problém, který by zajímal i jeho, protože to je první požadavek, pokud chce autor pobavit někoho jiného.²⁴ Doyle podle svých slov tomuto předsevzetí dostál, protože ani s odstupem několika let neměl pocit, že by s narůstajícím počtem úrovní povídek klesala.²⁵

První povídka série, jež byla později v knižním vydání rozdělena na *Příběhy Sherlocka Holmese* a *Vzpomínky na Sherlocka Holmese*, se objevila v červencovém čísle *Strandu* v roce 1891 a poslední vyšla ve vánočním čísle roku 1893.²⁶ Byl to neuvěřitelný úspěch a celkem dva tucty příběhů proslavili Sherlocka Holmese celosvětově. Doyle v té době napsal i novely *The Refugees* a *The Great Shadow*, ty byly ovšem zastíněny popularitou jeho detektivních povídek. Začal se tehdy obávat, že bude-li v sérii s Holmesem pokračovat, lidé si jej už trvale budou spojovat s tím, co sám považoval za „nižší úroveň literárního úspěchu“.²⁷ Aby se tedy oddělil od svého literárního hrdiny trvale, rozhodl se, že ukončí jeho život.

Na tento nápad přišel, když byl se ženou na krátkém výletě ve Švýcarsku, kde uviděl mohutné Reichenbachské vodopády. Když pozoroval proudy vody padající dolů do propasti, napadlo jej, že by to byla „důstojná hrobka pro ubohého Sherlocka“.²⁸ V povídce nazvané příhodně *Poslední případ* jej nechal do této hluboké rokle spadnout i s jeho úhlavním nepřítelem profesorem Moriartym a byl pevně rozhodnut, že jej tam nechá nadobro.²⁹

Holmesova smrt vzbudila ohromnou veřejnou reakci, kterou Doyle ani ve snu nepředpovídal, a která pravděpodobně nemá v historii literatury obdoby. Soudí se, že od té

23 DOYLE (pozn. 3) 96.

24 Ibidem 97.

25 Ibidem 98.

26 STARRETT (pozn. 1) 14.

27 DOYLE (pozn. 3) 99.

28 Ibidem.

29 Ibidem.

doby, co odešla Little Nell v Dickensově románu *Old Curiosity Shop*, neplakala Anglie a Amerika pro žádnou literární postavu tolik jako pro Holmese.³⁰ Na rozdíl od případu Little Nell, pro niž truchlil i sám autor, Doyle žádný zármutek rozhodně nepociťoval: „*Obávám se, že jsem byl zcela necitelný a jedině šťastný, že mám příležitost otevřít se novým oblastem představivosti, protože lákání vysokých odměn činilo obtížným přestat myslet na Holmese*“.³¹

Doyleovi přicházelo mnoho dopisů, ve kterých jej čtenáři prosili o obživení jejich milovaného hrdiny nebo alespoň vyjádřili své rozčilení. Jedna z takovýchto stížností dokonce začínala slovy „*Ty Brute*“.³² Jednou z příčin takovýchto přehnaných vyjádření byla skutečnost, že pro mnoho lidí nebyl Sherlock Holmes pouze fiktivní literární postava, ale živá bytost z masa a kostí. Někteří skutečně věřili, že Holmes je žijící detektiv, který bydlí na Baker Street. Důvodů, jež vedly k této mystifikaci může být více, například realističnost původních příběhů, kde je jedna z hlavních postav prezentována zároveň coby autor, či množství pozdějších životopisů a studií nejrůznějšího druhu produkovaných amatérskými holmesology. Doyleovi byly pravidelně doručovány dopisy adresované Sherlocku Holmesovi, ve kterých žádali pisatelé detektiva o vyřešení nejroztodivnějších problémů. Stejně často psali lidé i Watsonovi, aby jej poprosili o autogram jeho slavnějšího kolegy nebo dokonce nabídli dům, do kterého by se mohl Holmes nastěhovat až odejde na odpočinek.³³

Ať už byl tedy Holmes oplakáván jako skutečná či literární postava, jisté je, že se s ním čtenáři nedokázali nadobro rozloučit. Nedařilo se to ani Doyleovi, a tak se nakonec ke svému hrdinovi po téměř deseti letech vrátil. Novela, která se objevila ve *Strandu* v roce 1901, nesla název *Pes baskervillský*, a přestože v ní Holmes ještě nebyl oficiálně obživen, byl to triumfální návrat. Velký zájem čtenářů byl očekáván, a proto vyšla knižní verze v březnu následujícího roku ve velmi velkém nákladu, díky čemuž je toto první vydání i dnes poměrně snadno dostupné.³⁴

Na tento čtenářský ohlas navázal Doyle dalšími povídkami, které vycházely ve *Strandu* už od října roku 1903. Soubor celkem třinácti dobrodružství nesl název *Návrat Sherlocka Holmese* a hned v prvním z nich vstal Holmes z mrtvých, respektive se navrátil do Baker

30 STARRETT (pozn. 1) 27.

31 Ibidem.

32 DOYLE (pozn. 3) 99.

33 Ibidem 100.

34 STARRETT (pozn. 1) 31.

Street a nebohému Watsonovi vysvětlil všechny okolnosti jeho předstíraného úmrtí. Soubor vyšel knižně v únoru roku 1905 a to v podobně velkém nákladu jako *Pes baskervillský*. Přesto je dnes daleko obtížněji sehnatelný, což by nasvědčovalo tomu, že povídky se Sherlockem byly oblíbenější než novely.³⁵

Doyle v této sérii také píše o Holmesově odchodu do penze, a proto již nemají další povídky onen nádech nedávno prožitého dobrodružství, ale čerpají z Watsonových starších vzpomínek, podobně jako v případě *Psa baskervillského*. Jmenovitě to je novela *Údolí strachu*, která vycházela v letech 1914-15 a bývá někdy pokládána za jeden z nejlepších příběhů, po ní následoval cyklus povídek *Poslední poklona Sherlocka Holmese* v roce 1917 a Doyleovo dílo uzavírá série *Z archívu Sherlocka Holmese* z roku 1927, o které se někdy hovořilo jako o nejslabší, což však Doyle odmítal.

35 STARRETT (pozn. 1) 31.

3.2. Doyleova představa Sherlocka Holmese

Chceme-li sledovat, jak se postupně vyvíjelo zobrazení Sherlocka Holmese, musíme logicky začít u Doyleových knih. Pouze jeho vizi Holmese, kterou rozpracoval na stránkách padesáti šesti povídek a čtyř novel (dále již jen Kánon), můžeme skutečně označit za původní. Doyleovy beletristické práce jsou nejbližším a pokud možno nejvěrnějším zhmotněním Holmese, kterého viděl ve své mysli. Kdyby byl kreslířem, mohl svou představu ztvárnit výtvarně a pro vždy by tak ustanovil skutečný vzhled svého hrdiny, ovšem tuto činnost přenechal jiným. V případě divadelních dramatizací byla jeho vize také vždy omezena vzhledem a stylem herců. Proto jsou povídky opravdu tím nejpůvodnějším, co nám Doyle zanechal, a je třeba jim věnovat náležitou pozornost.

Povinnost přečíst celý Kánon a najít všechny prvky důležité pro utváření Holmesovi podoby nám může usnadnit publikace *The Baker Street File* od Michaela Coxe. Byla původně sepsána pro interní potřeby Granada Television, když točila svou slavnou holmesovskou sérii s Jeremy Brettem. Aby byli snímky co nejvěrnější, prošel štáb celý Kánon a vypsál všechny důležité informace o podobě světa Holmese a Watsona: co si oblékali, co jedli, co kouřili i jak vypadal jejich byt. Níže uvedený popis knižního Holmese zaměřený především na ty prvky, jež lze zobrazit vizuálně, kombinuje poznatky *The Baker Street File* s vlastním rozбором Doyleových povídek.

Jaký je tedy původní Holmes? Povídky zanechávají přirozeně spoustu informací o jeho charakteru a činech, o jeho vzhledu se však zmiňují spíše poskrovnu. Asi nejúplnější popis z celého kánonu se vyskytuje hned v prvním příběhu, *Studii v šarlatové*: „*Jeho skutečná osobnost a zjev byly dle toho, aby vzbudily pozornost i zcela nahodilého pozorovatele. Co do výšky přesahoval šest stop a byl tak neobyčejně vyzáblý, že zdál se býti ještě vyšším. Oči jeho byly ostré a pronikavé, kromě oněch mezidobí strnulosti, o nichž jsem se byl právě zmínil, a jeho ostrý, jestřábí nos dodával celému jeho výrazu ráznosti a rozhodnosti. Čelisti jeho byly hranaté a silně vyčnívající, jak bývá u lidí odhodlaných. Ruce jeho byly neustále poskvrněny inkoustem neb lučebninami, ale hmat jeho byl neobyčejně jemný, jak jsem často mohl pozorovati, když zacházel s křehkými, přírodopyskými svými nástroji*“.³⁶

36 Arthur C. DOYLE: Mstitel, in: Sherlock Holmes on-line, 15
<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, vyhledáno 12.4.2011.

Watsonova charakteristika jeho nového spolubydlicího je v něčem zvláštní. Soustřeďuje se především na detektivovu nepřehlédnutelnost, příliš se nesnaží podat obraz reálného člověka a působí trochu šablonovitě. Vysvětlení této skutečnosti je však velmi prosté. Doyle si jednoduše vzhled svého detektiva vypůjčil od jiné literární postavy, seržanta Cuffa z románů W. W. Collinse. Jak již poznamenal Josef Škvorecký ve své knize *Nápady čtenáře detektivek*, Holmesův vzhled je „v hrubých rysech jen o málo víc než plagiát“.³⁷ Cuff je stejně jako Holmes také „velmi hubený, úplná kost a kůže“, oči má „šedivé jako ocel“ a „tvář ostře řezanou“.³⁸ Doyle převzal Cuffův vzhled, protože tím poskytl čtenářům výrazný a snadno zapamatovatelný typ, který se obešel bez podrobnější charakteristiky.

Doyle však přece jenom svého detektiva poněkud odlišil. Zdůraznil v Holmesově vzhledu určité rysy dravce, které jsou poměrně často zmiňovány i v dalších příbězích. Například v *Podpisu čtyř* přemýšlí Holmes „s výrazem mimořádného soustředění v ostře řezané tváři, připomínající jestřába“,³⁹ při pátrání jeho oči připomínají „svou zapadlostí oči nějakého ptáka“⁴⁰ a během říční honičky mu oheň z kotlů ozařuje „dychtivý obličej s orlími rysy“.⁴¹ Ve *Spolku ryšavců* je pro změnu zachycena jeho oblíbená poloha v křesle, když si přitáhl kolena k „jestřábímu nosu a tak tam seděl s očima zavřenými a s černou hliněnou lulkou, která mu trčela z obličeje jak zobák nějakého podivného ptáka“.⁴²

V některých případech, například v povídce *Záhada Boscombského údolí*, se tato přirovnání přestávají vztahovat pouze na vnější vzhled a začínají být uplatňována i ve spojitosti s detektivovou povahou. Watson je používá k vystižení náhlých změn nálad, které byly u jeho přítele tak časté: „Pustil-li se Sherlock Holmes takto po stopě, stal se z něj úplně jiný člověk. Kdo by ho znal jak tichého myslitele a logika z Baker Street, teď by ho určitě nepoznal. Tvář se mu zarděla a potemněla. Obočí se stáhla do dvou tvrdých černých linek a oči pod nimi svítily ocelovým leskem. Obličej měl skloněn k zemi, ramena ohnutá, rty stisknuté a na dlouhém šlachovitém krku mu vystávaly žíly jako řemínky od biče. Nozdry jako by se mu rozšiřovaly v čistě živočišné touze po lovu a mysl byla tak naprosto soustředěna na to, za čím se hnál, že by snad ani neslyšel, kdyby se ho někdo na něco zeptal

37 Josef ŠKVORECKÝ: *Nápady čtenáře detektivek*, 2., rozšířené vydání, Londýn 1988, 43.

38 Ibidem.

39 Arthur C. DOYLE: *Podpis Čtyř*, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 15 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

40 Ibidem 46.

41 Ibidem 89.

42 Arthur C. DOYLE: *Spolek Ryšavců*, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 169 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

nebo mu něco chtěl oznámit, a nanejvýš by na něj v odpověď prudce a netrpělivě zavrčel“.⁴³

O Watsonově vzhledu se vzhledem k faktu, že je vypravěčem, pochopitelně mnoho nedovíáme. Byl to voják a v mládí hrál ragby, z čehož lze usuzovat, že měl sportovní postavu. První konkrétní zmínka o jeho vzezření pochází ze *Studie v šarlatové*, když se Watson zrovna vrátil z Afghánistánu a jeden z jeho přátel se podivuje, proč je „hubený jako tyčka a opálený jako mouřenín“.⁴⁴ Další, poněkud obsáhlejší i když nepřímá charakteristika se nalézá v povídce *Charles Augustus Milverton*, kde jedna z postav popisuje neznámého pachatele jako statného muže střední postavy s hranatou čelistí, silným krkem a kníry a Holmes poznamenává, že tento neurčitý popis by se hodil třeba i na Watsona.⁴⁵ Watson však nenosil žádný mohutný knír, sám Holmes jej označil za „skromný knírek“.⁴⁶ Je zajímavé, že tento Watsonův nejcharakterističtější poznávací znak je poprvé zmíněn až v povídce *Námořní smlouva* z roku 1893.⁴⁷

Velmi často se zapomíná na skutečnost, že oba hrdinové byly v době svého seznámení ještě mladíky. Jejich věk lze poměrně dobře určit. Watson dokončil svá medicínská studia v roce 1878 a po školení na vojenského chirurga odjel do Indie, kde byl zraněn v bitvě u Maiwandu, která se skutečně odehrála 27. července roku 1880. Po několika měsících zotavování přijel zpět do Londýna a seznámil se s Holmesem pravděpodobně někdy na začátku roku 1881. Vzhledem k faktu, že samotný Doyle ukončil svá studia ve věku dvaceti dvou let, se lze domnívat, že Watsonovi bylo v roce 1881 asi dvacet pět let. Holmes byl pravděpodobně stejného věku, koneckonců Watsonovi při jejich prvním setkání přijde jako student.⁴⁸

Byly dokonce provedeny pokusy o stanovení Holmesova data narození. Tradičně se uvádí rok 1854 odvozený z povídky *Poslední poklona*, jejíž děj se odehrává v roce 1914 a Holmes je zde popisován jako „vysoký, vyzábělý šedesátník“. Jeho vizáž je však částečným převlekem, kvůli které si nechal dokonce narůst řídkou kozí bradku, kterou „připomínal

43 Arthur C. DOYLE: Záhada Boscombského údolí, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

44 DOYLE (pozn. 36) 7.

45 Arthur C. DOYLE: Charles Augustus Milverton, in: Návrat Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 168 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/82/navrat_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

46 Arthur C. DOYLE: Rudý Kruh, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 64 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

47 Arthur C. DOYLE: Námořní smlouva, in: Vzpomínky na Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 198 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

48 DOYLE (pozn. 36) 9.

karikatury strýčka Sama“, a proto ji nelze brát jako bernou minci.⁴⁹ Zároveň však tato povídka dokazuje, že s přibývajícím věkem se Holmes vzhledově v podstatě nemění a stejně tak Watson, který zde vystupuje jako „*statný postarší muž s šedým knírem*“.⁵⁰

O způsobu odívání se Doyle příliš nerozepisuje a z těch několika mála zmínek lze vyčíst, že se oba druhové neoblékali nikterak zvláště a vypadali jako kterýkoli jiný příslušník jejich společenské třídy. Jejich oblečení odpovídalo vždy situaci. Ve městě nosili klasický oblek s kravatou a kloboukem, který je sice zmiňován výslovně pouze v případě Watsona, ale vzhledem k faktu, že by ve viktoriánském Londýně nechodil nikdo prostovlasý, jej lze předpokládat i u Holmese. Zavedou-li je jejich dobrodružství na venkov, volí příhodně tvídové sako.⁵¹

Občas si Holmes oblékne ulster: pánský plášť vyráběný z hrubé látky (například tvídu) s nápadnými klopami a širokým límcem nazvaný podle bývalé severoirské provincie Ulster.⁵² Tento ve své době zcela běžný kus oděvu se později stane jedním z nejčastěji zobrazovaných Holmesových atributů a bude v něm zpodobňován prakticky v jakékoliv situaci. V povídkách si jej však na sebe bere pouze vyžaduje-li to nepříznivé počasí anebo cestuje po venkově. Doyle také stejně často obléká Holmese do dlouhého šedého cestovního pláště nebo kabátu,⁵³ takže rozhodně nelze říci, že by se ulster těšil v textu nějaké zvýšené pozornosti. Holmes jej nenosí o nic častěji, než kterýkoli jiný Londýňan. Rozbor Doyleových povídek tak pozdější popularitu tohoto motivu nevysvětluje, protože k němu nezavádají žádnou příčinu.

Daleko více je zarážející skutečnost, že v povídkách není ani jediná zmínka o notoricky známé *deerstalker hat* (dále již jen *deerstalker*) – Holmesově legendární čepici s dvěma kšilty. Najdeme zde podobné pokrývky hlavy, *deerstalker* však ne. Doyle bohužel nepokládal za podstatné zaobírat se jejich popisem, takže o tvaru a podobě těchto čepic můžeme usuzovat pouze z jejich názvů. Nejvíce informací nám poskytuje *ear-flapped travelling cap*, tedy cestovní čepice s klapkami na uši, kterou má Holmes nasazenou v povídce *Stříbrný lysáček*. V dalších případech je Holmesova čepice označena pouze jako *close fitting cloth*

49 Arthur C. DOYLE : Poslední poklona, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 186 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

50 Ibidem 185.

51 Michael COX: The Baker Street File. A guide to the appearance and habits of Sherlock Holmes and Dr. Watson specially prepared for the Granada Television series The adventures of Sherlock Holmes, s. l. 1997, 20sq.

52 Lumír KLIMEŠ: Slovník cizích slov, 6., rozšířené vydání, Praha 1998, 823.

53 COX (pozn. 51) 20sq.

cap (*Záhada Boscombského údolí*) nebo jednoduše *cloth cap* (*Pes baskervillský*) a o jejím vzhledu tak můžeme mít pouze velmi nejasnou představu.⁵⁴ Jako materiál byl pravděpodobně použit opět tvíd nebo nějaká jiná hrubá vlněná tkanina, protože tyto čepice byly určeny do přírody a to je také jediné místo, kde je Holmes nosí. Jisté je, že tyto pokrývky hlavy nebyly ničím neobvyklým a podobně jako ulster patřili k běžnému šatstvu, pročež mohl Watson o Holmesovi napsat, že „*ve svém tvídovém saku a plátěné čepici vypadal jako kterýkoli jiný turista procházející se po močálu.*“⁵⁵

Jediným oděvem, jenž lze označit za trochu výstřední je Holmesův župan (v originále *dressing-gown*), který nosil v bakerstreetském bytě v především dopoledne a večer, ale také pokud plánoval přemýšlet celou noc či se chtěl věnovat chemickým pokusům. Hosty v něm přijímal jen v případě, že jej překvapili neohlášeným příchodem v ranních hodinách. Dozvídáme se o něm že byl velký a měl modrou nebo fialovou barvu. V povídce *Prázdný dům* se dokonce píše, že měl barvu myši (v originále *mouse-coloured*).⁵⁶ Stejně jako ulster a deerstalker se župan později stane jedním z Holmesových typických oděvů, ale na rozdíl od nich je tento atribut ustanovený již v Doyleových povídkách.

S Holmesovým oblečením ještě souvisí převleky, které využíval k získání potřebných informací. Z hlediska pozdějších zobrazení však nejsou příliš důležité a ve filmových či divadelních adaptacích většinou slouží pouze k Holmesovu efektnímu nástupu na scénu a pobavení diváků.

Nelze opominout Holmesovy zvyky a schopnosti, protože ty koneckonců určují obsah ilustrací a ovlivňují, jak často se bude ten či onen předmět ve spojitosti s detektivem objevovat. Holmes má v duchu tradice velkých detektivů hned několik výstředních vlastností a zálib, které jej ozvlášťují a činí charakteristickým.

Je fyzicky velmi zdatný, což je v textu často zdůrazňováno. Již ve *Studii v šarlatové* se Watson podivuje síle Holmesova stisku, když si podají ruce, a jinde se zase dozvídáme, že má výjimečnou sílu v prstech.⁵⁷ Je jedním z „*nejlepších boxerů své váhové kategorie*“,⁵⁸ ovládá velmi dobře zápas s holemi a šerm a vyzná se i v japonském bojovém umění baritsu

54 Cox (pozn. 51) 20sq.

55 Ibidem 21.

56 Ibidem 20sq.

57 Arthur C. DOYLE: Berylová korunka, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 381 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

58 Arthur C. DOYLE: Žlutá tvář, in: Vzpomínky na Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 32 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

(které si ovšem Doyle vymyslel). Několikrát jsme svědky toho, jak zločince přemůže v zápase a nečiní mu problém vyrazit dveře či šplhat po skalních stěnách a okapech. Povídky v některých pasážích přímo vybízejí, aby byl do zobrazení zapojen určitý fyzický prvek či dynamická scéna a často se tak bude dít.

O něco konkrétnější a daleko známější je detektivova záliba v chemických pokusech. Holmes rád provozuje množství nejroztodivnějších experimentů, a přestože tak činí se značným zaujetím, nikdy nemají spojitost s daným případem. V povídce *Námořní smlouva* sice použije k určení pachatele roztok a lakmusový papírek,⁵⁹ jedná se však o pachatele ze zcela jiného případu o kterém se již dále ani nezmíní. Celá procedura se tak stává pouze jednou z mnoha působivých ukázek Holmesových schopností, které Doyle tak rád používá v úvodu svých příběhů. Doma prováděné chemické pokusy jsou v případě Holmese kuriozitou, která má přispět k jeho ozvláštnění a jako takové mají povahu atributu. Největší význam pro pozdější zobrazení má samotná chemická aparatura s odměrkami, zkumavkami a Bunsenovým hořákem, která se stane neodmyslitelnou součástí detektivova obydlí. Je totiž velice snadno rozpoznatelná a zároveň okamžitě výrazně oživuje prostor bytu.

Holmes také velice rád hraje na housle, ovšem jeho způsob hry je značně osobitý, což komentuje Watson již ve *Studii v šarlatové*: „*Hra ta byla velmi pozoruhodná, ale výstředního rázu, jako jiné Holmesovy výkony. Dovedl hráti skladby, i nesnadné skladby, jak vím dobře, neboť na žádost moji zahrál i některé Mendelssohnovy písně i jiné oblíbené skladby. Avšak když byl zanechán sám sobě samému, zřídka kdy oddal se hudbě v pravém slova toho smyslu, a zřídka kdy pokusil se zahráti známou nějakou arii. Opíraje se večer nazpět o křeslo, přivíral oči a pohrával smyčcem na zdař bůh po strunách houslí, jež si na kolena položil. Někdy zvuky byly souzvučné a melancholické. Někdy byly fantastické a veselé. Odrážely zajisté jasně myšlenky, jež se ho zmocňovaly, avšak zdaliž hudba napomáhala těmto myšlenkám, aneb zdaliž hra byla prostě výsledkem rozmaru neb fantasie, nemohl jsem rozhodnouti*“.⁶⁰ Housle prostupují celým Kánonem a jsou vedle chemických pokusů asi jediným Holmesovým koníčkem. Zároveň je bere do ruky občas když přemítá nad případem a právě tento motiv si najde cestu do pozdějších zobrazení.

Jiná Holmesova záliba si svou cestu do ilustrací probojovávala jen velmi obtížně, a to i přesto, že se jí věnoval se stejnou náruživostí jako těm výše zmíněným. Jsou to narkotika,

⁵⁹ DOYLE (pozn. 47) 196.

⁶⁰ DOYLE (pozn. 36) 16.

jmenovitě morfiu a sedmiprocentní roztok kokainu. V novele *Podpis čtyř* jsme přímo svědky toho, jak si Holmes drogu bere: „... vzal z rohu krbové římsy svou lahvičku a z pěkného marokénového pouzdra vyňal injekční stříkačku. Dlouhými, nervózními bílými prsty nasadil tenkou jehlu a na levé ruce si vyhrnul rukáv košile. Chvilku zamyšleně hleděl na šlachovité předloktí a zápěstí, poseté a zjizvené nesčíslnými vpichy injekční jehly. Posléze vbodl ostrý hrot pod kůži, stlačil malý píst a s hlubokým, spokojeným povzdechem se zvrátil do křesla se sametovým potahem“.⁶¹ Přestože Holmes provozuje tuto činnost opravdu svědomitě (Watson se zmiňuje o frekvenci třikrát denně po několik měsíců),⁶² nelze ji v rámci celého Kánonu přikládat nějakou důležitost, protože je zmíněna všehovšudy jen v pěti povídkách. V poslední z nich, *Zmizelý hráč ragby*, se dokonce píše o jeho vyléčení.⁶³ Je to tedy jeden z projevů Doyleovy nedůslednosti, která je příznačná pro celý Kánon a vzhledem k jeho rozsahu také zcela pochopitelná.

Holmes bral drogy vždy v mezidobí mezi případy, protože jej nečinnost ubíjela a potřeboval svůj mozek nějak stimulovat. Zatímco jeho motiv známe, není jasné, proč jej Doyle ozvláštnil zrovna tímto motivem. Josef Škvorecký je toho názoru, že „kokain si méně majetné vrstvy nemohly dovolit, zato jim byly dostupné laciné sešity *Strand Magazine*“ a tak se Holmes stal „přesně tím, čím o třicet let později první filmové hvězdy: projekcí romantických tužeb ušlápnutého velkoměstského človíčka, realizací jeho snu“.⁶⁴

Holmesův návyk není stejně jako chemické experimenty pro příběh podstatný a měl tedy sloužit pouze jako další zajímavý prvek, který čtenáři pomůže odlišit Holmese od jiných literárních postav. V textu je však zmiňován příliš řídky na to, aby byl Doyleův záměr úspěšný. Přičte-li se k tomu narůstající odpor společnosti vůči drogám, nelze se divit, že se na zobrazeních Holmese téměř nevyskytuje.

Nejznámějším a v povídkách rozhodně nejčastěji provozovaným Holmesovým zvykem je kouření. Oproti běžné představě však knižní Holmes kouří kromě dýmky stejně často i cigarety a někdy dokonce doutníky.⁶⁵ Důvodů, proč dýmka později zastínila ostatní kuřivo, je více a mnoho z nich najdeme už v původních povídkách. Vzhled dýmek lze například daleko lépe popsat, jsou osobitější a čtenář si je lépe zapamatuje. Jistě přispěly i jeho

61 DOYLE (pozn. 39) 4.

62 Ibidem 5.

63 COX (pozn. 51) 25.

64 ŠKVORECKÝ (pozn. 37) 50.

65 COX (pozn. 51) 23sq.

netradiční kuřácké způsoby. Tabák uchovával v perské trepce a první ranní dýmku si nacpával zbytky nedokouřeného tabáku ze včerejška, které přes noc usušil na krbové římse.

Holmes měl dýmku z třeshňového dřeva, které dával přednost měl-li náladu na konverzaci, a na cestách používal pro změnu masivnější typ (v originále *time-tried briar*).⁶⁶ Důležitá je hliněná lulka, z níž kouřil vždy, když se potřeboval soustředit.⁶⁷ Přemýšlení nad záhadou je tak pevně spjato s aktem kouření dýmky. Obraz Holmesa zabraného zcela do svých myšlenek a zahaleného v oblacích dýmu se později stane jedním z nejtypičtějších, protože představuje jakousi výtvarnou metaforu řešení případu. K ukotvení dýmky jako atributu jistě přispěla i její archaičnost, která s přibývajícimi roky podporovala dojem viktoriánského detektiva více než nadčasové cigarety a doutníky.

Posledním a jedním z nejdůležitějších prvků pro vykreslení Holmesova charakteru je jeho byt v Baker Street. Z jednotlivých povídek lze poměrně dobře rekonstruovat inventář, ovšem podstatnější je celkové rozvržení bytu. Atmosféru obydlí v tomto případě neutváří ani tak jednotlivé předměty, jako způsob jejich umístění v prostoru. Holmes zdaleka není jedním z viktoriánských pořádkumilovných gentlemanů, naopak je podle Watsona „*jedním z největších nepořádníků, jací kdy doháněli svého spolubydlicího k šílenství*“.⁶⁸ To se týká detektivových zlovyků, například ukládání doutníků do uhláku nebo přibodávání nevyřízené korespondence nožem doprostřed krbové římse, ale také Holmesových „*dekorativních vylepšení*“, jako když „*v záchvatu jednoho ze svých zvláštních rozmarů sedl s revolverem a stovkou nábojů do křesla a jal se zdobit protější zed' vlasteneckými iniciálami V. R., vytvářenými z přesně umístěných zásahů*“.⁶⁹

Watson dále vyjadřuje své rozčarování nad stavem bytu: „*Náš byt byl stále plný chemikálií a všelijakých kriminalistických relikvií, které se jaksí vždy dokázaly zatoulat na ta nejnepravděpodobnější místa a objevovaly se v misce s máslem nebo někdy i na místech ještě méně žádoucích. Mým největším soužením však byly jeho písemnosti. Měl hrůzu před zničením jakýchkoli dokumentů, obzvlášť takových, které nějak souvisely s jeho vyřešenými případy, ale přesto se jen jednou, nanejvýš dvakrát do roka dokázal vybičovat k tomu, aby je roztřídil a uspořádal (...) a tak se jeho papíry měsíc po měsíci střádaly a hromadily, až byly*

66 Walter KLINEFELTER: *Sherlock Holmes in Portrait and Profile*, New York 1963, 23.

67 COX (pozn. 51) 23.

68 Arthur C. DOYLE: *Musgraveský rituál*, in: *Vzpomínky na Sherlocka Holmesa*, in: *Sherlock Holmes on-line*, 93 http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

69 Ibidem.

*všechny kouty pokoje zavaleny haldami lejster, která za nic na světě nesměla být spálena a která nesměl zlikvidovat nikdo jiný než jejich majitel“.*⁷⁰

Byt je tedy stejně kuriózní jako jeho nájemník a svým nepořádkem vytváří patřičný kontrast k Holmesovu exaktnímu myšlení. Je to další podivnost, kterou Doyle Holmese ozvláštnil. Apartmán nabízí svým nepořádkem vděčný podklad pro zobrazení, ale pozdější adaptace se málokdy vydají touto cestou. Většinou sice pečlivě předvedou jednotlivé součásti mobiliáře, vše ale zůstává pěkně urovňáno a po hromádách dokumentů není ani památky. Poslední zvláštností bytu je Holmesův sluha, který se objevuje velice zřídka, ale přesto si jej později povšimnou například některé dramatizace.

⁷⁰ DOYLE (pozn. 68) 94.

3.3. Původní anglické ilustrace

Ve svém životopise Doyle prohlásil, že všechny ilustrace Sherlocka Holmese, které do té doby spatřil, jsou velmi odlišné od jeho původní představy. Holmes měl podle něj mít úzký obličej s ostrými rysy, velký nos zahnutý jako jestřábí zobák a dvě malé oči umístěné blízko u sebe.⁷¹ Opět tedy vyzdvihuje ony rysy dravého ptáka, které se tak často objevují v prvních novelách. Podle Doylea to byl Sidney Paget, kdo změnil jeho originální koncepci, ovšem ještě před Pagetem zhmotnili Holmese celkem čtyři ilustrátoři a všichni si jej zkrášlili po svém. Důvod, proč nikdo nenásledoval Doyleovu představu vystihl asi nejlépe Vincent Starrett: „*Sherlock Holmes byl příliš romantická postava na to, aby vypadal jako vytáhlý chrlič*“.⁷²

Prvním z ilustrátorů byl David Henry Friston, který vytvořil čtyři ilustrace pro první vydání *Studie v šarlatové*, jež vyšlo v roce 1887 v dosti křiklavé barevné vazbě.⁷³ Jedna z nich je podepsána iniciálami W. M. R., ale stylově je identická s ostatními, takže se pravděpodobně jedná o podpis rytce. Friston je významný především proto, že byl úplně první, kdo nakreslil Sherlocka Holmese. Z jeho série je nejznámější ilustrace, ve které Holmes zkoumá lupou nápis „Rache“ na zdi [1]. Je to také jeho jediná kresba, na které lze Holmese dobře vidět. Pohledově nalevo od něj stojí Watson a napravo inspektoři Lestrade a Gregson ze Scotland Yardu. Holmes má na sobě plášť s klopami silně připomínající ulster přepásaný páskem a na hlavě klobouk. Fristonovou inovací jsou Holmesovy poměrně výrazné kotlety.

Watson s mrožím knírem má nasazený topper a na krku vázanku. Fristonův Holmes je poměrně vysoký, ale mohutný plášť jej poněkud zmenšuje a jeho obličej má daleko k ostrým rysům. Je spíše kulatý. Také Watsonův knír je příliš mohutný. Docela trefně je vypočten „hubený, lasičku připomínající Lestrade“.⁷⁴ Zajímavý je nápis „Rache“ na zdi, který Friston provedl ve švabachu, čímž vizuálně naznačil Holmesovu domněnku, že se jedná o německé slovo „pomsta“. Fristonovi bývá vyčítáno, že je nepřesný v detailech, například na prvním obrázku má Gregson čepici s kšilem a na druhém buřinku.⁷⁵

71 DOYLE (pozn. 3) 106.

72 STARRETT (pozn. 1) 124.

73 Ibidem 97.

74 DOYLE (pozn. 36) 23.

75 James MONTGOMERY: *A study in pictures*, s. l. 1984, 3. - Montgomery zde Gregsona považuje za Watsona.

První vydání je dnes velmi vzácné, a to platí i pro druhé vydání z roku 1888, ve kterém se nachází ilustrace od Charlese Doylea, spisovatelova otce.⁷⁶ Proč se Friston již dále na holmesovských povídkách nepodílel nevíme, možná nebyl Conan Doyle spokojen s jeho prací. Stejně záhadný je i důvod, proč byly použity ilustrace Doyleova otce. Charles Doyle byl originální umělec, o kterém Arthur prohlásil, že byl „*více děsivý než Blake*“, ilustrování knih ale nebyla jeho specialita.⁷⁷

Kresby Charlese Doylea jsou dnes obecně shledávány jako nepříliš podařené a podle některých autorů jsou „*ubohé jako čmáranice talentovaného dítěte*“.⁷⁸ Možná je Arthur nechal vydat pouze z piety.⁷⁹

Pokud Charlesovým ilustracím schází kvalita, rozhodně překypují originalitou. Nejvíce překvapí postava Holmese, který má knír a vlnité vousy. Na ilustraci, kde vchází do místnosti s mrtvolou, má na sobě dvouřadový kabát a na hlavě legrační klobouk [2]. Zdá se, že vystihl Holmesovu nadprůměrnou výšku, ale stejně tak to může způsobovat špatně zvládnutá perspektiva. Jiná ilustrace ukazuje Holmese v bytě v Baker Street. Sedí v křesle, kouří cigaretu a zrovna udílí rozkazy „detektivům z Baker Street“ - skupině šesti chlapců z ulice, kteří Holmesovi pomáhali v pátrání [3]. Na ilustraci lze vidět pět z nich vyrovnaných ve vojenském pozoru. U stolu nalevo sedí zcela bezvousý Watson. Na tomto historicky prvním vyobrazení Holmesova bytu zaujme chemická aparatura stojící vzadu na skříni. Je to jediný charakteristický kus inventáře, který se Charles Doyle rozhodl zobrazit, což dokazuje její důležitost jakožto Holmesova atributu.

Charles Doyle byl nedůsledný v detailech ještě více než Friston a mezi jednotlivými ilustracemi mu nečinilo problémy prohazovat nejen zapínání kabátu zleva doprava, ale i vousy z Holmese na Watsona.⁸⁰ Paradoxně je místy velice přesný, co se týče děje. Narozdíl od Fristona neoblékl Holmese do žádného výraznějšího oděvu a oblečení v jeho ilustracích připomíná trochu módu empíru (vysoké kalhoty, zvláštní střih vest). Co vedlo Charlese k tomu, že Holmesovi nakreslil vous, nevíme. Je možné, že se v Sherlockovi Holmesovi zhlédl, a proto mu propůjčil vlastní rysy. Holmes by tak byl zčásti Charlesův autoportrét.⁸¹

76 STARRETT (pozn. 1) 9.

77 Ibidem 124.

78 Ibidem.

79 MONTGOMERY (pozn. 75) 4.

80 Ibidem.

81 Owen D. EDWARDS: The Quest for Sherlock Holmes. A Biographical Study of Sir Arthur Conan Doyle, s. l. 1984, 35sq.

Třetí vydání *Studie v šarlatové*, které vyšlo v roce 1891 a bylo v průběhu dalších pěti let několikrát znovu otištěno, bylo výjimečné svým množstvím ilustrací.⁸² Obsahovalo jich přesně čtyřicet a jejich autorem byl George Hutchinson, zkušený kreslíř, který se předtím podílel na jednom z raných komiksových stripů *Ally Slope*.⁸³

Z dnešního pohledu se zdá, že kvantita převážila nad kvalitou. James Montgomery soudí, že „*zklamaly ve snaze působit na náš estetický cit*“⁸⁴ a podle Vincenta Starretta je to „*galerie karikatur, která by potěšila Dickense*“.⁸⁵ Hutchinsonův Holmes je obyčejně vypadající muž, který na hlavě nosí buřinku. Není ani nadprůměrně vysoký, ani nemá ostré rysy, ale alespoň je bez vousů. Hutchinson také vytvořil ilustrace pro parodii *Sherlaw Kombs* od Roberta Barra, která byla otištěna v *Idler Magazine* v květnu 1892. Jsou zajímavé některými originálními kompozičními řešeními a také tím, že se zde objevují housle a nefalšovaný ulster (možná poprvé v historii), dva důležité Holmesovy atributy.⁸⁶

Posledním „předpagetovským“ ilustrátorem byl Charles Kerr, který vytvořil jednu ilustraci pro vydání *Podpisu čtyř* z roku 1890 od nakladatelství Spencer Blackett.⁸⁷ Je to scéna, ve které najdou Holmes s Watsonem tělo mrtvého Sholta. Obraz tmavé místnosti osvětlený pouze petrolejovou lampou má nádech melodramatu. Ve vystižení atmosféry se Kerr dopracoval asi nejdále. Holmes opět vyniká některými zvláštnostmi. Má velmi velký nos (James Montgomery jej popisuje jako „*židovský*“),⁸⁸ tmavý knír a na sobě obyčejný kabát. Z vedle něj stojícího Watsona lze vidět dobře jen blondatou hlavu s knírem, který, přestože je menší než Fristonův, má pořád ještě daleko k onomu skromnému knírku z povídek.

Můžeme shrnout, že ani jeden z těchto ilustrátorů neztvárnil Holmese tak, jak jej popsal Doyle. Někteří jej ozdobili vousy či knírem (Ch. Doyle, Kerr), u jiných vypadá velmi nevýrazně (Hutchinson). Uvedli do světa obrazů některé Holmesovy atributy jako jsou housle, ulster a chemická aparatura. Jejich tvorba je jako celek dosti nejednotná a nelze hovořit o tom, že by v ní převládala nějaká dominantní tendence. Proto také žádný z jejich Holmesů neměl vliv na pozdější generaci.

82 MONTGOMERY (pozn. 75) 4.

83 STARRETT (pozn. 1) 125.

84 MONTGOMERY (pozn. 75) 4.

85 STARRETT (pozn. 1) 125.

86 Ibidem.

87 MONTGOMERY (pozn. 75) 6.

88 Ibidem 7.

Vše se však změnilo s příchodem Sidneyho Pageta, který ilustroval Doyleovy povídky pro *Strand*. Od června 1891 až do prosince 1904 vytvořil postupně obrazový doprovod k *Příběhům Sherlocka Holmese*, *Vzpomínkám na Sherlocka Holmese*, *Psovi baskervillskému* a *Návratu Sherlocka Holmese*. Celkem je to neuvěřitelných 350 ilustrací! To je v přepočtu průměrně sedm až osm ilustrací na povídku, nepočítáme-li novelu *Pes baskervillský*, která jich má sama šedesát. V praxi to znamenalo, že na každé dvoustraně časopisu byla alespoň jedna ilustrace, často i dvě a jen zcela výjimečně žádná.

Sidney Paget se k Holmesovi dostal vlastně náhodou. Zakázka byla původně určena pro jeho bratra Waltera, který se rovněž živil jako ilustrátor, ale poštovní úřad zaměnil adresáta, a tak místo Walterovi přišla nabídka práce Sidneymu.⁸⁹ Osud však tomu chtěl, že se Holmesovi nakonec nevyhnul ani Walter. Walter totiž Sidneymu posloužil s největší pravděpodobností jako model pro Holmese. Tato dnes všeobecně přijímaná informace pochází přímo z Doyleovy autobiografie: „*Sidney Paget, který před svou předčasnou smrtí nakreslil všechny původní obrázky, měl mladšího bratra, jehož jméno bylo myslím Walter, jenž mu sloužil jako model. Pohledný Walter převzal místo více výrazného, ale ošklivějšího Sherlocka a možná z pohledu dámské části čtenářstva to bylo jen dobře*“.⁹⁰

Proti domněnce, že Walter byl modelem, se však ohradil další ze sourozenců Pagetových, Henry Marriott, který ji označil za nesprávnou.⁹¹ Přesto se při srovnání Waltera s Holmesem na Sidneyho ilustracích nelze ubránit pocitu, že se Sidney svým bratrem inspirovat musel, byť třeba nevědomky. Jejich podobnost je totiž zarážející.

Paget stejně jako předchůdci nerespektoval Doyleovu literární vizi. Omlouvá jej to, že se v povídkách nevyskytují žádné souvislé popisy Holmese, jako je tomu například ve *Studii v šarlatové*. Jeho Holmes je průměrně vysoký a ani trochu vyzábělý. Má stejnou statnou postavu i výšku jako Watson. V jeho obličeji nenajdeme žádné jestřábí rysy ani hranaté silně vyčnívající čelisti [5, 6].

Pagetova genialita spočívá v tom, že dokázal vytvořit propracovaný a při tom snadno zapamatovatelný obličej, aniž by se musel utíkat ke schémátům, jako to udělal Doyle. Tvář jeho Holmese vypadá velmi živě a uvěřitelně. Nejvýraznějším rysem je asi vysoké čelo, umocněné ještě ustupujícími vlasy, které úzký obličej prodlužuje. Nos je delší, ale ne

89 MONTGOMERY (pozn. 75) 15.

90 DOYLE (pozn. 3) 106.

91 Za ověření této informace děkuji slečně Catherine Cooke z The Sherlock Holmes Society of London.

zahnutý, oči jsou od sebe posazeny tak akorát, lícní kosti jsou trochu výše než je zvykem a špičatá brada lehce vystupuje. Watsona ztvárnil světlovlasého s krátkými kotletami a knírkem, který konečně ztratil mroží mohutnost předchozích ilustrátorů [4]. Jako model mu posloužil jeho přítel architekt Alfred Moris Butler.⁹²

Množství ilustrací dalo Pagetovi možnost předvést široké spektrum detektivovy garderoby. Oblíbený je například župan, do kterého Paget Holmese odíval vždy, když mu to dovoľoval text (Holmes v něm vylepuje výstřižky z novin, destiluje, hraje na housle, čte)[5]. Pokud se Holmes pohybuje ve městě, nakreslil jej v běžném oblečení: oblek, vesta a kravata nebo vázanka. Je-li podle povídky nepříjemné počasí nebo se případ odehrává na venkově, zobrazuje Holmese v ulsteru a někdy i Watsona [9]. Na ilustracích ke dvěma povídkám, *Záhada Boscombského údolí* a *Stříbrný lysáček*, má Holmesův ulster místo klop kolem ramen kapuci [7]. Tato drobnost se později již nikde jinde neobjevuje.

Paget se však proslavil především tím, že do Holmesova šatníku vnesl deerstalker. Dříve se spekulovalo, že s tímto veledůležitým atributem přišel William Gillette, slavný herec a tvůrce první divadelní adaptace Sherlocka Holmese, nebo Frederic Dorr Steele, americký ilustrátor, ale dnes již víme o fotografii, která dokazuje Pagetovo prvenství.⁹³ Sidney zde stojí na loďce a deerstalker má nasazený na hlavě. Čepici měl tedy ve svém vlastnictví a použil ji jako model vždy, když se v povídkách psalo o *cloth cap* nebo *ear-flapped travelling hat*.

V době Pagetových ilustrací však ještě nemá povahu atributu. Zpočátku se objevuje jen ve dvou povídkách v roce 1891 a 1893. Paget se k němu vrátil až po deseti letech v sérii *Návrat Sherlocka Holmese*, kde se deerstalker z celkem třinácti povídek vyskytuje v šesti. Holmes jej až na jednu výjimku nosí pouze na venkově. Pokud se pohybuje v Londýně, má na hlavě *topper*, plstěný klobouk (v originále *soft felt hat*) nebo občas cylindr [10]. Paradoxně Paget nepoužil deerstalker v Holmesově nejslavnějším (nejen) venkovském dobrodružství, *Psovi baskervillském*, přestože zde Holmes podle textu chodí v plátěné čepici.⁹⁴

Pagetovi můžeme přičíst také to, že přiřkl Watsonovi buřinku, typ klobouku, který se pro něj stane tím, čím bude deerstalker pro Holmese. Vyjadřuje jeho „*solidní spolehlivost*“ a na

92 MONTGOMERY (pozn. 75) 9.

93 Ibidem 8.

94 Ibidem.

Pagetových ilustracích jej nosí neustále, výjimečně si vezme *topper* a zcela ojediněle čepici (v *Pes baskervillský*).⁹⁵

Byl také první, kdo zvětšil profesora Moriartyho a Mycrofta Holmese. Sherlockova úhlavního nepřítele nakreslil jako vysokého staršího plešatícího muže [11], který je v obličeji detektivovi dost podobný, a jeho bratra jako tělnatého gentlemana [12], který svými rysy nezapře příbuzenský vztah.

Jako scény svých kompozic si Paget vybírá především interiéry. Přestože mnoho z nich je umístěno do bytu na Baker Street, moc z něj nevidíme. Paget zobrazuje blízký výřez, kde postavy vyplňují celý obraz a pozadí je často neurčité, nebo lze vidět pouze nejbližší předměty. K těm výraznějším patří chemická aparatura, která se ale u Pageta objevuje pouze dvakrát. Častými předměty jsou křesla a pohovka, což souvisí se zobrazováním polehávajícího přemýšlejícího Holmese.

V tom tkví jeden z přínosů Pageta, protože zachytil Holmese v jeho oblíbených a charakteristických polohách: v sedě na židli, když si přitisknutá kolena objímá rukama nebo se opírá a prsty má sepjaté před sebou, pololežícího na kanapi při četbě novin, nebo sedícího v županu na polštářích na zemi, jak kouří dýmku a dívá se kamsi na strop [5]. Zvláště tato poslední pozice, kdy Holmes připomíná jakéhosi východního pašu na divanu, najde ohlas později, například v divadle.

Pagetovy ilustrace prošly během deseti let jeho práce pro *Strand* i stylovým vývojem. V raných pracích pro *Příběhy Sherlocka Holmese* se objevuje dobově aktuální secesní motiv kruhu, jak jej známe například z Muchových plakátů [8]. Zabírají menší plochu strany, mají často nepravidelný tvar a umožňují dvousloupcovému textu, aby je obklopil těsněji. Scény z exteriéru (venkov, příroda) jsou brány z blízkého pohledu a nemají hloubku. Kolísající kvalita i jemné změny v Holmesově tváři jsou způsobeny jednotlivými rytci, kterých se během tohoto povídkového cyklu vystříдалo celkem šest.⁹⁶

Ve *Vzpomínkách na Sherlocka Holmese* kruhový motiv mizí a celou sérii provádí jediný rytec, P. Naumann. Ilustrace mají ostřejší obrysy i světlo a vrypy jsou více patrné. I zde se Holmesova podoba mezi jednotlivými obrazy lehce mění. V závěrečné povídce nazvané *Poslední případ*, ve které Holmes zahyne, se také objevuje první celostránková ilustrace [13].

95 MONTGOMERY (pozn. 75) 8.

96 KLINEFELTER (pozn. 66) 17.

Zachycuje souboj Holmese s Moriartym, jenž skončí fatálním pádem do hlubin vodopádu a svým nezvyklým rozměrem umocňuje důležitost tohoto okamžiku. Zajímavé je, že postavy detektiva a jeho úhlavního nepřítele jsou v poměru k ploše ilustrace dosti malé a důraz je kladen na skaliska a proud vody řítící se do strže.

Tento způsob kompozice plně rozvinul v sérii k *Psovi baskervillskému*. Ilustrace jsou rozměrnější a osm z nich je celostránkových. Dobrodružství odehrávající se v močálech dalo podnět k většímu využití krajiny. V ilustracích z ní vidíme více, prostor má daleko větší hloubku, postavy a jejich akce přestávají být dominantní a některé obrazy působí jako velkolepé panoramatické záběry. Paget využívá mistrně prostředí močálu k umocnění temné a mysteriózní atmosféry příběhu. Časté jsou i noční scény.

Ilustrace k poslednímu povídkovému cyklu, na kterém se Paget podílel, *Návratu Sherlocka Holmese*, jsou ještě o něco větší a mnohdy zabírají i polovinu strany. Na začátku většiny povídek je celostránková ilustrace. Díky větším rozměrům vidíme více z krajiny i vybavení interiéru, žádný nový prvek jinak nepřináší.

Vliv Pageta na formování celosvětové představy o podobě Sherlocka Holmese je naprosto zásadní. Doyleovy první dvě novely s geniálním detektivem si získaly určitou popularitu v Anglii a Americe, ale teprve povídky ve *Strandu* proslavily tuto postavu celosvětově.⁹⁷ První setkání s Holmesem zažila většina čtenářů právě na stránkách tohoto časopisu a zároveň s textem do sebe okamžitě vstřebávali Pagetovi ilustrace. Paget proto někdy bývá označován za spoluvůdce Holmese. Čtenáři neznali Doyleovu původní vizi a ani je nemohlo napadnout, že by měl detektiv vypadat jinak. Pagetův Holmes byl pro ně jediný původní a tím se stal i pro tradici zobrazování této postavy. Ilustrátoři, kteří Holmese nakreslili před Pagetem, byli zapomenuti a ti, kteří pracovali pro *Strand* po jeho smrti, vesměs variovali jím ustanovený typ.

Dalším důvodem, proč se jeho Holmes musel nesmazatelně vtisknout do mysli čtenářů je ono nesmírné množství ilustrací, jež vytvořil. Časopis umožňoval použít daleko více obrazového materiálu než knihy. To se projevilo i u knižního vydání povídek. V případě *Příběhů* a *Vzpomínek* bylo ještě použito všech 201 ilustrací, u *Psa baskervillského* už jen 16 z 60 a u *Návratu* 16 z 95.⁹⁸ Vydání *Poslední poklony* u nakladatelství J. Murray v roce 1917

97 STARRETT (pozn. 1) 14.

98 MONTGOMERY (pozn. 75) 10.

už bylo zcela bez ilustrací.⁹⁹ Podstatné je, že Paget při výběru scén preferoval ty, kde se objevuje Holmes a v *Příbězích* i *Vzpomínkách* jej nakreslil celkem stodvacetkrát.

Paget dnes skutečně platí za zakladatele tradice zobrazování Sherlocka Holmese a chce-li se někdo dopátrat původní podoby velkého detektiva, obrací se k jeho dílům na stránkách *Strandu*. Důkazem je například závěrečná scéna z filmu *Sherlock Holmes: Hra Stínů* z roku 2011, ve které před osudným pádem do Reichenbachského vodopádu Holmes uchopí Moriartyho přesně stejným způsobem, jaký nakreslil Paget pro povídku *Poslední případ*.

Jediný ilustrátor, který mohl Pagetovi ještě za jeho života konkurovat, byl F. H. Townsend, který vytvořil osm ilustrací k vydání *Podpisu Čtyř* z roku 1903.¹⁰⁰ Jeho Holmes i Watson vypadají podobně jako u Pageta, jediným rozdílem je klobouk moderního střihu, který detektiv nosí [23]. Townsend si pro zobrazení vybírá dramatické momenty, například závěr říční honičky, kde parník přiráží ke břehu a Small je chytán do lana.

Po Pagetově smrti pracovalo pro *Strand* ještě několik ilustrátorů, ale žádný z nich zde nesetřval tak dlouho, ani si nevydobył tak významné postavení. Detektivova podoba se prakticky nemění. Občas má trochu zahnutější nos, více ustupující vlasy nebo je jeho postava nepatrně útlejší, ale vždy je to bezpečně rozpoznatelný Pagetův Holmes. Vývoj však můžeme pozorovat v případě stylu, rozměru i obsahu ilustrací.

První, kdo převzal Pagetovo žezlo, byl Arthur Twidle. Vytvořil celkem šestnáct ilustrací pro povídky *Vila Vistárie* a *Bruce-Partingtonovi dokumenty*, které vyšly v září, říjnu a prosinci roku 1908. Ilustrace jsou o něco rozměrnější než Pagetovi, zabírají polovinu i tři čtvrtiny stránky (dvě jsou celostránkové) a drží se vesměs obdélníkového formátu. Pozadí je propracovanější a ukazuje více detailů, přesto Twidleův byt v Baker Street postrádá jakékoliv výraznější předměty. Jedinou zajímavostí je malý šestiboký čajový stůl, jehož boční stěny jsou vyřezané ve tvaru maurských oblouků [16]. Tento kus orientálního nábytku však také převzal od Pageta, který jej nakreslil pro povídku *Prázdný dům* [6]. Zajímavé je, že o tomto stolku se v textu nepíše. Paget chtěl asi z vlastní iniciativy naznačit detektivův exotický vkus a Twidle tuto ideu následoval. Twidleův Holmes hoví si ve svém županu je téměř k nerozeznání od Pagetova a stejně tak i Watson a Mycroft.¹⁰¹

Povídku *Ďáblovo kopyto* z prosince roku 1910 doprovodil uhlovými kresbami Gilbert

99 MONTGOMERY (pozn. 75) 10.

100 Ibidem 12.

101 Ibidem 6.

Holiday. Stejně jako Twidle plně čerpá z Pageta, ale je zajímavý svou dynamickou nervní kresbou a především nepravidelnými obrysy ilustrací, které se velmi hravě prolínají s textem.

V březnu a dubnu roku 1911 vychází *Rudý kruh*, na kterém se podílejí společně H. M. Brock a Joseph Simpson. Pět z osmi ilustrací je celostránkových. Nejzvláštnější je Simpsonův úvodní obrázek [17]. Uprostřed je velmi detailně zobrazen z profilu Holmes kouřící dýmku, ze které se line do všech stran dým a v něm se objevuje dvanáct Pagetových ilustrací v miniaturním provedení s tituly příslušných povídek. Obrázek pod sebou nemá typickou citaci z textu, která čtenáři vysvětlovala jaká scéna je zrovna zobrazena, místo toho je tato kompozice nazvaná „Snění“. Simpson se asi inspiroval částí povídky, ve které si Holmes lepí novinové výstřižky do své památeční knihy jako záznamy nedávno vyřešených případů. Jeho ilustrace je tedy připomínkou dřívějších dobrodružství.

Oproti Simpsonovu malířskému podání jsou Brockovy práce více kresebné a vybírají si dramatictější momenty jako únos nebo tělo zavražděného muže ostře nasvícené příruční svítilnou.

Ani další dva výtvarníci nepřinesli žádnou výraznější změnu. Ilustrace jsou stále velmi rozměrné nebo celostránkové a přísně dodržují obdélníkový formát. Hodné povšimnutí jsou jen některé drobnosti. Alex Ball v povídce *Zmizelá šlechtična* z prosince roku 1911 nakreslil první větší davovou scénu z ulice a Walter Paget, který se přece jen nakonec k ilustrování Doyleových povídek dostal (i když jen nakrátko), ukázal v povídce *Umírající detektiv* z prosince roku 1913 jako první Holmesovu ložnici.

V říjnu roku 1914 se ve *Strandu* objevila první část Doyleovy v pořadí čtvrté novely *Údolí strachu*, která vycházela na pokračování až do května roku 1915. Po delší době se tedy Holmes opět objevoval ve *Strandu* kontinuálně, což umožnilo novému ilustrátorovi Frank Wilesovi rozvinout svůj um. Téměř všechny jeho ilustrace jsou jednostránkové nebo dokonce dvoustránkové, což je novum. Jeho kresebný i kompoziční styl je dosti vytříbený a rozhodně patří k tomu lepšímu, co je možné na stránkách *Strandu* vidět. Je trochu škoda, že Wilesovy velkolepé pohledy do bakerstreetského bytu neukazují žádné z Holmesových atributů nebo nějaký netradiční inventář. Později Wiles vytvořil ještě ilustrace pro poslední tři povídky, které ve *Strandu* vyšly: *Barvíř na penzi*, *Podnájemnice v závoji* a *Na starém zámku v Shoscombe*. Zvláště zajímavé jsou ty pro *Na starém zámku v Shoscombe*, neboť se v

nich poprvé od Pagetovi smrti objevuje deerstalker [22].

Wilesův Holmes je ryze pagetovský, pouze mu trochu více ustupují vlasy a vyčnívá brada. Od svého slavného předchůdce převzal i zálibu zobrazovat detektiva v županu včetně některých typických pozic.

Zvláštní pocta se dostala A. Gilbertovi, který pro povídku *Poslední poklona* ze září roku 1917 mohl jako jediný v celé dosavadní historii legitimně nakreslit Holmese s bradkou [18]. Ten zde totiž vystupuje v přestrojení za Iro-Američana, a proto se mimo jiné zamaskoval „řídkou kozí bradkou, kterou připomínal karikatury strýčka Sama“.¹⁰² Horší papír a kvalita tisku těchto ilustrací upomínají na probíhající první světovou válku.

Lépe na tom jsou jeho ilustrace k povídkám *Mazarinův drahokam* (říjen 1921) a *Záhada na Thorském mostě* (únor a březen 1922). Plně se zde projevuje Gilbertovo osobité plošné kladení šedých odstínů se silnou konturou. Ve scéně z bakerstreetského bytu se po dlouhé době objevuje chemická aparatura a housle – dva Holmesovy atributy, které nebyly k vidění od dob Pageta [20]. Gilbert používá celostránkové formáty, ale často si také mistrně pohrává s obrysem ilustrací, umisťuje je někdy asymetricky přes obě strany a nechává je těsně obstoupit textem.

Tohoto pojetí se drží i poslední ilustrátor *Strandu* Howard Elcock, který vytvořil třicet pět ilustrací pro sedm povídek mezi březnem roku 1923 a prosincem roku 1926.¹⁰³ Podobně jako Wiles čerpá v mnoha detailech z Pageta, je ale neporovnatelně dramatičtější. James Montgomery přirovnává Elcockovi ilustrace ke sledování divadelního představení.¹⁰⁴ Vždy si vybírá nejvíce dynamický moment příběhu, ve kterém vrcholí akce či napětí. V jeho ilustracích jsou lidé uprostřed pohybu, často utíkají, židle se převracejí, Holmes omračuje protivníka pažbou pistole nebo se brání holí útoku dvou mužů [21]. Poprvé se tedy do zobrazení dostává ve větší míře Holmesova fyzická zdatnost a zápasnické dovednosti, které jsou v povídkách explicitně zmíněny. Elcockův byt v Baker Street je také blíže textu povídek než u jeho předchůdců. Vykresluje jednotlivé předměty ale zároveň je aranžuje do „správného“ nepořádku. Smyčec se válí na zemi spolu s novinami a perskou trepkou [19].

102 DOYLE (pozn. 49) 186.

103 MONTGOMERY (pozn. 75) 18.

104 Ibidem.

3.4. Americké a anglické divadelní hry se Sherlockem Holmesem

Už ke konci Pagetova života se vývoj zobrazení Sherlocka Holmese přenesl ze stránek *Strandu* na divadelní prkna. Dne 6. listopadu 1899 se v *The Garrick Theater* v New Yorku hrála historicky první divadelní hra na motivy Doyleových detektivních příběhů nazvaná jednoduše *Sherlock Holmes*. Jejím autorem a zároveň představitelem Holmese byl americký herec a scénárista William Gillette. Propojil asi šest nebo sedm povídek, doplnil je vlastními nápady a vytvořil tak originální melodrama, které je dodnes oslavováno jako jedna z nejlepších divadelních her se Sherlockem Holmesem.¹⁰⁵

V Americe se hra dočkala 230 repríz a v roce 1901 se dostala do Anglie. Sherlock Holmes tak ve Spojeném království zažil velké znovuzrození, když se ve stejném roce objevil téměř po deseti letech v *Psovi baskervillském* a zároveň i na jevišti. Hrál se v Sir Henry Irving's Lyceum a byl to velký úspěch. Zajímavostí je, že roli Holmesova sluhy Billyho ztvárnil mladý Charles Chaplin, který také vystoupil později v Gillettově kratičké parodii nazvané *The Painful Predicament of Sherlock Holmes*.¹⁰⁶

V roce 1905 se hrálo Gillettovo melodrama v Berlíně a o několik let později v Paříži, kde mělo ještě větší úspěch než v USA: přes 300 repríz.¹⁰⁷ Sám Gillette hrál roli Holmese až do roku 1932 a ztvárnil jej celkem 1300 krát. Jeho pojetí Holmese tedy ovlivnilo přinejmenším stejný počet lidí jako Pagetovo, a k tomu ještě v několika zemích. Vliv divadla si uvědomoval i sám Doyle, podle něhož se z velké části podílelo na vytvoření mystifikace, že je Holmes skutečná žijící osoba.¹⁰⁸

Gillette měl zájem na tom, aby jeho hra byla věrná Doyleovým povídkám. Proto se jej také v telegramu zeptal, jestli může Holmese oženit. Doyleova slavná odpověď zněla: „*Můžete jej oženit, zavraždit a vůbec si s ním dělejte co chcete*“.¹⁰⁹ Když hrál Gillette později v Londýně, vyslovil se jeden kritik, že je dokonalou personifikací Holmese. Dokonce tvrdil, že je kompletním ztělesněním Pagetových ilustrací.¹¹⁰ V tom se však mýlil, neboť Gillettův vzhled byl velmi odlišný jak od Pagetovy vize, tak i od Doyleových příběhů.

105 STARRETT (pozn. 1) 116.

106 Ibidem.

107 Ibidem 119.

108 DOYLE (pozn. 3) 101.

109 Ibidem 102.

110 KLINEFELTER (pozn. 66) 59.

Byl nadprůměrně vysoký, ale ne vyzábělý, jeho obličej měl spíše kulatý tvar a postrádal ostré rysy i jestřábí nos. Oproti Pagetovým obrázkům neměl ustupující vlasy ani ostrou bradu. Jedině snad jeho výrazný pohled umocněný hustým obočím připomíná „*ostré a pronikavé*“ oči knižního Holmese.¹¹¹ Další změna se týkala dýmek. S rovnou dýmkou se Gillettovi na jevišti špatně mluvilo, a proto začal používat zahnutý typ, který se později stal a dodnes je velmi využívaným, zvláště je-li třeba zobrazit detektiva jako siluetu. Scénické poznámky ve scénáři prozrazují, že Holmes na jevišti kouří i cigarety.¹¹²

Gillette na jevišti nosil ulster a deerstalker. S největší pravděpodobností to byl právě on, kdo ukotvil v myslích diváků po celém světě dvoukšiltovou kostkovanou čepici jako Holmesův atribut. Proslavil se jím tak moc, že se na Pagetovo prvenství až do objevení výše zmíněné fotografie zcela zapomnělo.¹¹³ Zpopularizoval také Holmesův župan, který je v jeho podání skutečně velmi zdobnou večerní róbou připomínající jakýsi orientální oděv.

V něm je oblečen i na většině propagačních fotografií a ilustrací. Tyto fotografie jsou zvláště zajímavé, protože často využívají klasických holmesovských póz, jak je známe od Pageta, a je v nich vědomě pracováno s Holmesovými atributy. Na jedné z nich například sedí Gillette se zkříženýma nohama na zemi a kolem něj jsou naaranžovány knihy a housle [37]. Takováto pozice je i přímo uvedena v Gillettově scénáři – na začátku druhého aktu je Holmes sedící na zemi u krbu mezi polštáři to první, co diváci vidí.¹¹⁴ Důležité je, že na veškerých fotografiích i ilustracích, jež byly k Gillettově hře pořízeny, se vyskytuje dýmka, což ji opět pevněji svazuje s Holmesem.

V Gillettově příběhu figurovala vedle dvojice z Baker Street i postava profesora Moriartyho, který měl podle scénáře vypadat jako „*muž středních let s mohutnou hlavou, šedivými vlasy a výrazným obličejem, má husté obočí a hranatou bradu*“.¹¹⁵ Je tedy vzhledově velmi vzdálený Pagetově verzi. Také je zde poprvé popsána jeho pracovna: „*velká místnost s hrubými zdmi a klenutým stropem, asi upravena ze sklepní místnosti nějakého skladiště, nemá okna, na zdech mapy a plány, na schátralých poličkách knihy, jízdní řády a podobně*“.¹¹⁶

111 DOYLE (pozn. 36) 15.

112 WILLIAM GILLETTE/ARTHUR C. DOYLE: *Sherlock Holmes. Melodrama o čtyřech dějstvích*, Praha 1982, 60sq.

113 MONTGOMERY (pozn. 75) 8.

114 GILLETTE (pozn. 112) 57.

115 Ibidem 45.

116 Ibidem.

Nejzajímavější jsou však scénické poznámky k podobě Holmesova bytu: „... *přijímací salón je prostorná příjemná místnost, ale ne příliš vyzdobená, spíše čistá. Zdi i strop mají jasný odstín. Nábytek vypadá pohodlně a pěkně, ale ne elegantně. Knihy, housle, tabák, dýmky a tak podobně jsou rozptýlené po místnosti v určitém nepořádku. Dokola visí různé zvláštní věci. Na jsou zdech tu a tam obrazy a grafiky, ale nemají těžké zlacené rámy. Vše raději prosté. Místnost spíše vyvolává dojem umělcova ateliéru. (...) V krbu hoří příjemný oheň, který vrhá jemné rudé světlo do místnosti. Skrze široký oblouk lze vidět laboratoř a stůl s chemikáliemi a různými hejblaty*“.¹¹⁷

Gillette se na rozdíl od ilustrací snaží ukázat nepořádek, který v bytě panoval. Pozoruhodné je přirovnání k ateliéru umělce. Podíváme-li se například na některé dobové fotografie ateliéru Alfonse Muchy, dostaneme přibližnou představu o nepořádku, jenž měl na mysli.

Takový byl tedy obraz, který do sebe vstřebávali návštěvníci Gillettovy hry. Lze konstatovat, že Gillette byl v mnoha ohledech více věrný textu povídek než ilustrace Strandu, což dokazuje i skutečnost, že si jeho Holmes opět píchá sedmiprocentní roztok kokainu.¹¹⁸

Doyle byl z Gillettova provedení i úspěchu velmi potěšen a roku 1910 napsal vlastní hru s názvem *Strakatý pás* podle stejnojmenné povídky. Měl tou dobou pronajaté divadlo na šest měsíců a jeho poslední hra neměla takový úspěch, jak doufal, tudíž se rozhodl napsat „*napínavé drama se Sherlockem Holmesem*“ a již za týden byl hotov.¹¹⁹ Hra, v níž se role Holmese zhostil H. A. Saintsbury, se těšila hojné návštěvnosti, ale Doyle už v dalších dramatinizacích nepokračoval. Jeho hra měla pramalý vliv na Holmesovo zobrazování, a proto není třeba se jí dále zabývat.

117 GILLETTE (pozn. 112) 57.

118 Ibidem 61.

119 DOYLE (pozn. 3) 101.

3.5. Shrnutí: Sherlock Holmes před příchodem do Čech

Chceme-li najít nějaké hlavní vývojové tendence anglických ilustrací, zjistíme, že žádné neexistují. S jistou nadsázkou je možno říci, že neexistuje ani žádný vývoj, pouze Sidney Paget. Ilustrace mění svůj rozměr a tvar, ale po obsahové stránce zůstávají stejné. Jedinou výjimku tvoří Elcock a částečně i Townsend, kteří do nich vnesli větší akci a dynamiku. I oni však stejně jako všichni ostatní používají Pagetem ustanovenou Holmesovu podobu, jeho typické pózy a atributy. Ilustrátoři, kteří nastoupili po Pagetovi, tedy nepřinášejí žádný nový prvek, ale zároveň je důležité, že od něj nepřevzali úplně všechno a pomocí jakési nevědomé selekce Holmese postupně cizelovali.

Například žádná z ilustrací, které vznikly po Pagetově smrti, neukazuje Holmese s cigaretou či doutníkem. Watson si na některých cigaretu ubaluje, Holmes ale kouří výhradně dýmku, jejíž povaha atributu byla tímto více posílena. Navíc se jedná o jeden konkrétní typ rovné a krátké dýmky, Holmesova dlouhá dýmka z třešňového dřeva byla vypuštěna. Rovněž se zcela vytratil ulster a téměř i deerstalker, který se objevuje jen na třech ilustracích k povídce *Na starém zámku v Shoscombe*. Chemická apartura je dokonce pouze na jedné, ovšem ani Paget jí nevěnoval příliš pozornosti (celkem dvě ilustrace). Naopak se v posledních povídkách objevují třikrát housle, které Paget nenakreslil ani jednou. Jediným předmětem, který si udržel svou popularitu u Pageta i pozdějších ilustrátorů, zůstal Holmesův župan.

Původní anglické ilustrace vytvořené pro *Strand* nebo k vydáním *Studie v šarlatové a Podpisu Čtyř* zobrazují pouze dva předměty dostatečně výrazně a často, aby mohly být označeny jako atributy: župan a dýmku. Ulster a deerstalker se objevují v podstatě jen u Pageta, který je používá vždy ve shodě s textem a povahu atributu ještě nemají. Ilustrace tyto dva kusy šatstva pouze uvedly do vizuálního světa a nejsou zodpovědné za jeho masivní rozšíření. Zpopularizoval je až W. Gillette ve své hře *Sherlock Holmes*, která se po mnoho let hrála v několika zemích světa. Jeho melodrama bylo velice věrné Doyleovým povídkám a soustředilo v sobě všechny dosavadní Holmesovy atributy - deerstalker, ulster, župan, dýmku (jejíž typ změnil na zahnutý), housle a dokonce i narkotika. Zároveň používal i Holmesovy typické pózy, jak je již známe od Pageta, a pomocí propagačních fotografií je značně rozšířil v povědomí tehdejší generace.

4. Sherlock Holmes v Českých zemích v první polovině 20. století

4.1. Ilustrace první poloviny 20. století

První český překlad příběhů se Sherlockem Holmesem vyšel 1. prosince roku 1902 v časopise *Svět zvířat*. Byla to slavná novela *Pes baskervillský* a rychlost, s jakou ji stihl přeložit redaktor tohoto časopisu, Karel Ladislav Kukla, je úctyhodná (ve *Strandu* vyšel poslední díl v dubnu roku 1902).¹²⁰ Ve čtrnáctideníku vycházela na pokračování až do 1. listopadu roku 1903. Toto „sensační dílo slavného romanciera (...), nejnovější to a nejpoutavější román moderní anglické literatury“,¹²¹ které „budí v celém světě napětí a vzrušení“,¹²² bylo možné koupit i svázané ve vkusné vazbě. Označení „sensační“, které redakce *Světa zvířat* používá vždy, když se zmiňuje o Doyleově novele, se později stane nejoblíbenějším výrazem při propagování Holmesových dobrodružství, ať už v knižní podobě, nebo na divadle.

Samotný překlad je velmi kuriózní a jedná se spíše o volný přepis. Například v kapitole *Překvapující návštěva u detektiva* se dočteme: „...Nuže, milý Watson! Zase jsem zvítězil!...“ prohodil klidně Sherlock Holmes, náčelník londýnské tajné policie, vrátiv se do své úřadovny z hlavního města Skotska, Edinburgu, kde pátral po pachateli sensačních krádeží v královské knihovně. A stisknuv ruku mladému detektivovi, který jej v jeho nepřítomnosti zastupoval, dodal suše...“.¹²³ Aleš Kolodrubec, předseda České společnosti Sherlocka Holmese, se domnívá, že by možným vysvětlením mohla být snaha vyhnout se povinnosti platit autorská práva.¹²⁴

Podstatné je, že román vycházel spolu s Pagetovými originálními ilustracemi. Redakce

120 Aleš KOLODRUBEC: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 1., in: Bohemian Newsletter V, No 60, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN60.pdf>, vyhledáno 1.5.2012.

121 Aleš KOLODRUBEC: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 2., in: Bohemian Newsletter VI, No 61, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN61.pdf>, vyhledáno 1.5.2012.

122 Svět zvířat VII, č. 108, 1903, 9.

123 Aleš KOLODRUBEC: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 3., in: Bohemian Newsletter VII, No 79, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN79.pdf>, vyhledáno 1.5.2012.

124 Ibidem.

jich vybrala jen několik a byly trochu zmenšené.¹²⁵ Zatímco dojem, který o Holmesovi získávali čtenáři z textu, mohl být poněkud zmatený, obrazový doprovod jim jasně tlumočil Pagetovu vizi. Připomeňme si, že Holmes na Pagetových ilustracích k *Psovi baskervillskému* nenosí deerstalker, ale obyčejný klobouk a třikrát se objevuje v županu. Takovouto představu si tedy osvojili čtenáři prvního českého překladu.

Kuklův překlad nebyl asi úplně prvním seznámením českého čtenářstva se Sherlockem Holmesem. Podle Aleše Kolodrubce je jisté, že se do Čech dostala anglická původní vydání, konkrétně *Strand* a pravděpodobně i německá vydání v anglickém originále lipského nakladatelství Bernhard Tauchnitz Verlag Leipzig.¹²⁶ Tato vydání můžeme dodnes občas nalézt ve fondech českých knihoven.

Vzhledem k běžnému používání němčiny v Českých zemích se zajisté četla i vydání v tomto jazyce od stuttgartského nakladatelství Robert Lutz Verlag. V letech 1902 až 1908 u nich vyšlo několik knih i sešitových vydání, které ilustroval mnichovský Richard Gutschmidt. Vytvořil celkem 100 ilustrací, které se občas silně inspirovaly kompozicemi Sidneyho Pageta. Některá jeho díla v podstatě kopírují Pagetovy předlohy, což je jev, který se vyskytne i v Čechách.¹²⁷

Od roku 1906 u nás začaly pravidelně vycházet příběhy se Sherlockem Holmesem u nakladatelství Jos. R. Vilímek a jejich reedice pokračovaly až do roku 1935.¹²⁸ Vydání detektivních románů navrhl Vilímkovi tehdejší redaktor *Národních listů*, Josef Pachmajer. Poukazoval na to, že se k nám ze zahraničí nezadržitelně šíří móda detektivek, a že v mnoha evropských zemích se tomuto žánru věnují i renomovaní autoři. Pachmajer byl i autorem většiny překladů, které pořizoval na lůžku, když si odpočal po noční službě v redakci.¹²⁹

Vilímek si vysoce cenil obrázků a jejich schopnosti upoutat pozornost čtenářů. S ilustracemi vydával nejen romány, ale zkrášloval jimi i přírodopisná nebo zeměpisná pojednání. Nepřilnul nikdy k dekorativním obálkám a dával přednost obrázku, který by napověděl obsah, vystihl ráz, zachytil náladu knihy a podal nějaký výjev z jejího

125 KOLODRUBEC (pozn. 123).

126 Aleš KOLODRUBEC: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 4., in: Bohemian Newsletter VII, No 80, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN80.pdf>, vyhledáno 1.5.2012.

127 Ibidem.

128 Aleš KOLODRUBEC: Historie holmesovského Kánonu v Čechách, in: Grapheion.cz, <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2009070093>, vyhledáno 12.4.2011.

129 Jaroslav JANEČEK: Jos. R. Vilímek ml., zvelebitel a dovršitel, in: Karel SEZIMA (ed.): Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod, Praha 1937, 67.

děje.¹³⁰ Proto také vycházely s ilustracemi i Holmesova dobrodružství.

Vilímek pro svá vydání používal originální Pagetovy ilustrace (v jednom případě Townsendovy), nebo je nechal překreslit svým ilustrátorem, Josefem Friedrichem (1875-1929), stejně jako to dělal Gutschmidt v nakladatelství Robert Lutz Verlag. Světoběžník Friedrich měl velké zkušenosti a rozhled. Vystudoval pražskou akademii v ateliérech Pirnera a Hynaise, kreslil pro *Humoristické listy* a pracoval i v Mnichově a Buenos Aires.¹³¹ Narozdíl od Gutschmidta nebyl v citování Pagetových předloh tak doslovný. Pokud využíval jeho kompozice, pracoval s nimi dosti volně, měnil mnoho detailů, například pozice rukou, natočení těla, tváře, oblečení, ale mnohdy i přemístil celé postavy či zobrazil scénu z jiného pohledu. Také doplňoval pozadí, kterému se Paget věnoval málokdy. Kromě toho si vybíral části textu, které ještě nebyly Pagetem zachyceny a na jejich základě vytvořil vlastní nové ilustrace. Ve vydání knihy *Ztracená stopa. Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa* (pravděpodobně z roku 1906) tvoří tyto originály asi třetinu z 36 Friedrichových ilustrací.

Friedrichův Holmes vypadá podobně jako Pagetův a Watson taktéž, jen jeho knír je mohutnější a působí o něco starší. Z Holmesových atributů se na obrazech objevuje župan [25] a kabát s klopami kolem ramen. Ikonograficky nejzajímavější je jedna z ilustrací k povídce *Zvláštní příhoda ve venkovském sídle*, na které sedí oba druhové v kupé vlaku [15]. Holmes je zde oblečen v dlouhém kostkovaném cestovním kabátě s kapucí a na hlavě má zvláštní čepici připomínající svým tvarem jakýsi plážový klobouček.

Pozoruhodné je to, že tento Holmesův úbor není v textu povídky vůbec zmíněn. Friedrich se musel inspirovat Pagetovou ilustrací z jiného příběhu, *Záhada Boscombského údolí* [14], ale špatně vystihl tvar deerstalkeru, a proto čepice jeho Holmese vypadá tak podivně. U kompozic jeho ostatních ilustrací k *Zvláštní příhodě na venkovském sídle* použil Pagetovy předlohy, tudíž je otázkou, proč si zničehonic vybral ilustraci z úplně jiné povídky. Možná chtěl jen příběh oživit scénou z vlaku, v kterémžto případě mu Paget příliš možností nedával, nebo již cítil, že tento typ oblečení (kostkovaný kabát a deerstalker) je pro Holmese čímsi typický.

Překvapivě, Friedrichovy nejlepší ilustrace se Sherlockem Holmesem nebyly vytvořeny k

130 Karel SCHEINPFLUG: Vilímek obchodník, in: Karel SEZIMA(ed.): Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod, Praha 1937, 156.

131 Prokop TOMAN/Prokop H. TOMAN: Nový slovník Československých výtvarných umělců, Praha 2000⁵, 239.

Doyleovým povídkám, ale pro knihu jiného autora. Byla to parodie *Arsène Lupin kontra Herlock Sholmes* z pera francouzského spisovatele Maurice Leblanca. Ve Vilímkově nakladatelství vyšla v roce 1908. Autor této práce našel originály tří Friedrichových ilustrací a jednoho návrhu obálky v Památníku národního nisemnictví díky šťastné náhodě, ovšem vzhledem k nedostupnosti výše zmíněného vydání nemohl ověřit, zda-li v něm ilustrace opravdu vyšly. Dosud tedy není jasné, jestli je Vilímkovi čtenáři mohli vidět, nebo ne.

Originály jsou provedeny kombinovanou technikou lavírované perokresby a kvašové běloby a lze je rozhodně zařadit mezi nejlepší ilustrace se Sherlockem Holmesem, jaké kdy u nás byly vytvořeny [28, 29, 30]. Ve třech scénách ukazují postaršího vysokého Holmese s velmi ostrými rysy v kostkovaném cestovním kabátě a s cestovní čepicí stejného vzoru, která má přední kšilt a klapky na uši, svázané k sobě na vršku čepice podobně jako deerstalker. Je to možná nejpřesnější ztvárnění Doyleovy *ear-flapped travelling hat*. Na dvou ilustracích má Holmes v ústech krátkou rovnou dýmku.

Zásadní je skutečnost, že kromě dýmky není v Leblancově textu nic z tohoto oblečení zmíněno. Friedrich se textu nedržel ani v těch málo případech, kdy popis detektiva poskytuje. Podle Leblanca se Holmes (respektive Sholmes) „... *neliší od počestného obyvatele Londýna – ani svými narezavělými licousy, ani vyholenou bradou...*“¹³² ovšem na Friedrichových obrázcích bychom licousy hledali marně. Není ani tak podstatné, odkud Friedrich převzal tento typ Holmese, protože v roce 1908 stejně neměl jiný zdroj než Pageta (případně Gilletta), ale spíš proč zvolil právě tento typ. Kostkovaný kabát s čepicí a dýmku jsou zde jasně prezentovány jako atributy, což dokazuje, že již v roce 1908 byl tento vzhled vnímán jako typicky „holmesovský“.

Friedrichův Watson zde vypadá také jako starší muž, má černé nakroucené kníry, černý vous a na hlavě svůj atribut, buřinku.

Pozornost si zaslouží i obálky Vilímkových vydání, zvláště těch brožovaných, která většinou zdobí některá z Pagetových ilustrací převedená do barvy. Objevuje se také zvláštní motiv jakéhosi pátrajícího stylizovaného oka, ze kterého vychází paprsek. Toto oko někdy doplňovalo ve zjednodušené podobě Pagetovy obrázky ale lze jej spatřit i v dosti dramatickém pojetí s realistickými detaily (rudé žilky) na plakátu z roku 1905 [27], který upozorňuje na nové vydání *Psa baskervillského* a zahájení Vilímkovy řady detektivních

132 Maurice LEBLANC: *Arsène Lupin kontra Herlock Sholmes*, Praha 1971, 59.

románů.¹³³

V polovině 20. let začalo vydávat Holmesova dobrodružství nakladatelství J. Hokra a Vilímek nesl tuto nově vzniklou konkurenci nelibě. V dopise ze 7. března 1925 upozorňuje Hokra na to, že jeho nakladatelství má „*autorisaci na knihu „Pes Baskervillský“, jakož i „Návrat Holmesa“ již před 20 lety jednou provždy uděleno*“, a že Doyle Hokrovi autorizaci udělil patrně „*z pouhého nedopatření*“.¹³⁴ Hokr nicméně vydal Doyleových povídek pěknou řádku.

Hokr taktéž používal ve svých vydáních Pagetovy originály, nebo je nechal překreslit. Tento úkol pro něj vykonával Otta Jelen (1898-?), absolvent pražské Uměleckoprůmyslové školy, který se v té době živil jako učitel kreslení.¹³⁵ Jeho ilustrace nedosahují Friedrichových kvalit a jsou to vskutku pouhé zjednodušené kopie Pagetových kompozic. Občas jsou zrcadlově převrácené, jinak nic nového nepřináší a místy působí až odbytě. Přesto jsou některé z nich důležité pro poznání vývoje zobrazení Sherlocka Holmese, například ilustrace k povídce *Záhada Boscombského údolí* z Hokrova vydání *Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa* z roku 1925, ve které nakreslil detektiva s legrační vysokou čepicí s kšiletem [24]. Skutečnost, že profesionální ilustrátor nedokázal z Pagetovy předlohy okopírovat deerstalker, ukazuje, jak moc byla tato pokrývka hlavy českému prostředí cizí.

Větší inovace se projevuje v Hokrových obálkách. Přebal výše zmíněného vydání ukazuje pohled na Londýn za soumraku s černou siluetou Holmese v popředí. Celá scénérie velmi umně navazuje tajemnou atmosféru. O rok mladší *Paměti detektiva Sherlocka Holmesa* zdobí krásně provedený detektivův profil v modré barvě. Z oka mu vychází paprsky podobně jako na Vilímkově plakátu. Je to zvláštní nejasný motiv, který má možná představovat Holmesův pátrající a všemi záhadami pronikající zrak.

Jediná Hokrova obálka, která ukazuje Holmese pořádně, patří ke knížce *Poslední dobrodružství Sherlocka Holmesa* z roku 1926. Jejím autorem je Karel Vitek (1877-?), ilustrátor *Humoristických listů*, který se věnoval i návrhům reklamních plakátů či loutkového divadla.¹³⁶ Podobně jako to bylo zvykem u Vilímka, zobrazil Vitek na obálce jednu ze scén, které se v povídkách odehrávají. Hokr však původní Doyleův cyklus rozdělil a vydal ve

133 Za tuto informaci děkuji panu Petrovi Štemberovi z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

134 Dopis J. R. Vilímka J. Hokrovi ze dne 27. března 1925 uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze pod signaturou 376/58/14.060.

135 TOMAN (pozn. 131) 427sq.

136 Ibidem 654.

dvou knížkách, přičemž příběh, kterým se Vítek inspiroval, byl zařazen do té druhé a poskytl jí i název - *Dobrodružství ďáblova drápu*. Ta má na obálce šedou žilnatou ruku se špičatými nehty. Vítkova obálka k *Poslednímu dobrodružství Sherlocka Holmesa* tak poněkud komicky ukazuje děj, který by čtenář v knížce hledal marně.

Na obrázku vidíme ženu sedící u stolu, k níž přibíhá Holmes a Watson [31]. Z lampy na stole se line zelený dým formující se do tvaru pařátu, který se sápe na ženu. Dým představuje jedovaté výpary a Holmes se tedy snaží zachránit ženu před otrávením. Vítek si text trochu přizpůsobil, protože v povídce je žena první obětí a Holmes s Watsonem do jejího domu přijdou teprve na základě jejího nevyjasněného úmrtí. Na druhou stranu Vítek velmi přesně vykresluje detaily jako hrací karty a nedohořelou svíčku.¹³⁷ Doslovně také zobrazil „ďáblův dráp“ zhmotněný ze zeleného kouře, který bychom v anglických ilustracích nikdy nenašli, protože původní název povídky zní *The Adventure of the Devil's Foot*.

Vítkův Holmes vypadá dost staře, má ostré rysy, výrazný nos a bradu. Je oblečen v kostkovaném saku a placaté čepici s kšiletem, v ústech má zahnutou dýmku. Watson v pozadí je rovněž vyššího věku a na hlavě má buřinku. Vítek s největší pravděpodobností nečerpal z Pageta ani z žádného jiného konkrétního zdroje, spíše se řídil svou vnitřní představou. Obrázek působí, jakoby Vítek pouze věděl, že Holmes má být v kostkovaném vzoru s čepicí a dýmkou a Watson nosí knír a klobouk. Formuje se zde typ, můžeme jej nazvat „český Holmes“, který u nás pevně zakotví a v určitých obměnách se bude vyskytovat velmi často.

I nakladatelství Ladislava Šotka vydalo v roce 1925 jeden z Doyleových detektivních příběhů – *Studii v krvavých barvách* (jiný překlad titulu *Studie v šarlatové*). Barevnou obálku navrhl Václav Čutta (1878-1934), zkušený ilustrátor, který ilustroval díla velmi známých autorů, jako byla B. Němcová, K. J. Erben, V. Hugo, H. Sienkiewicz či J. Verne. Ovládal i techniku litografie a navrhl mnoho plakátů.¹³⁸

Pokud v sobě Vítkův Holmes sdružoval a krystalizoval tendence dosavadního vývoje, Čuttův Holmes je jeho pravým opakem, který stojí zcela osamoceně a je v opozici vůči všemu, co bylo dosud vytvořeno [32]. Čutta se ani nenamáhal naznačit viktoriánskou dobu a oblékl Holmese do zcela současného oblečení. Vybral si scénu, ve které ohledává tělo, ale přenesl ji z prázdného opuštěného domu do vybaveného bytu, vypustil všechny ostatní

137 Arthur C. DOYLE: Ďáblovo kopyto, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 160, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf, vyhledáno 12.4.2011.

138 TOMAN (pozn. 131) 151.

postavy a místo Holmese sklánějícího se nad mrtvolou jej zobrazil, jak stojí opodál a s klidným výrazem si mne bradu. Celý výjev lehce abstrahoval v tom smyslu, že děj přestal být důležitý a veškerá pozornost je soustředěna na přemýšlejícího Holmese, který svým vzhledem i pózou připomíná detektivy z *film noir*. Čuttovo pojetí je velmi osvěžující změnou, která svou aktuálností možná přiblížila detektiva z Baker Street tehdejším čtenářům více, než Vítkova kostkovaná čepice a dýmka, ale nenašla žádnou odezvu.

Kromě původních Doyleových povídek vydávala některá nakladatelství už před druhou světovou válkou také pastiše, tedy povídky se Sherlockem Holmesem, které napsali jiní spisovatelé než Doyle. Ty jsou velmi cenné, protože jejich autoři málokdy věnovali větší pozornost popisu Holmesova vzhledu nebo oblečení a ilustrátoři si tak museli jeho podobu vymyslet sami. Snažili se vždy najít takovou, která by pro něj byla nejvíc typická. Jejich díla proto nejlépe ukazují, jak vypadala dobová představa o podobě Sherlocka Holmese.

Roku 1920 vyšla u nakladatelství Vendelína Steinhausera v Plzni knížka *Sherlock Holmes junior* od F. de Sinclaira. Ilustrátor Zombori pro obálku nakreslil syna slavného detektiva v podobném duchu jako Vítek pravého Holmese [26]. Má na sobě kostkovanou pánskou kšiltovku s přezkou, neurčitý oděv (možná plášť) stejného vzoru a zahnutou dýmku. Zombori se na Sinclairův text neohlížel. Jeho Holmes junior nemá „*ostře kreslený obličej*“ ani „*dosti veliký nos*“, ¹³⁹ pouze s přihlédnutím k titulu knihy vypadá mladě. Téměř netřeba dodávat, že v textu není ani slovo o čepici, kostkovaném vzoru či dýmce (Holmes junior naopak kouří doutníky).

I u Vilímka vyšla jedna takováto „apokryfní“ kniha, ovšem nelze ji označit za pastiš v pravém slova smyslu, protože postava Holmese se v ní ve skutečnosti nevyskytuje. Její název zní *Ve šlépějích Šerloka Holmesa* a pochází z pera Josefa Skružného. Holmes se zde objevuje také pouze na obálce, jejímž autorem není nikdo jiný než Josef Lada. ¹⁴⁰ Legračně stylizovaný Holmes s výrazným nosem zde za chůze kouří rovnou dýmku oblečen v kalhotách, kabátě a čepici s kšiletem – vše stejného kostkovaného vzoru [33]. Za ním doslova v jeho šlépějích kráčí malá postavička v klobouku kouřící podobnou dýmku. I Lada se tedy přidržuje stejného typu jako Vítek a Zombori. Na obálce se objevuje ještě jeden kuriózní motiv, oko z něhož vychází paprsek, které Lada převzal z výše zmíněného Vilímkova plakátu nebo obálek starších vydání Doyleových povídek. Je provedené stejně naivně jako

139 F. DE SINCLAIR: *Sherlock Holmes junior*, Plzeň 1920, 16.

140 V tiráži knihy není napsáno, že by byl Lada autorem obálky, ale v databázích antikvariátů je to vždy uvedeno a styl obálky tomu také nasvědčuje.

postavy a posiluje parodické vyznění celé obálky.

Kostkovaný kabát, čepice a dýmka, které První republika považovala za Holmesovy typické znaky, se dokonce začaly používat jako univerzální kostým i pro jiné detektivy. Jedním z nich byl například León Clifton, jehož příběhy u nás začaly vycházet už před první světovou válkou. Hlavním autorem kliftonek byl dnes téměř zapomenutý spisovatel Adolf Bohumil Šťastný, ale psali je i další. Podobně jako Holmesovy příběhy začaly být záhy parodovány.¹⁴¹ V jedné takovéto parodii, komiksové reklamě na *Vilímkův humoristický kalendář* z roku 1935, se Clifton objevuje ve výše zmíněném kostýmu [34].

141 Jiří KOREJČÍK: Ediční poznámka, in: Sherlockové Holmesové, Praha 1988, 183.

4.2. Sherlock Holmes v českém předválečném divadle

Sherlock Holmes se dostal velmi brzo i na česká jeviště. Již z roku 1907 máme dochovaný první překlad hry *Sherlock Holmes: Detektivní komedie ve 4 jednáních*, kterou původně napsal Ferdinand Bonn pro své berlínské divadlo v roce 1906.¹⁴² Místo Watsona dělá Holmesovi spolubydlicího chudý hudebník Forbs a bytnou Hudsonovou vystřídal paní Cheaseová.¹⁴³ Hned v úvodním dialogu jsou zmíněny všechny Holmesovy typické činnosti: chemické pokusy, hraní na housle, nepořádnost, náruživé kouření, atd. Holmes se v této hře neobléká nijak zvláštně. Jedinými výraznějšími oděvy jsou jeho župan a frak s divadelním pláštěm, které má na sobě v závěrečné scéně, protože právě přišel z divadla. O deerstalkeru nebo kostkovaném kabátu zde není ani zmínka. To by mohlo být zapříčiněno tím, že se podle scénáře děj odehrává „v Londýně za našich dnů“,¹⁴⁴ takže pro použití viktoriánského oblečení nebyl žádný důvod.

Neobjevuje se zde ani dýmka, Holmes kouří výhradně cigarety. Byt v Baker Street je popsán jako „*podkrovní světnice (...) pohodlná a originální*“.¹⁴⁵ I když je hra komedie, má v sobě notnou dávku akce a dobře využívá detektivovy zvláštní talenty. Holmes vytváří k odvedení pozornosti efekt plamenů pomocí lahvičky tekutého vzduchu, používá důmyslně převleky a zločince dopadne „*svíraje v každé ruce po revolveru*“.¹⁴⁶

Z téhož roku pochází i další překlad Bonnovy hry, tentokrát *Pes Baskervillský*. Watson ani paní Hudsonová zde již nahrazeni nejsou a přibyl k nim ještě sluha Lärth. Holmes opět kouří výhradně cigarety a dokonce je pomocí nich otráven.¹⁴⁷ I zde mohl divák očekávat porci akce, protože už v úvodu hry posílá Holmes Lärtha pro „*dva nové revolvery systému Bulldog*“.¹⁴⁸

Přestože si Bonnovy hry dost vypůjčují z Gillettea, Holmesovy vizuální atributy v nich nejsou příliš zdůrazňovány. Nenajdeme v nich ani ulster, ani deerstalker a dokonce ani dýmku, pouze župan a housle. Narozdíl od českých ilustrací, které takovéto prvky sdružují a jsou postupně čím dál méně inovativní až „zamrznou“ na jednom typu Holmese, Bonnovy

142 Ferdinand BONN: *Sherlock Holmes. Detektivní komedie ve 4 jednáních*, Kyjov 1907, 1.

143 Ferdinand BONN: *Sherlock Holmes detektivní groteska o 4 jednáních*, s. 1. 1926, 3.

144 Ibidem 4.

145 BONN (pozn. 142) 3.

146 Ibidem 41.

147 Ferdinand BONN: *Pes Baskervillský. Detektivní komedie o 4 jednáních s proměnou*, Byšice 1907, 52sq.

148 Ibidem 32.

hry se snaží být tím nejsenzačnějším a nejnapínavějším na trhu a proto se nezděrahají představit Holmese i jako akčního hrdinu. Jak cizí se dnes ale jeví představa Sherlocka ve fraku a divadelním plášti, kterak triumfuje s dvěma revolvéry nad zlosyny.

V podobném duchu byla napsána i jediná původní předválečná česká hra s názvem *Maska Červené smrti: detektivní komedie ve čtyřech jednáních*. Jejím autorem byl český herec a scénárista Ruda Mařík a poprvé se hrála v Novém lidovém divadle v Praze Libni 6. února 1907.¹⁴⁹ Maříkův scénář poskytuje velmi podrobné scénické poznámky, téměř literární. Holmes v jeho podání je „*velký, hubený muž, značné intelligence, ostrého pohledu při pátrání, měkkého a dobráckého výrazu v přátelských hovorech. Oblečen s vybranou elegancí, chodí pružně, nenuceně, mluví bez affektace. Obličej pečlivě holený, poněkud zaostřený nos, tmavé, husté obočí – jest zjevem celkem velice sympatickým*“.¹⁵⁰ Watson vypadá jako „*přímý muž, veselý, bezstarostný, silně intelektuelně vyvinut, jenž svým instinktem doplňuje Holmesa. Kaštanový vlas a pěstěný knír*“.¹⁵¹

Jeho popis bakerstreetského bytu je také dost obšírný: „*V levo v předu okno, u něj pult s notami a housle, dále psací stůl, vzadu sekretář s knihami a velikými lexikony, středem hlavní vchod, v pravo vzadu krb, u něj pohovka, stůl a židle. U krbu na věšáku visí plášť a klobouk Watsonův. Tu a tam různé fyzikální pomůcky*“.¹⁵² Mařík na rozdíl od Bonna začlenil chemickou aparaturu (respektive „fyzikální pomůcky“) do vybavení Holmesova příbytku a poskytl tak českým divákům první a téměř jedinou možnost tento atribut spatřit. S Bonnem má ale společné to, že jeho Holmes rád používá převleky, kouří zásadně cigarety a nenosí deerstalker.

O tom, kde všude a jak často se tyto hry hrály, se příliš informací nedochovalo. Zajímavé údaje poskytují dochované plakáty a v případě pražských inscenací nám mohou pomoci i útržkovité komentáře v dobovém tisku. Z *Divadelního listu Máje* víme, že Nové lidové divadlo v Praze Libni mělo ve svém repertoáru všechny tři výše zmíněné hry.¹⁵³ V *Masce Červené smrti* hrál Holmese F. Kneisl, který zároveň režíroval, a roli Watsona zastal sám

149 Ruda MAŘÍK: *Maska Červené smrti. Detektivní komedie ve čtyřech jednáních*, Praha 1907, 2.

150 Ibidem 5.

151 Ibidem 6.

152 Ibidem 5.

153 Jaroslav BOROTÍNSKÝ: *Lidové divadlo v Praze-VIII*, in: *Divadelní list Máje* III, 1907, 135; Jaroslav BOROTÍNSKÝ: *Lidové divadlo v Praze VIII*, in: *Divadelní list Máje* III, 1907, 67.

Mařík.¹⁵⁴ V *Sherlockovi Holmesovi* detektiva ztvárnil herec Zvíkovský.¹⁵⁵ V recenzi Jaroslava Borotinského čteme: „*Detektivní komedie a hry opanovaly předměstské scény právě tak, jako svého času pohádky nebo výpravné hry. Změna kursu jako u zemské scény ... Sensační komedie „Sherlock Holmes“, zpracovaná dle románů Doyleových, vybudována scénicky efektně, a to k plné účinnosti konfliktů, dramaticky vypjatých scén, stálých zápasů, sporů, bojů a intrik obratného detektiva Sherlocka Holmesa na jedné straně, zločince a vůdce bandy vrahů, proslulého lékaře a učenice dr. Morse na druhé straně*“.¹⁵⁶ Hry byly velmi úspěšné, Borotinský doslova píše, že „*naplnily domy*“.¹⁵⁷ Tento žánr ale nepokládá za plnohodnotný, nemá podle něj trvalejšího významu pro divadlo, natož pro svět umění.

K holmesovským hrám v libeňském divadle se váže i veselá historka. Během jednoho představení *Psa Baskervillského* utekl vhodně upravený živočich z jeviště a pádil směrem k dřevěnému mostu spojujícímu Libeň s Holešovicemi. Jeho zjev tak vyděsil mytné, že prchli ze svých stanovišť.¹⁵⁸

Jiný recenzent, Dr. Bořivoj Prusík, se zmiňuje o tom, že „*Bonnův „Sherlock Holmes“ neušetřil ani Pištěkovo divadlo*“ a publikum zde „*v záchvatu citu spravedlnosti spontanně tleská Sherlockovi (p. Pulda), když konečně a definitivně spoutá zlosyna*“.¹⁵⁹ Takovéto reakce diváků dosvědčují, že měl Pachmajer pravdu, když předpovídal, že se detektivky budou v Čechách těšit velké oblibě.

V Praze se obě Bonnovy hry hrály ještě v Divadelním sále „U Feltrů“ v roce 1908 (v roli Holmese Jan Skalický).¹⁶⁰ Mimo hlavní město je provozovaly různé divadelní podniky, například M. Kozlanské,¹⁶¹ J. Muškové,¹⁶² či J. B. Schmidta.¹⁶³ *Masku Červené smrti* bylo možno vidět ještě v podání Svato-Josefské Jednoty v Břevnově (ve spolupráci s

154 Plakát Nového Lidového divadla v Praze VIII.-Libni ke hře *Maska Červené smrti* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C3178.

155 Jaroslav BOROTINSKÝ: Lidové divadlo v Praze VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 67.

156 BOROTINSKÝ (pozn. 155) 67.

157 Jaroslav BOROTINSKÝ: Lidové divadlo v Praze-VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 135.

158 Saša MIKŠOVLC: Skopečkovovo pero a Baskervillův pes, výstřížek z novin Večerní Praha ze dne 9. 1. 1965 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K667P.

159 Bořivoj PRUSÍK: Pištěkovo divadlo v Praze, in: Divadelní list Máje III, 1907, 196.

160 Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Pes Baskervillský* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C21.809; Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Sherlock Holmes* uložený tamtéž pod signaturou C21.812.

161 Plakát Divadelního podniku M. Kozlanské ke hrám *Sherlock Holmes* a *Pes Baskervillský* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C3157.

162 Plakát Podniku J. Muškové ke hře *Sherlock Holmes* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C27416.

163 Plakát Divadelního podniku J. B. Schmidta ke hře *Scherlock Holmes* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C27515.

F. Kneislem),¹⁶⁴ nebo ve Čtenářské besedě v Hostomicích.¹⁶⁵

Plakáty se předhánějí ve vychvalování těchto her a snaží se diváka nalákat nejrůznějšími způsoby. Často poukazují na světový velkolepý úspěch, jež si tyto hry dobyly a množství repríz na předních evropských divadelních scénách. Jindy zase vyzdvihují náročnost výpravy nebo triky jako výbuch tekutého vzduchu či světelné efekty.¹⁶⁶ Libeňské divadlo upozorňuje na to, že diváci spatří „*veliký maškarní bál, k němuž kostýmy jsou výhradně pořízeny*“.¹⁶⁷ Někdy se nebojí jít až za hranici pravdy, když například tvrdí, že Maříkova *Maska Červené smrti* se dostala do Čech „*po světových úspěších v Anglii, Francii a Německu*“;¹⁶⁸ přestože je v tištěné verzi scénáře výslovně uvedeno, že byla poprvé provozována v libeňském divadle dne 6. února 1908.¹⁶⁹ Autoři plakátů také často zaměňují jednotlivé autory, komolí Doyleovo jméno (např. Conau Doley) a dokonce připisují spoluautorství na *Psovi baskervillském* E. A. Poeovi.¹⁷⁰ Byly to pro ně koneckonců nepodstatné údaje, hlavní bylo správně uvést místo, čas a doplnit vše patřičným množstvím vykřičníků.

V jednom případě máme dokonce zachovaný obrazový materiál. V depozitáři Divadelního oddělení Národního muzea v Praze je uložen kartón s fotografiemi, na kterých je, jak hlásá přidružený popisek, „*Ferdinand Kaňkovský, režisér Divadel sdružených měst východočeských (řed. Fr. Lacina), v některých svých úlohách*“. Dvě z těchto fotografií jej ukazují v titulní roli ze hry *Sherlock Holmes*.¹⁷¹

Byly pořízeny v atelieru Wildta v Českých Budějovicích, datum ale chybí. S přihlédnutím ke stáří Kaňkovského (1858-26) na fotografiích a skutečnosti, že největší oblibě se detektivní hry těšily v letech 1907 a 1908, lze předpokládat, že ve stejné době byly pořízeny i budějovické fotografie. Jihočeská metropole je také jediným vodítkem pokud jde o místo, kde Kaňkovský jako Holmes účinkoval, ovšem vzhledem k jeho tendenci často měnit angažmá si nemůžeme být jisti.¹⁷²

164 Plakát Svato-Josefské Jednoty v Břevnově ke hře *Maska Červené smrti* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C16.543.

165 <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=13362>, vyhledáno 1.7.2012.

166 Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Sherlock Holmes* (pozn. 160); Plakát Divadelního podniku M. Kozlanské (pozn. 161).

167 Plakát Nového Lidového divadla v Praze VIII.-Libni (pozn. 154).

168 Ibidem.

169 Mařík (pozn. 149) 2.

170 Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Pes Baskervillský* (pozn. 160).

171 Kartón na němž jsou nalepeny fotografie Ferdinanda Kaňkovského uložené ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturami 26F325 a 43F64.

172 <http://archiv.narodni-divadlo.cz/Dokument.aspx?jz=cs&dk=Umelec.aspx&ju=4711>, vyhledáno 1.7.2012.

Na první fotografii sedí Kaňkovský se skříženýma nohama na polštáři na zemi a v pravé ruce, kterou se opírá o židli, drží pro Holmese netradiční typ keramické dýmky [35]. To je dost zvláštní, protože v Bonnově *Sherlocku Holmesovi* ani v žádné jiné výše zmíněné hře se dýmka neobjevuje. Je oblečen v kabátku se šňůrovým vázáním na olivky, který se v jeho době běžně nosil jako domácí oděv. Místo kravaty má uvázanou černou stužku, která ale k tehdejší módě nepatřila.¹⁷³ Dále má kalhoty s drobným kostkovaným vzorem a kožené boty. Už při prvním pohledu je jasné, že tělnatý Kaňkovský není zrovna nejvhodnějším hercem pro vysokého a hubeného Holmese, ale jeho vzhled dokazuje, že slavného detektiva mohl tehdy na jevišti ztvárnit prakticky kdokoli. Kaňkovský má nalíčené oči a při bližším prozkoumání lze vidět, že jeho rysy, vrásky a okraje vlasů byly zdůrazněny jemnou vrstvou černé barvy nanesenou přímo na fotografii.

Na druhé fotografii je Kaňkovský namaskován jako stařec [36]. Má šedivé vlasy, licousy i obočí. Je oblečen ve tmavém ulsteru a v ruce drží klobouk. Podle popisku se jedná o stejnou roli ze stejné hry, tudíž zde musí být zachycen Kaňkovského Holmes v jednom ze svých převleků, které ve hře používá.

Způsob, jakým Kaňkovský prezentuje svého Holmese na fotografiích je velmi zajímavý, tím více, že „typicky holmesovská poloha“, kterou zvolil pro první fotografii (tedy kouření dýmky v sedě se zkříženýma nohama na polštářích na zemi), byla pro stejné propagační účely často využívána i Gillettem [37].

Obliba detektivních her byla před první světovou válkou opravdu velká. Nehrál se pouze Sherlock Holmes, na jeviště se dostal například i Detektiv Frank německého autora Matthiase Blanka, který byl kasovním tahounem divadla Uranie.¹⁷⁴ Tyto napínavé komedie byly určeny především dospělým divákům, ale už ve dvacátých letech se objevuje Sherlock Holmes i v divadelních představeních pro děti. Byla to především loutková divadla. Roku 1926 vyšel scénář pohádky *Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník* od Antonína Santnera. Kašpárek se dozví o tom, že se za něj někdo vydává na královském hradě a také se ztrácí klenoty z pokladnice. Rozhodne se to prošetřit a aby jej nikdo nepoznal, převleče se za Holmese. Když tedy přijde se svým pomocníkem Šmidrou na hrad, jsou „... oba v přestrojení. Kašpárek má kostkované šaty a anglickou helmici. Šmidra je oblečen též v nějaké kostkované šaty, na hlavě tvrdý černý klobouk“.¹⁷⁵

173 Za tyto informace děkuji PhDr. Evě Uchalové z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

174 Jaroslav BOROTÍNSKÝ: Lidové divadlo v Praze VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 54.

175 Antonín SANTNER: Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník, Praha 1926, 18.

Takovýto kratičký popis je pro poznání dobové představy o Sherlockovi Holmesovi nesmírně cenný. Loutkové divadlo je ze své podstaty stylizované ještě daleko více než hrané a vyžaduje, aby použité rekvizity byly jasně rozpoznatelné. Autor hry tedy musel zvolit ty Holmesovy atributy, které považoval opravdu za nejcharakterističtější a které zároveň nejsou náročné na realizování. Úspěšné provedení pohádky vyžadovalo, aby byly srozumitelné pro malé dítě.

Kostkované šaty odpovídají tendenci, která se v téže době objevuje na knižních obálkách. Poněkud zvláště může působit anglická helmice, ale jedná se patrně pouze o další z mnoha nevydařených pokusů převést do českého prostředí cizorodý deerstalker. Pohádka také dokládá, jak moc již vešel Holmes v obecnou známost. Nejenže počítala s tím, že jej znají děti, ale dokonce se v ní vyskytují vtipy založené na tom, že někdo nezná Holmesova slavná dobrodružství a místo pes baskervillský řekne kočka paskvilská.¹⁷⁶

Z roku 1932 pochází další pohádka *Kašpárek detektivem amatérem*, ve které je pouze zmíněno Holmesovo jméno.¹⁷⁷ O šest let později, v době začínající druhé světové války, se objevuje kratičká ale velmi vtipná jednoaktová parodie *Boty Sherloka Holmesa* z pera Otakara Šellera. Holmes zde vypravuje Watsonovi o svých právě vyřešených „případech“ a později hledá své boty, které nalezne na nečekaném místě. Důležité je, že zde Holmes nosí župan.¹⁷⁸ Poslední známá loutková hra vyšla tiskem v roce 1948 a nese název *Ukradený vepřík aneb Kašpárek detektivem*. I když se v ní o Holmesovi nepíše, Kašpárek se opět převléká za detektiva a aby jej nikdo nepoznal, obleče si plášť a čapku.¹⁷⁹ V soupisu rekvizit je toto oblečení ještě dále specifikováno. Plášť je „*havelokový, přijde přes ramena a paže a má vysoký límec*“ a místo čapky může být použit i „*široký klobouk*“.¹⁸⁰

V případě loutkových her je ještě obtížnější doložit jejich provozování. Jediným nalezeným pramenem je zatím plakát pražského divadla Braník, které hrálo pohádku *Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník* dne 1. dubna 1934.¹⁸¹

176 SANTNER (pozn. 175) 11.

177 Jan DUCHOŇ: *Kašpárek detektivem – amatérem*, Praha 1932.

178 Otakar ŠELLER: *Boty Sherloka Holmesa*. Detektivka o 1 dějství, Praha 1938, 28.

179 Josef ŽEMLA: *Ukradený vepřík, aneb, Kašpárek detektivem*. Veselá loutková hra o 3 jednáních, Plzeň 1948, 22.

180 Ibidem 4.

181 <http://www.amaterskedivadlo.cz/files/foto/08bf55f0a6a7158f3facd85997bcd0656ae1bba2.jpg>, vyhledáno 1.7.2012.

4.3. Sherlock Holmes v prvorepublikových filmech

Geniálnímu detektivovi se nemohlo samozřejmě vyhnout ani nejdynamičtější se rozvíjející umělecké odvětví – film. První český snímek se Sherlockem Holmesem byl natočen už roku 1923. Němá groteska režiséra Karla Antona se jmenovala *Únos bankéře Fuxe* a roli Sherlocka Holmese II. ztvárnil Eman Fiala. V dalších rolích se objevili například Karel Lamač nebo Saša Rašilov. V této veselohře plné osobních záměn a dlouhých honiček vrcholící obligátním happyendem, vystupuje Holmes jako naprostý hlupák, který děj komplikuje, kde může, a vyvolává nekonečnou řadu komických situací.¹⁸²

Charakteru této parodické role odpovídá i jeho kostým, který je nadsazený v každém ohledu [38]. Všechny části oblečení jsou provedeny ze stejné látky s velkým károvaným vzorem. Oblek je pro hubeného Fialu příliš velký, čepice naprosto předimenzovaná a její kšilt přehnaně dlouhý. Sherlockova rovná dýmka má délku předloktí. V některých scénách je károvaný vzor vystřídán svislými pruhy, opět důsledně provedenými.

Parodie patří podobně jako loutkové divadlo k žánrům, které velmi pregnantně zachycují dobovou představu o podobě Holmese. Aby bylo možno parodovat, je vždy nejdříve nutné určit typické prvky a ty následně nadsadit do té míry, až se stanou komickými. Tvůrci filmu spatřovaly tyto prvky v károvaném vzoru, čepici a dýmce.

V roce 1932 přišel do kin druhý český film s detektivem z Baker Street, slavný *Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*. Pod režijním dohledem Karla Lamače a vedle Vlasty Buriana v roli Lelíčka ztvárnil postavu Holmese Martin Frič. Jako předloha posloužila stejnojmenná krátká novela Huga Vavrise z roku 1908, jež si také zaslouží pozornost.

Předně zde není Holmes skoro vůbec popsán. Dozvídáme se o něm pouze to, že je vychrtlý,¹⁸³ má ostře rýsovanou tvář a kouří doutník.¹⁸⁴ O podobě jeho vlastního oblečení nic nevíme, protože neustále používá převleky. Jediná zvláštnost, které si Lelíček při jejich prvním setkání povšimne, je Holmesův „*pronikavý pohled*“, který mu připomene „... *to oko – obálky detektivních románů...*“.¹⁸⁵ Když dále Lelíček poslouchá Holmesovu nabídku, začne se s ním točit svět a hlavou mu běží divoké představy: „*Ted' se panu Lelíčkově zjevil*

182 Luboš BARTOŠEK: Dějiny československé kinematografie I. Némý film 1896-1930. Část 1, Praha 1979, 69.

183 Hugo VAVRIS: František Lelíček ve službách Sherlocka Holmese, Praha 1908, 56.

184 Ibidem 21; Ibidem 49.

185 Ibidem 5.

automobil v nejprudší jízdě. Na něm seděl pes (baskervillský) a na silnici se kutálelo oko z obálky detektivních románů. Automobil očividně chtěl oko dohoniti.“.¹⁸⁶

Vavris zde velmi pravděpodobně naráží na ono oko s paprskem, které Vilímek používal na přebalech svých knih i reklamních plakátech. Vavrisův případ podobně jako Ladův naznačuje, že tento zvláštní Vilímkův motiv na sebe v Čechách upoutal pozornost a byl s Holmesem skutečně spojován. Jako takový jej tedy lze označit za Holmesův atribut.

Samotný film budil pozornost tisku už během natáčení, během kterého se pracovalo zároveň i na snímku *Funebrák*. Údiv vyvolávala především výška nákladů a množství materiálů, jež byly použity: „... mluví se o 5000 m hedvábí, 3000 m klotu a 80000 m juty. Po prvé v českém filmu byl postaven interier audienční síně i se stropem, jehož sloupy a ornamenty byly z čistého štuku a zaměstnaly řadu dní 6 štukatérů. Kostýmy stály na 80.000 Kč. Nábytkové zařízení, vesměs ze vzácných barokových kusů, mělo s vypůjčenými originálními carskými klenoty cenu přes 4 mil. Kč a bylo ve dne i v noci pod dohledem zvláštních hlídek. (...) Celkem bylo vytočeno 40 km negativního materiálu, z kterého sestříhem na 6000 m pozitivu vzniknou dvě nové české veselohry. Z těchto cifer můžete posouditi již předem, že se jedná o skutečné velkofilmy...“.¹⁸⁷

Pro poznání podoby, kterou tvůrci filmu připsali Holmesovi, jsou nejdůležitější úvodní scény z bytu v Baker Street. Jednotlivé záběry postupně ukazují většinu Holmesových atributů a velmi věrně napodobují prostředí bytu tak, jak bylo popsáno v povídkách. U krbu stojí vysoký ušák a malý stoleček, o který jsou opřeny housle, všude se válí spousta novin a papírů, a co je nejdůležitější, na velkém psacím stole se nachází chemická aparatura. Lamačovi se podařilo nejen správně vykreslit jednotlivé předměty, ale zachytit i celkový nepořádek. V úvodní scéně se objevuje také výrazný záběr na lupu.

Fričův úzký obličej a vysoké čelo překvapivě dost připomíná Pagetova Holmese. Když si prohlíží v úvodní scéně v bytě noviny, má na sobě župan s proužkovým vzorem, bílou kravatovou šálu a kouří rovnou krátkou dýmku. Při pátrání po Lelíčkově v Praze je oblečen ve tvídovém kabátě se zdvihnutým límcem a tvídové pánské kšiltovce. Po celý film kouří ze stejného typu dýmky.

Lamač a jeho spolupracovníci se museli uchýlit čistě k vlastní představivosti, protože

¹⁸⁶ VAVRIS (pozn. 183) 7.

¹⁸⁷ Lelíček ve službách Sherlocka Holmes a *Funebrák*, in: Filmové listy IV, č. 4, 4.

Vavrisův spisek jim neposkytoval prakticky žádné podklady pro Holmesovu podobu. Přijali již osvědčený typ Holmese v čepici s kšiltem, ale zmodernizovali jej, aby vypadal aktuálně. Fričův kabát má tedy soudobý střih. Károvaný vzor byl vynechán, protože už možná cítili, že Holmese posouvá do trochu více archaické a komické roviny, což nebylo žádoucí. I když byl film komedie, diváky měla bavit postava Vlasty Buriana, kdežto Holmes působil jako klidná postava, jejíž serióznost umocní herecký výkon slavného baviče. Proto je podoba Fričova Holmese důstojná a realistická.

Film měl premiéru 25. 3. 1932 v kině Adria, ve kterém běžel pět týdnů, a také v kině Fénix, kde se promítal celých dvanáct týdnů,¹⁸⁸ takže měl jistě velký vliv na české diváky. Lamač se však s velkým detektivem definitivně nerozloučil a svou vizi Holmese předvedl ještě v jednom snímku, který se promítal u nás i v Německu. Jeho *Pes baskervillský* (v originále *Der Hund von Baskerville*) s Bruno Güttnerem v hlavní roli byl původně natočen pro naše německé sousedy roku 1936 a do českých kin se dostal o rok později.¹⁸⁹

Pokud chtěl být Lamač věrný Pagetovým ilustracím, měl při obsazení Güttnera velmi šťastnou ruku, neboť tento herec skutečně vypadá, jako by vzešel zpod tužky anglického ilustrátora. Je vytáhlý, má úzký obličej, vysoké čelo, výrazné lícní kosti i bradu a dlouhý nos. Jeho oblečení je v některých ohledech originální. Po celý film má na sobě černý pletený rolák a sportovní kalhoty s volným střihem, které se kdysi nosily na golf. V bytě si obléká župan, po městě i močále chodí v koženém kabátě a tvídové pánské kšiltovce, kterou nosí i Watson a Henry Baskerville. Kouří jediné dýmku a v jedné scéně hraje na housle. Watson v podání Fritze Odemara nemá knírek. Byt se oproti předešlému Lamačovu filmu změnil. Protože se v něm odehrává podstatná část filmu, působí více realisticky. Nepanuje v něm nepořádek ani zde nenajdeme chemickou aparaturu, za to je přeplněn množstvím exotických uměleckých předmětů.

Lamačův německý snímek nás přivádí k dalším holmesovským filmům zahraničních tvůrců, z nichž některé byly za první republiky promítány i u nás, a proto bychom je měli alespoň zmínit. Ve stejném roce, kdy se na plátnech českých kin proháněl Lamačův pes baskervillský, uvedla Ufa v pražském kině Alfa další německý film s názvem *Sherlock Holmes* (v originále *Der Mann, der Sherlock Holmes war*).¹⁹⁰

188 Jiří HAVELKA: 50 let Československého filmu, Praha 1953, 73.

189 Ibidem 200.

190 Ibidem 205.

Postavy H. Alberse a H. Rühmanna se zde vydávají za Holmese a Watsona, aby si trochu přilepšili, což je příčinou mnoha komických zápletek. Nakonec se octnou před soudem pro podvodné vydávání za jiné osoby, kde jim pomůže sám sir A. C. Doyle, který prohlásí, že Holmes a Watson jsou jím vymyšlené literární postavy, a proto nemohou být dotyční obžalováni. Podobně jako v případě *Únosu bankéře Fuxe* je kostým nepravého Holmese nadsazený, ale jen tak moc, aby ještě působil uvěřitelně. Postava Alberse si oblékla to, co považovala za typicky holmesovské: velký dvouřadový károvaný kabát přepásaný páskem, nebo sako s jemnějším vzorem, placatou pánskou kšiltovku, šál a mohutnou rovnou dýmku. Falešný Watson je oblečen v obyčejném tmavém obleku a klobouku s širokou krempou.

Pro poznání dobových názorů na podobu Holmese je velmi podnětná recenze, kterou k této komedii napsal O. Glückselig: „*Postava geniálního Sherlocka Holmesa ještě stále láká libretisty filmových detektivek. Je bohužel bezbranná proti malému pochopení, kterého se jí u filmů dostává. Je otázkou skoro již metafysickou, proč film, který má tak velký odběr a zpracuje snad vše, co kdy kde bylo napsáno, vytěží u dobrých detektivních románů a povídek Conana Doylea pro svoji potřebu pouze to, že si vypůjčí jen jméno jeho hrdiny pro banální námět. Jistě by se dalo z Doyleových kriminálních povídek použít pro film více než jména Sherlocka Holmesa. Zatím se však bohužel objevují na plátně postavy s kostkovanou čepicí, lulkou a zvětšovacím sklem, o nichž nám až titulek poví, resp. spíše vysvětlí, že pán, pobíhající po pokoji jako splašený a dělající energické posunky, má být Mr. Sherlock Holmes z Bakerstreetu.*“¹⁹¹

Jak lze vidět z Glückseligovy výtky, lidé znali Doyleových povídek si i na konci třicátých let stále uvědomovali, že Holmesové, které jim předkládal film a ilustrace, jsou mnohdy na hony vzdálení knižní předloze, a nebyli s tímto stavem spokojeni. Návštěvníci kin, kteří Doyleovy povídky nečetli, si ale velice pravděpodobně neuvědomovali žádný rozdíl.

Další film s Holmesem se v českých kinech objevil roku 1938.¹⁹² Jednalo se tentokrát o seriózní detektivku *Dáma v šedém* (v originále *Die Graue Dame*), opět z německé produkce. Stejně jako v prvních dvou českých snímcích zde pátrá Holmes v podání Hermanna Speelmanse sám bez Watsona. Detektivka je v některých ohledech věrná povídkám (např. Holmesův puntíkový župan nebo provádění chemických pokusů), na plakátech byl ale opět prezentován s tvídovou čepicí a dýmkou. Na tomto místě je také vhodné poznamenat,

191 O. GLÜCKSELIG: Sherlock Holmes, in: Kinorevue IV, č. 1, 38.

192 HAVELKA (pozn. 188) 183.

že Albers i Speelmans byli spíše dobře živení herci s kulatými obličejí, kteří jsou naprosto odlišní od Pagetova Holmese, jehož podobu ještě respektoval Lamač při obsazení Güttnera a částečně i Friče.

Prvorepublikovou éru uzavírá americký film z produkce 20th Century Fox, který k nám přišel v roce 1940,¹⁹³ tedy v době, kdy už první republika vlastně neexistovala. V roli Holmese bylo poprvé možno spatřit již slavného Basila Rathbonea. Ten se během čtyřicátých let objeví jako slavný detektiv ve více než tuctu dalších snímků, což jej učiní jedním z nejznámějších představitelů Holmese všech dob. Tato americká série byla v některých ohledech velmi výrazná a na dlouhou dobu ovlivnila představu o detektivovi z Baker Street celosvětově.

Rathbone v některých základních rysech připomíná Pagetova Holmese a má také stejný typ účesu, postrádá ale vysoké ustupující čelo, ani jeho čelisti nejsou tak úzké. Atributy, kterými je ve filmu obklopen, ukazují, kam během čtyřiceti let dospěl vývoj v záměří. Holmes hraje na housle a kouří pouze z dýmky zahnutého typu, jakou používal Gillette na jevišti. Ve svém bytě, který je velmi čistě uklizený, chodí v županu. Chemická aparatura není ukázána. Co je ovšem nejdůležitější, ve scénách z močálu má na sobě Holmes ulster a deerstalker. Je to poprvé, kdy jej mohli čeští diváci spatřit ve filmu takto oděného.

Snímek také představil nový typ Watsona, který je diametrálně odlišný od Pagetových ilustrací i Doyleových povídek. V podání Nigela Bruce se z detektivova nebojácného druha stal obtloustlý šašek, jehož jediným úkolem je tvářit se překvapeně a pronášet rádoby komické repliky.

Všichni představitelé Holmese, kteří se u nás během první poloviny 20. století objevili, působí na plátně jako čtyřicátníci, přinejlepším jako pozdní třicátníci. Již v této době lze tedy vidět postupné přidávání let, které z mladého knižního Holmese udělá ve druhé polovině 20. století starce.

193 HAVELKA (pozn. 188) 200.

4.4. Shrnutí: Sherlock Holmes v Čechách v první polovině 20. století

Vývoj v Českých zemích byl během prvních čtyřiceti let 20. století velmi dynamický. Nejdříve byly povídky vydávány s originálními ilustracemi Sidneyho Pageta, například v časopise *Svět zvířat* a později v nakladatelství Jos. R. Vilímek. I když se jednalo vždy jen o výběr, čeští čtenáři měli možnost spatřit stejnou podobu i stejné atributy Holmese jako ti angličtí. Pagetovy ilustrace byly jediné u nás, ve kterých se vyskytoval deerstalker.

Jakmile Vilímek přestal používat Pagetovy originály a nechal je překreslovat J. Friedrichem, deerstalker náhle mizí a nahrazuje jej zvláštní klobouček nebo velmi podobná čepice s klapkami na uši, ovšem bez zadního kšiltu. Jeho ilustrace k *Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes* jsou první vytvořené českým autorem, které ukazují Holmese v čepici, kostkovaném kabátě a s dýmkou a předběhli tuzemský vývoj o celé desetiletí.

Na Vilímkových plakátech a některých obálkách se objevuje i velmi pozoruhodný motiv hrozivého oka, z jehož zornice vychází paprsek. Tento symbol u nás zdomácněl a byl s Holmesem spojován, což dokazuje jeho parodování (J. Lada, H. Vavris).

S módou detektivek přichází roku 1907 první holmesovské hry, které spíše navazují na Gillettův odkaz než na Pagetovy ilustrace. Z Holmesových atributů si vybírají jen některé: župan, housle, chemická aparatura. V dochovaných scénářích se dýmka vytrácí a nahrazují ji zcela cigarety, možná vlivem snahy o aktualizaci. V jediné známé fotografii českého kostýmu Sherlocka Holmese ale herec Kaňkovský kouří právě z dýmky, takže nelze bezpečně určit, který typ kuřiva na jevišti převládal.

Ve 20. letech vznikají první ilustrované obálky, loutkové hry a filmy a většina z nich ukazuje velmi podobný typ Holmese, který se vyznačuje především kostkovaným oblečením a čepicí. O. Jelen, který u Hokra zastával stejnou funkci překreslovače Pagetových ilustrací jako kdysi Friedrich u Vilímka, přetvořil deerstalker rovnou na vysokou pánskou čepici s kšiltem. K. Vítěk nakreslil pro obálku Hokra *Posledního Dobrodružství Sherlocka Holmes* z roku 1926 detektiva v kostkovaném saku, placaté kšiltovce a s dýmkou. Stejné atributy se objevují i na obálce knihy *Sherlock Holmes Junior*, vydané v roce 1920 u plzeňského nakladatelství V. Steinhausera, na Ladově obálce k parodii *Ve šlépějích Šerloka Holmes*, a rovněž ve filmové grotesce *Únos bankéře Fuxe* z roku 1923. Kostkované šaty se

objevují i v loutkové pohádce *Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník* z roku 1926.

Občas dochází k určitým proměnám jako například v roce 1932 ve filmu *Lelíček ve Službách Sherlocka Holmesa*, kde je místo kostkovaných šatů použit obyčejný tvídový kabát nebo v *Psovi baskervillském* z roku 1936, kde Holmes nosí kabát kožený, čepice s kšilem je ale vždy zachována. V těchto snímcích se také objevuje župan, jenž si stále udržuje svou popularitu a najdeme jej i v loutkové hře *Boty Sherloka Holmesa* z roku 1938.

Vedle takto ustrojených Holmesů se velice výjimečně objevují typy, které stojí zcela osamoceně mimo hlavní vývojové tendence. Patří sem Čuttův Holmes z obálky *Studie v krvavých barvách* z roku 1926, který je oblečen zcela soudobě v šedém kabátě a klobouku s širokou krempou.

Dvacátá léta byla pro zobrazení Sherlocka Holmesa v Čechách klíčová v tom, že pevně ustanovila výše zmíněné atributy a především nahradila deerstalker obyčejnou čepicí s kšilem. Tento typ Holmesa u nás trvale zdomácní, a přestože je typický i pro německou oblast, můžeme jej označit jako typ „českého Holmesa“, protože vznikl v Čechách přirozeným vývojem a po jistou dobu byl zcela dominující. Jeho jednoznačnou nadvládu ukončil až v roce 1940 americký snímek *Pes baskervillský* s Basilem Rathbonem, který k nám kromě obtloustlého hloupého Watsona uvedl i Holmesa v ulsteru a deerstalkeru (poprvé od Pagetových ilustrací). Tyto dvě odlišné podoby budou v Čechách vedle sebe koexistovat po celou druhou polovinu 20. století.

5. Sherlock Holmes v Čechách od konce druhé světové války do současnosti

Druhá polovina 20. století v Čechách je bohatá na materiál, ale nic nového v podstatě nepřináší. Variuje dva základní typy, které se u nás vyskytovaly již v době druhé světové války: Holmes v čepici a kabátě nebo deerstalkeru a ulsteru, případně jejich kombinace. Jednotlivá zobrazení, zvláště ilustrace, se také přestávají snažit o realistické podání, jsou více nadsazené a značně stylizované. Proto by bylo zbytečné věnovat se jim s takovou důkladností, jako jsme to činili doposud. Následující řádky spíše poskytnou určitý přehled a detailněji budou rozebrány jen některé zajímavější příklady. Ty méně podstatné je pak možné najít v příloženém Seznamu českých zobrazení Sherlocka Holmese.

5.1. Ilustrace a komiks

V roce 1966 se objevuje na policích knihkupců první poválečný ilustrovaný pastiš *Prázdniny se Sherlockem Holmesem* od Jaroslava Tafela. Přebal ukazuje poměrně seriózní obrázek Holmese zahaleného ve stylizovaném kabátě a čepici s rovnou dýmkou, kterému z oka vychází paprsek, což nás opět upomíná na Vilímkův podobný slavný motiv, i když nelze prokázat, že se jedná o přímou inspiraci. V kontrastu k vážně vyhlížející obálce jsou ilustrace od Dobroslava Folla pojaté s velkou dávkou humoru často jako na textu nezávislé minipříběhy, které v jednom případě přerostou i do komiksového vyprávění [41]. Follův Holmes nosí oblek moderního střihu a kostkovanou čepici nebo klobouk.

O rok později vychází kniha Wacława Golembowicze *Chemické příběhy Sherlocka Holmesa* s ilustracemi od Stanislava Dudy. Jsou provedeny ve velmi odlehčeném komickém duchu [42]. I když se jedná o příběhy, které slavný detektiv vyřeší díky svým chemickým znalostem, náznak chemické aparatury se objevuje jen na jedné ilustraci. Dudův Holmes má kotlety a je celý v kostkovaném. Má na sobě sako, vázanku, čepici s kšiltem a legrační pumpky. Je to oblečení, které Holmese trochu paroduje a Duda se k němu vrátí v ilustracích ke druhému vydání Tafelových *Prázdnin se Sherlockem Holmesem* v roce 1994. Objeví se i v časopisu *Čtyřlístek*.

Pejzy, čepice, károvaný vzor, dýmka a lupa se vyskytují i na ilustracích Ivana Strnada ke knize *Omyl Sherlocka Holmese* od Miroslava Honzíka a Ilji Kučery z roku 1968 [43].

Novým médiem, do kterého pronikla postava Holmese, byl komiks. První příklad pochází z roku 1969, kdy Kája Sauděk vytvořil jednostránkový komiks *Sherlock Holmes zasahuje* pro časopis *Hudba a Zvuk*. Scénář napsal J. Kroupa podle námětu J. Jandy. V Saudkově suverénním podání je Holmes oblečen v ulsteru (i když těžko postřehnutelném) a ploché čepici s kšiltem s šachovnicovým vzorem [39]. Na krku má šálu, což je v českém prostředí novum. Kouří z krátké lehce zahnuté dýmky. Holmesův obličej je ostře vykreslený a vykazuje některé rysy shodné s Pagetovou verzí, například výrazná špičatá brada.

Roku 1971 přichází další komiks se slavným detektivem a opět z dílny Káji Saudka. Tentokrát se jedná o krátký čtyřobrázkový strip *Pes baskervillský* vytvořený podle scénáře Pacovského v rámci cyklu *Čtverylka z dějin světového písemnictví*, který parodoval známá literární díla a vycházel pravidelně v časopise *Mladý svět*. Holmes zde oblečený v županu s

vyšitým monogramem „SH“ a s dýmkou v ústech hraje na housle, používá lupu a probodává útočícího psa smyčcem. V komiksu se objevuje i Watson v buřince a bez knírku [40].

Ve stejném roce vyšla i sbírka povídek Ilji Hurníka s názvem *Muzikální Sherlock*, na jejíž obálce je obtloustlý Holmes s houslemi, dýmkou a v deerstalkeru. Kvůli pohledu z *en face* není vidět zadní kšilt, ale vzhledem k době není důvod nepředpokládat, že se skutečně jedná o deerstalker. V ilustraci vytvořené českým autorem je to jeho premiéra.

Do let 1971 až 1973 také spadají další komiksové příběhy, které tentokráte vznikly ve spolupráci Adolfa Borna a Svatopluka Hrnčíře pro časopis *Pionýr*. Ve zkrácené podobě se zde objevily například příběhy *Tajemství Musgravského obřadu*, *Mužiček z Indie*, *Bledý vězeň* či *Pes baskervillský*, který dostal zdaleka nejvíce prostoru. Stejně jako předchozí Saudkovy komiksy jsou i tyto černobílé.

Bornův Holmes vypadá staře. Má bílé vlasy i výrazné kotlety (na barevné obálce jsou kaštanově hnědé). Jeho obličej je protáhlý se špičatou bradou a skobovitým nosem. Na každém obrázku má v ústech dýmku, jemně zahnutý typ jako u Saudka. Deerstalker se šachovnicovým vzorem nosí vždy, když je venku, ulster pouze pokud cestuje. Pohybuje-li se například kolem Musgravské usedlosti, odkládá jej. Hodnota ulsteru coby atributu je trochu snížena tím, že jej nosí i jiné postavy, například Watson nebo sir Charles Baskerville [45]. Na krku má Holmes vždy motýlka a v Dartmoorském močálu také šálu. Holmesův domácí oblek má podobné šňůrkové vázání jako na fotografii Kaňkovského [44]. Objevují se zde i housle, o nichž je vtipem naznačeno, že je Holmes používá k přemýšlení.¹⁹⁴

Watson je obtloustlý a jeho obličej s nakrouceným knírem a vyboulenými líci připomíná sysla. Stejně jako Holmes vypadá staře a má husté černé kotlety. Kouří doutníky a nosí buřinku.

V roce 1977 byla v časopise *Věda a technika mládeži* otištěna povídka *Maxipes Fík u Sherlocka Holmese* z pera Rudolfa Čechury, tvůrce Maxipsa Fíka, autora mnoha holmesovských povídek, rozhlasových her i televizních scénářů a pravděpodobně největšího propagátora Holmese u nás. Odlehčenými ilustracemi, které jsou doplněny komiksovými bublinami s anglickým textem ji doprovodil Jiří Šalamoun. Vytáhlý bradatý a nosatý Holmes s profilem ježibaby je obklopen většinou svých hlavních atributů (deerstalker, župan, dýmka,

194 Svatopluk HRNČÍŘ/ Adolf BORN: *Tajemství musgravského obřadu*, in: Jiří BUCHAL (ed.): *Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr*, Praha 2002, 197.

housle) a i některými méně významnými (lupa). Watson má brýle a mohutný knír [48].

V osmdesátých letech vyšlo několik knih, ve kterých se objevují ilustrace se Sherlockem Holmesem. Například v *Údolí strachu* z roku 1986 ilustrovaném Miloslavem Dismanem je Holmes překvapivě zobrazen ve správném věku, tedy jako mladý muž [46]. Nejvýznamnější knihu této doby je *Muž s dýmkou a houslemi* z roku 1987, soubor Doyleových povídek ilustrovaných opět Adolfem Bornem. Ten si zachovává styl z předešlých komiksů, který použije i později v roce 1997 v knize *Pes baskervillský*.

Postarší Holmes s nazrými licousy nosí stejné oblečení, jen motýlek byl vystřídán kravatovou šálou a kravatou. Nejobsáhlejší je ilustrace ukazující Holmese, když zrovna pomocí pistole kráslí zeď bytu vlasteneckými iniciálami „V.R.“ [50]. Na zemi vedle něj leží několik typických kusů inventáře, jako jsou housle či perská treпка, ale nejvíce překvapivá je injekční stříkačka. V českých ilustracích je to první případ, kdy je naznačeno Holmesovo užívání narkotik.

Watson se až na kravatovou šálu a brýle vzhledově také nezměnil. Nově přibyla postava profesora Moriartyho, který vypadá prakticky stejně jako Holmes, až na cylindr a doutníky, které kouří. Stejně jako narkotika, i on se v české ilustraci objevuje poprvé.

Pozornost si zaslouží i publikace *Sherlockové Holmesové* z roku 1988, sbírka apokryfních příběhů nejen s bakerstreetským detektivem. Je vyzdobena obrázky Jindřicha Kovaříka, které svým reálným prostorem a důrazem na detail připomínají ilustrace ze začátku století a v rámci své doby jsou výjimečné. Kovaříkova díla ukazují, že i v době, kdy většina ilustrátorů pouze recykluje zažité typy, se najdou autoři, kteří se snaží o původnější podobu Holmese a nebojí se hledat inspiraci hlouběji v minulosti. V tomto případě čerpal Kovařík ze samotného Pageta [47].

Je to poznat nejen na vzhledu jeho Holmese a Watsona, kteří se navrátili do svých mladých let, ale především to dokazuje orientální čajový stůl, jenž je naprosto přesnou kopií Pagetova stolu z ilustrace k povídce *Prázdný dům* [6], a který už kopíroval Arthur Twiddle [16]. Dalšími zajímavými motivy jsou krabička s injekční stříkačkou a Holmesův župan, který má opět šňůrkové vázání. Na všech dalších ilustracích má Holmes na hlavě deerstalker, což jen potvrzuje jeho pozici nejčastěji využívaného atributu.

Osmdesátá léta dala vzniknout ještě jednomu zásadnímu holmesovskému dílu,

komiksovému seriálu *Sherlock Holmes*, který vycházel v dětském časopise *Čtyřlístek*. Autorem scénářů byl Rudolf Čechura a kresby vytvářel Marcel Stecker. V letech 1984 až 1990 vzniklo celkem dvacet osm dílů. Díky popularitě *Čtyřlístku* ovlivnilo duo Čechura – Stecker celou mladou generaci a vtiskli jí svou představu Holmese. V jejich podání je slavný detektiv hubený starší muž s dlouhým nosem, špičatou bradou a světle hnědými kotletami. Je vždy oblečen ve zvláštním tmavě hnědém ulsteru, deerstalkeru, pumpkách a kouří neustále dýmku. Jen jednou v celé sérii se objevuje v domácím oděvu a dvakrát ve fialovém županu. Na housle hraje pouze jednou. Častěji má v ruce lupu, kterou dokonce Stecker použil jako orámování názvu komiksu. Watson je tělnatý, mohutné kníry mu navazují na licousy a nosí cylindr.

První příběhy se odehrávají v blíže neurčeném období, které by vzhledem k podobě a oblečení jednotlivých postav mohlo být klidně viktoriánské. Později s přibývajícím novodobými technickými vynálezy (např. kazetový magnetofon) je jasné, že se jedná o současnost. Holmesův oděv, jehož důsledné nošení by působilo zvláště i ve viktoriánské době, vypadá v 80. letech dvacátého století pochopitelně dvojnásobně nepatřičně a z detektiva tak dělá legrační staromódně oblečenou postavičku.

5.2. Divadlo a film

Oproti první polovině dvacátého století, kdy se divadelní hry se Sherlockem Holmesem hrály sice intenzivně, ale pouze ve velmi krátkém období, nám druhá polovina poskytuje mnoho příkladů. Díky databázi pražského Divadelního ústavu Institutu umění, která mapuje historii českého profesionálního divadla, jsou celkem snadno dohledatelné, mnohdy i včetně tištěných programů. Jak již ovšem bylo naznačeno, z hlediska vývoje zobrazení slavného detektiva jsou vesměs nedůležité. To platí i o filmech, kterých je navíc velice málo, a proto je pojmem zároveň s divadlem.

Po válce se Holmes objevuje poprvé na jevišti (nepočítáme-li loutkovou pohádku *Ukradený vepřík, aneb, Kašpárek detektivem* z roku 1948) v roce 1965 ve hře *Pes baskervillský* podle scénáře herce Jana Skopečka. Hrál se v Praze v Divadle Jiřího Wolker a též v Divadle Vítězslava Nezvala v Karlových Varech. Ve Skopečkově provedení se z Doyleovy mysteriózní detektivky stala parodie.

Dokazuje to již začátek hry, kdy jsou Holmes i Watson oblečeni do „... *podzimních plískanic – kostkované haveloky, cestovní čepice, šály kolem krku. Holmes drží kromě lůlky v ústech ještě pouzdro z houslemi ...*“.¹⁹⁵

Pracovna slavného detektiva je popsána jako „*napůl knihovna, napůl laboratoř*“.¹⁹⁶ Chemická aparatura je tedy zahrnuta a zároveň vidíme určitý náznak nepořádku, který se ale při realizaci nemusel projevit. Skopečkův Holmes ve hře používá také lupu a co je nejzajímavější, píchá si narkotika.¹⁹⁷ To se projevuje i v sešitkovém programu Divadla Jiřího Wolker, kde se injekce nachází mezi ostatními výše uvedenými atributy.

Díky lepším záznamům se u her druhé poloviny 20. století poměrně snadno dohledávají recenze a komentáře v tisku. Ty bývají pro poznání dobových představ o podobě Holmese mnohdy cennější než hry samotné. V případě Skopečkovi hry se můžeme například dočíst, že pokud má Holmes zaujmout tehdejší publikum, „*nezbývá mu než převléknout místo legendárního obleku charakter*“ a musí se stát „*komikem po vzoru svého nerozlučného dr. Watsona...*“.¹⁹⁸ Holmesův ulster a deerstalker je tedy už považován za „legendární oblek“ a

¹⁹⁵ Jan SKOPEČEK: *Pes baskervillský*, Praha 1965, 6.

¹⁹⁶ Ibidem 19.

¹⁹⁷ Ibidem 38.

¹⁹⁸ Štěpánek BOHUŠ: Smích na účet klasika, výstřižek z novin Večerní Praha ze dne 11. 2. 1965 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K667P.

Watson je vnímán jako „komik“, tedy nedovtipná postava, jejíž úlohou je pouze rozesmát diváky.

V roce 1967 se k nám dostává kuriózní opereta *Dobrodružství Sherlocka Holmese*, jejíž libreto napsal Jerome Coopersmith. Čeští diváci ji mohli shlédnout v Divadle J. K. Tyla v Plzni, ve Státním divadle Brno a ve Státním divadle Ostrava, v jehož programu lze vidět fotografii Holmese v podání Zdeňka Růžičky, jak si oblečen v deerstalkeru a kostkovaném ulsteru zapaluje dýmku.

První poválečný holmesovský film přichází v roce 1971. *Touha Sherlocka Holmese* je komedie natočená podle námětu Ilji Hurníka, který se podílel i na scénáři. Slavný detektiv je již unaven kriminalistickou činností a rozhodne se profesionálně věnovat své dlouholeté zálibě ve hře na housle. Hlavní role se ujal Radovan Lukavský, jehož úzký obličej s výraznou bradou celkem věrně následuje tradici dřívějších představitelů i ilustrací. Obligátní župan má v tomto případě luxusnější vzhled, který připomíná původní Pagetovi kresby. Deerstalker a kostkovaný ulster se spolu s obří lupou objevují pouze v jedné, trochu násilně komické scéně, jinak chodí Holmes oblečen v duchu běžné viktoriánské módy. Watson v podání dobře živeného Václava Vosky má tradiční knírek a kouří doutníky. Chodí stejně elegantně oblékán jako Holmes, pouze ve výše zmíněné komické scéně má pruhovanou šálu a čepici s kšiltem. Stáří i šediny obou druhů jsou v tomto případě adekvátní, protože Holmes má ve snímku detektivní kariéru již za sebou.

Druhý film s detektivem z Baker Street byl natočen v roce 1992. Scénář napsal již několikrát zmíněný Rudolf Čechura, Holmese si zahrál Viktor Preiss a jeho druha Josef Somr. Přístup k ulsteru a deerstalkeru je zde podobný jako u předešlého snímku. Holmes si je obleče pouze pro účel noční výpravy, kdy se musí ukrývat v porostu. Jinak chodí ve viktoriánském obleku a prostovlasý. Župan je už samozřejmostí. Preissův Holmes působí mladě a vitálně, což se nedá tvrdit o Somrovi Watsonovi, který je opět obtloustlým padesátníkem s knírem a licousy. Kromě klobouku se odívá i do ulsteru, který na rozdíl od Holmesova není károvaný. Bakerstreetský byt je až na drobný nepořádek na stole čistě uklizený a v jednom z úvodních záběrů jsou ukázány kádinky a další chemické nádobí.

Potřetí se Holmes na televizních obrazovkách objevil hned v následujícím roce v seriálu *Arabela se vrací aneb Rumburak králem Říše pohádek*. Deerstalker, károvaný ulster a červenou šálu na sebe tentokrát vzal Radoslav Brzobohatý.

V polovině 90. let oprášilo Divadlo Příbram Skopečkovu taškařici *Pes baskervillský*. Jejich program je vytištěn v nezvykle velkém formátu A4 a kromě Doyleova životopisu či úryvku z pojednání Karla Čapka o detektivkách jej zdobí krátký komiks od Jiřího Bartoše a Vladimíra Perglera. Titulní list ukazuje Holmese s téměř všemi jeho atributy [49]. Má na sobě ulster, deerstalker a pumpky, v ústech zahnutou dýmku, v levé ruce drží lupu, z jedné kapsy mu čouhají housle a z druhé vylézá kníratý Watson v buřince, který Holmesovi píchá do ruky injekci s kokainem. Obličejem připomíná detektiv trochu Bornovy ilustrace, má stejný skobovitý nos a licousy. V samotném komiksu nepátrá, pouze sedí v županu na pohovce a posílá si paní Hudsonovou pro kokain, zatímco Watson pracuje v terénu s mluvícím psem v deerstalkeru.

V roce 1997 se ke slovu po dlouhé době dostaly loutky a to opět ve hře *Pes baskervillský* v provedení plzeňského Divadla Alfa. Recenze v novinách, které hru zahrnuly chválou, potvrzují, jak pevně je již v této době ustanovena Holmesova podoba: „*Dobový viktoriánský styl připomínají více kostýmy loutek než herců – ti jsou oblečeni moderně, ovšem s nezbytnými atributy příslušnosti postavy k historicky neměnnému schématu: Sherlock Holmes nemá sice pláštěnku a tvrdou helmovitou čepici se štítkem, nemá ani dýmku, zato je vybaven kalhotami z kostkovaného tvídu a na saku má z téže látky krátkou pelerínu, housle sice odloží hned v expozici, ale jsou zde!*“ Autorka přesně vyjmenovává většinu atributů a co víc, označuje je za historicky neměnné schéma.¹⁹⁹

Nejnovější divadelní hry je vzhledem k neustálému opakování stejných atributů zbytečné podrobněji rozebírat. Důležitější jsou jejich recenze, které podávají svědectví o tom, kam za celé století vývoje dospěla představa o Sherlocku Holmesovi.

Tak například ke hře *Sherlock Holmes*, kterou nastudovalo Centrum experimentálního divadla Brno v roce 2005, napsala jedna z recenzentek, že se představení neobejde bez „*obvyklých rekvizit, jako jsou housle či detektivova dýmka*“,²⁰⁰ a jinde se zase dočteme, že „*kromě lulky, tradičního pláště a kostkované čepice nebudou chybět ani další tradiční Holmesovské rekvizity: housle či kokain*“.²⁰¹ Podle dalšího autora působí kostýmy včetně Holmesova károvaného ulsteru a deerstalkeru jakoby „*vycházely z dobových ilustrací k*

199 Ladislava LEDERBUCHOVÁ: *Pes Baskervillský* za účasti Sherlocka Holmese a doktora Watsona, výstřižek z novin *Plzeňský deník* ze dne 29. 4. 1997 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K23322P.

200 Simona POLCAROVÁ: Na jevišti míří románoví hrdinové, in: *Rovnost* XV, č. 77, 16.

201 Luboš MAREČEK: Na Provázku po zločinu bude pátrat sám Holmes, in: *Mladá fronta Dnes* XVI, č. 76, C/9.

holmesovským textům“.²⁰²

V případě autorské hry Klicperova divadla v Hradci Králové nazvané *Sherlock Holmes a vraždy vousatých žen* se v tisku píše o častém užívání „*profláknutých motivů, jako jsou housle nebo dýmka*“,²⁰³ a také že diváci mohou spatřit „*klasicky oděného Holmese*“.²⁰⁴

202 Milan UHDE: Sherlock Holmes pátrá v Huse na provázku, in: Divadelní noviny XIV, č. 10, 5.

203 Vojtěch VARYŠ: Sherlock Holmes – Vraždy vousatých žen, in: Týden XVIII, č. 2, 61.

204 Marie RESLOVÁ: Sherlock Holmes. Inscenace Davida Drábka svérázně oživuje slavného detektiva, in: Hospodářské noviny LIV, č. 249, 9.

5.3. Shrnutí: Sherlock Holmes v Čechách ve druhé polovině 20. století

Na začátku druhé poloviny 20. století je již ustanovena Holmesova podoba i naprostá většina jeho atributů, jejichž počet se do konce století nijak výrazně nerozšíří. Detektiv si stále udržuje hubenou postavu a úzký obličej s ostře řezanými rysy, výrazným nosem a vystupující bradou. Nově mu přibýly licousy, které jej dělají o dost starším. Přidávání let je tendence společná všem českým zobrazením druhé poloviny 20. století, ve kterých bychom Holmese pod čtyřicet let hledali marně.

Z atributů má nejvýznamnější postavení dýmka, která se objevuje ve všech holmesovských ilustracích, filmech i divadelních představeních, většinou jako zahnutý typ. Cigarety, časté ještě v předválečné době, naprosto mizí.

Veškeré Holmesovo oblečení má kostkovaný nebo károvaný vzor. Obyčejná čepice, jediný řádný atribut, který slavnému detektivovi přiléhá české prostředí, se vyskytuje až do začátku sedmdesátých let, pak se ale vytrácí a je nahrazena deerstalkerem. Ten se v ilustracích poprvé objevuje v roce 1971 na obálce knihy *Muzikální Sherlock* a na divadle již o čtyři roky dříve v operetě *Dobrodružství Sherlocka Holmese*. V této době začíná být častěji k vidění i ulster. Jediným vynálezem poválečné doby v rámci detektivova šatstva jsou pumpky, bezesporu nejkomičtější oděv, do kterého kdy byl Holmes obléknut.

Župan se kromě klasické dlouhé verze se zdobným límcem objevuje i se šňůrkovým vázáním, které známe už z fotografie F. Kaňkovského. Mohlo by tak jít o snahu vtisknout tomuto domácímu oděvu více český charakter.

Chemickou aparaturu lze tradičně vidět pouze v dramatizacích a filmech, ilustrace ji zcela opomíjejí a dokonce i v *Chemických příbězích Sherlocka Holmese* najdeme všehovšudy pouze jednu kádinku.

Nově se atributem stává lupa, která již není využívána pouze v případě detailního prozkoumávání, ale i zcela samostatně jako netradiční komický předmět, například ve snímku *Touha Sherlocka Holmese* z roku 1971. V osmdesátých letech proniká do ilustrací poprvé Holmesova drogová závislost, a to ve formě injekční stříkačky, která se objevila v knihách *Muž s dýmkou a houslemi* z roku 1987 a *Sherlockové Holmesové* z roku 1988.

V případě Watsona naprosto převládl typ, který k nám přinesl americký film *Pes baskervillský* v roce 1940. Detektivův společník je vždy tlustý nebo přinejmenším tělnatý a má mohutné kníry. Značně zhloupnul, ale alespoň mu zůstala buřinka, kterou nosí už od dob Pageta.

Nejdůležitějším českým autorem tohoto období je Adolf Born, a to především díky početnosti a také rozšířenosti jeho děl. Komiksy, které nakreslil pro časopis *Pionýr* na začátku 70. let, se jistě dostaly k širšímu okruhu čtenářů než obrázky většiny ostatních autorů, a k tomu je třeba připočíst jeho ilustrace v knihách *Muž s dýmku a houslemi* z roku 1987 a *Pes baskervillský* z roku 1997. Prvně jmenovaná je velmi četná a běžně ji najdeme ve většině antikvariátů i knihoven, kde bývá zařazena mezi knížky pro děti. O to více je zajímavé, že právě v této knížce určené mladým čtenářům se v ilustracích poprvé naznačuje Holmesova drogová závislost.

Významnou roli hrály i komiksy Marcela Steckera ve *Čtyřlístku*. Ty představují jeden z nejzazších okrajů, kam až mohlo zobrazení Sherlocka Holmese dojít. Kombinace podivně krátkého ulsteru, pumpek a deerstalkeru, kterou Holmes neustále nosí, vypadá směšně už sama o sobě. Je třeba si uvědomit, že takto oděná postava by vyvolala pozdvižení už ve viktoriánské době, zvláště pokud by chodila po Londýnských ulicích. Nesmíme zapomínat, že všechny výše zmíněné kusy šatstva jsou určeny do přírody. Komiksy ve *Čtyřlístku* však tuto komičnost ještě umocnily tím, že příběhy zasadily do současnosti. Detektivovo oblečení je tedy neadekvátní nejen k místu, kde jej nosí, ale především k době.

Jedním z důvodů, proč Stecker s Čechurou detektiva takto oděli, může být jeho vysoké stáří. Příběhy totiž vycházejí z holmesologického tvrzení, že slavný detektiv nikdy nezemřel, protože Doyle nikdy nenapsal o jeho definitivní smrti.²⁰⁵ Proto je jejich Holmesovi více než sto let a nosí tedy stále oblečení z dob svého mládí. Pravděpodobněji však chtěli, aby byl Holmes pro děti snadno rozpoznatelný a zvolili tudíž ty atributy, které jim přišli nejtypičtější.

Názor, že Born a Stecker výrazně ovlivnil tuzemskou představu o podobě bakerstreetského detektiva se objevuje i v současném tisku: „V českém povědomí je *Sherlock Holmes* živ především v podobách, jaké mu vtiskl Adolf Born ve svých ilustracích a

205 FENCL IVO: Čechurův a Steckerův Holmes ve Čtyřlístku, in: <http://chrz.wz.cz/?stranka=312>, vyhledáno 1.5.2012.

*M. Stecker v komiksu, který léta vycházel jako příloha časopisu Čtyřlístek“.*²⁰⁶

206 VARYŠ (pozn. 203).

6. Závěr

Jak tato práce ukázala, dnešní představa „typického Holmese“, která byla popsána v úvodu, se odlišuje od původní Doyleovy vize. V základní podobě se v Čechách objevuje kolem poloviny 20. století a definitivně zde převládla v sedmdesátých letech. Do té doby se u nás vyskytovalo více podob slavného detektiva, které procházely neustálým vývojem.

Z původních povídek se do dnešní doby zachovaly bez větších změn pouze Holmesova štíhlá postava a úzký bezvousý obličej s výrazným nosem. Všechny ostatní znaky pozměnily svou podobu, četnost nebo intenzitu jejich zobrazování.

Stárnutí Holmese začalo v tom okamžiku, kdy se dostal na divadelní jeviště a plátna kin. Úspěšné zvládnutí takovéto role vyžadovalo slavného nebo alespoň zkušeného herce. Proto bylo Gillettovi v době jeho prvního ztvárnění slavného detektiva čtyřicet let a Rathboneovi dokonce čtyřicet sedm. V Čechách tento jev pokračoval a byl i umocněn některými snímky, které vyloženě se starým detektivem pracovaly (*Touha Sherlocka Holmese*, 1971). S přibývajícimi lety byl ozdoben licousy, které naznačují jeho vyšší věk. Holmesovo stárnutí je také jedním z důvodů, proč přestala být zobrazována jeho fyzická zdatnost a zápasnické dovednosti.

Kromě deerstalkeru byly všechny předměty, které jsou dnes Holmesovými atributy, v povídkách zmíněny.

Dýmka plnila funkci atributu už v povídkách. Vedle ní se zde ale vyskytovaly také cigarety a doutníky. Ty se začínají vytrácet už v Pagetových ilustracích a po jeho smrti zcela mizí. Později se objeví jen na chvíli u Gilletta a v českých předválečných hrách, které jim překvapivě daly zcela přednost před dýmkou.

Když se z dýmky stal jediný druh kuřiva, vývoj nabral jasný směr. Ilustrátoři ji začali zobrazovat stále častěji, až dospěli po polovině 20. století do fáze, kdy ji vkládali Holmesovi do úst v každé ilustraci i komiksovém okénku.

Dalším původním atributem je župan, který si udržel svou popularitu ve všech zobrazeních bez ohledu na dobu. Někdy byl ztvárněn jako luxusní dlouhá róba se zdobným

šalovým límcem (např. Gillettova hra a *Touha Sherlocka Holmese*), jindy vypadal prostě a obnošeně (Pagetovy ilustrace) a v Čechách byl ozvláštněn šňůrovým vázáním (Kaňkovského kostým nebo ilustrace k *Sherlockové Holmesové*). Jeho hodnota coby atributu se nezměnila.

Třetím knižním atributem byly housle. Ty si probojovávaly cestu o něco hůře. Paget je nezobrazil vůbec a ve *Strandu* se objevují až v ilustracích pozdějších autorů. Do své hry je však zapracoval Gillette, díky němuž se dostaly i na naše jeviště. Před druhou světovou válkou ještě stihly proniknout i do filmu (*Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*), ale v českých ilustracích se neobjevují. Od šedesátých let se rozšířily díky velkému vlivu zahraničních filmů do většiny českých zobrazení a v některých se staly i hlavním tématem (*Touha Sherlocka Holmese*).

Posledním z atributů ustanovených již v povídkách byla chemická aparatura. Ta ale nebyla v původních ilustracích zobrazována dostatečně často na to, aby si tuto pozici udržela. Objevovala se nejprve pouze v divadle, kde sloužila jako ozvláštnění kulis Holmesova bytu. Takto se dostala na česká jeviště a také do filmu (*Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*). V druhé polovině 20. století se ještě objevila v některých snímcích a dramatinacích, do ilustrací ale proniknout nedokázala. Za skutečně plnohodnotný atribut ji dnes označit nelze.

Ulster nosil Holmes v povídkách pouze v adekvátních situacích, tedy pokud bylo špatné počasí nebo cestoval a jednalo se o zcela běžný kus oděvu, který neměl ani náznak hodnoty atributu. Tento stav zůstal zachován i v ilustracích *Strandu*. Zpopularizoval jej Gillette, ale překvapivě v českých divadelních hrách odezvu nenašel. Definitivně jej k nám přinesl až americký snímek *Pes baskervillský* v roce 1940. Do té doby se v Čechách objevil jen v dílech ilustrátorů, kteří překreslovali Pagetovy kompozice. Od konce druhé světové války pronikl nejdříve do divadla a v sedmdesátých letech i do filmu, knižních ilustrací a komiksů.

S ulsterem souvisí i tendence oblékat Holmese do kostkovaného nebo károvaného oděvu. Stejně jako všechno ostatní oblečení, které nosil detektiv do přírody, byl ušitý z tvídu, pro který jsou tyto vzory typické. V Čechách se už ve dvacátých letech objevují i na šatech, které Holmes nosí do města (*Únos bankéře Fuxe*), což dokazuje, že již byly považovány za typické a staly se tak atributy. Těmi zůstaly až do dnešní doby.

Zajímavým vývojem prošla lupa. V povídkách to byl pouze jeden z běžných předmětů, kterého si příliš nevšímal ani Paget, ani Gillette. V Čechách je významněji zobrazena poprvé

v roce 1932 ve filmu *Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*. Po polovině století začíná být zobrazována častěji. Zvýšený zájem o tuto zvětšovací pomůcku mohlo způsobit to, že již působila zastarale a málokoho by napadlo použít ji při vyšetřování. Stala se netradičním předmětem, a tudíž byla pro Holmese více charakteristická. Začala se objevovat i jako samostatný symbol (*Čtyřlístek*), a proto patří mezi atributy.

Doyle zamýšlel, aby se jedním z Holmesových atributů stala i narkotika, ovšem kvůli jeho nedůslednosti k tomu nedošlo. Povídky je zcela pominuly, všimlo si jich ale divadlo. V Čechách se dlouhá léta vyskytovala pouze na jevištích, a to navíc ne zrovna často, až konečně v osmdesátých letech pronikly v podobě injekce i do knižních ilustrací. Můžeme je tedy považovat za méně významný atribut.

Deerstalker se do Holmesova světa dostal díky Pagetovi, který použil jeho podobu pro všechny detektivovy cestovní čepice zmíněné v povídkách. Kreslil jej však jenom v případech, kdy to vyžadoval text, což nebylo moc často. V dílech ilustrátorů, kteří pracovali pro *Strand* po jeho smrti se objevuje pouze jednou. Atributem se stal až v momentě, kdy jej do svého kostýmu zapojil Gillette. U nás však dlouho nebyl přijat. České země měly problémy s uchopením této cizorodé čepice a při překreslování Pagetových kompozic z něj ilustrátoři vytvořili klobouček (J. Friedrich) nebo obyčejnou čepici s jedním kšiletem (O. Jelen). Stejně jako ulster jej u nás zavedl až snímek *Pes baskervillský* v roce 1940.

Typ Holmese s obyčejnou čepicí, který se u nás ustálil ve 20. letech, však nebyl tímto „vpádem“ americké verze slavného detektiva zatlačen do pozadí. Zobrazoval se až do začátku sedmdesátých let, kdy se deerstalker poprvé objevuje i v české ilustraci a přebírá definitivně vůdčí postavení ve všech žánrech.

Práce tedy dokázala, že dnešní představa „typického Holmese“ neodpovídá původní představě Arthura Conana Doylea. I kdyby však ilustrátoři nebo divadelní a filmoví kostyméři přesně vystihli oblečení knižního Holmese, této původní představy by nedosáhli. Je důležité si uvědomit, že Doyle vymyslel Holmese jako současnou postavu a stejně tak vnímali slavného detektiva i čtenáři *Strandu*. Jeho dobrodružství s geniálními řešeními a občasnou dávkou akce pro ně mohli být tím, čím jsou pro nás současné kriminální seriály překypující moderní technologií. Sebelepším napodobením viktoriánského oblečení nelze dosáhnout tohoto dojmu aktuálnosti, právě naopak. Z moderního literárního hrdiny se tak postupně stává archaická postava, u které už ani nikoho nepřekvapí, že chodí v legračním

staromódním oděvu.

To je také důvod, proč se v úvodu zmíněná současná filmová zpracování Holmesových příběhů nejen naprosto odklání od kostýmu „typického Holmese“, ale v některých případech dokonce opouští viktoriánskou éru a přivádí slavného detektiva do současného světa. Vnímat v dnešní době staříčkého detektiva v deerstalkeru jako seriózního a zločincům nebezpečného vyšetřovatele je takřka nemožné. Vypadá jaksi směšně, což potvrzují i tvůrci seriálu *Sherlock*, když si z jeho dvoukšiltové čepice utahují. Určitá míra aktualizace je tedy asi jediný způsob, jak udržet Holmese zajímavého pro 21. století, a to i přesto, že Doyle modernizování svého hrdiny neschvaloval.²⁰⁷

207 DOYLE (pozn. 3) 106.

7. Seznam použité literatury

- BARTOŠEK Luboš: Dějiny československé kinematografie I. Němý film 1896-1930. Část 1, Praha 1979
- BONN Ferdinand: Pes Baskervillský. Detektivní komedie o 4 jednáních s proměnou, Byšice 1907
- BONN Ferdinand: Sherlock Holmes detektivní groteska o 4 jednáních, s. l. 1926
- BONN Ferdinand: Sherlock Holmes. Detektivní komedie ve 4 jednáních, Kyjov 1907
- BOROTÍNSKÝ Jaroslav: Lidové divadlo v Praze VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 54
- BOROTÍNSKÝ Jaroslav: Lidové divadlo v Praze VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 67
- BOROTÍNSKÝ Jaroslav: Lidové divadlo v Praze-VIII, in: Divadelní list Máje III, 1907, 135
- BUCHAL Jiří (ed.): Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr, Praha 2002
- COX Michael: The Baker Street File. A guide to the appearance and habits of Sherlock Holmes and Dr. Watson specially prepared for the Granada Television series The adventures of Sherlock Holmes, s. l. 1997
- DOYLE Arthur C.: Berylová korunka, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 366-390, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12. 4. 2011
- DOYLE Arthur C.: Ďáblovo kopyto, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 152-178, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf, vyhledáno 12.4.2011
- DOYLE Arthur C.: Charles Augustus Milverton, in: Návrat Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 152-169, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/82/navrat_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Memories and Adventures, Oxford/New York 1989

DOYLE Arthur C.: Mstitel, in: Sherlock Holmes on-line,
<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Musgraveský rituál, in: Vzpomínky na Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 93-112,
http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf,
vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Námořní smlouva, in: Vzpomínky na Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 194-230,
http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf,
vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Podpis Čtyř, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 7-129, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf,
vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Poslední poklona, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 179-195, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf,
vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Rudý Kruh, in: Poslední poklona Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 61-80, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/79/posledni_poklona.pdf, vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Spolek Ryšavců, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 156-181, http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf,
vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Záhada Boscombského údolí, in: Příběhy Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-line, 201-226,
http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, vyhledáno 12.4.2011

DOYLE Arthur C.: Ztracená stopa. Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, Praha s. d.

DOYLE Arthur C.: Žlutá tvář, in: Vzpomínky na Sherlocka Holmese, in: Sherlock Holmes on-

line, 32-51,

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf,

vyhledáno 12.4.2011

DUCHOŇ Jan: Kašpárek detektivem – amatérem, Praha 1932

EDWARDS Owen D.: The Quest for Sherlock Holmes. A Biographical Study of Sir Arthur Conan Doyle, s. l. 1984

FENCL Ivo: Čechurův a Steckerův Holmes ve Čtyřlístku, in: <http://chrz.wz.cz/?stranka=312>,
vyhledáno 1.5.2012

GILLETTE William/DOYLE Arthur C.: Sherlock Holmes. Melodrama o čtyřech dějstvích, Praha 1982

GLÜCKSELIG O.: Sherlock Holmes, in: Kinorevue IV, č. 1, 38

HAVELKA Jiří: 50 let Československého filmu, Praha 1953

HRNČÍŘ Svatopluk/BORN Adolf: Tajemství musgravského obřadu, in: BUCHAL Jiří (ed.): Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr, Praha 2002, 194-199

JANEČEK Jaroslav: Jos. R. Vilímek ml., zvelebiteľ a dovršitel, in: SEZIMA Karel (ed.): Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod, Praha 1937, 23-82

KLIMEŠ Lumír: Slovník cizích slov, 6., rozšířené vydání, Praha 1998

KLINFELTER Walter: Sherlock Holmes in Portrait and Profile, New York 1963.

KOLODRUBEC Aleš: Historie holmesovského Kánonu v Čechách, in: Grapheion.cz, <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2009070093>, 12.4.2011

KOLODRUBEC Aleš: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 1., in: Bohemian Newsletter V, No 60, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN60.pdf>, vyhledáno 1.5.2012

KOLODRUBEC Aleš: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 2., in: Bohemian Newsletter VI, No 61, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN61.pdf>, vyhledáno 1.5.2012

KOLODRUBEC Aleš: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 3., in: Bohemian Newsletter VII, No 79, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN79.pdf>, vyhledáno 1.5.2012

KOLODRUBEC Aleš: Překladatelé & ilustrátoři Díla – část 4., in: Bohemian Newsletter VII, No 80, nepag., <http://www.sherlockholmes.cz/archiv/pdf/BN80.pdf>, vyhledáno 1.5.2012

KOREJČÍK Jiří: Ediční poznámka, in: Sherlockové Holmesové, Praha 1988, 183-184

- LEBLANC Maurice: Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes, Praha 1971
- Lelíček ve službách Sherlocka Holmesa a Funebrák, in: Filmové listy IV, č. 4, 4
- MAREČEK Luboš: Na Provázku po zložinu bude pátrat sám Holmes, in: Mladá fronta Dnes XVI, č. 76, C/9
- MAŘÍK Ruda: Maska Červené smrti. Detektivní komedie ve čtyřech jednáních, Praha 1907
- MONTGOMERY James: A study in pictures, s. l. 1984
- POLCAROVÁ Simona: Na jeviště míří románoví hrdinové, in: Rovnost XV, č. 77, 16
- PRUSÍK Bořivoj: Pištěkovo divadlo v Praze, in: Divadelní list Máje III, 1907, 195-196
- RESLOVÁ Marie: Sherlock Holmes. Inscenace Davida Drábka svérázně oživuje slavného detektiva, in: Hospodářské noviny LIV, č. 249, 9
- SANTNER Antonín: Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník, Praha 1926
- SCHEINPFLUG Karel: Vilímek obchodník, in: SEZIMA Karel (ed.): Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod, Praha 1937, 155-158
- SIMPSON J. A./WEINER E. S.: The Oxford English Dictionary, Oxford 2001²
- F. DE SINCLAIR: Sherlock Holmes junior, Plzeň 1920
- SKOPEČEK Jan: Pes baskervillský, Praha 1965
- STARRETT Vincent: The private life of Sherlock Holmes, Chicago 1960
- Svět zvířat VII, č. 108, 1903
- ŠELLER Otakar: Boty Sherloka Holmesa. Detektivka o 1 dějství, Praha 1938
- ŠKVORECKÝ Josef: Nápady čtenáře detektivek, 2., rozšířené vydání, Londýn 1988
- TOMAN Prokop/TOMAN Prokop H.: Nový slovník Československých výtvarných umělců, Praha 2000⁵
- UHDE Milan: Sherlock Holmes pátrá v Huse na provázku, in: Divadelní noviny XIV, č. 10, 5
- VARYŠ Vojtěch: Sherlock Holmes – Vraždy vousatých žen, in: Týden XVIII, č. 2, 61
- VAVRIS Hugo: František Lelíček ve službách Sherlocka Holmesa, Praha 1908

ŽEMLA Josef: Ukradený vepřík, aneb, Kašpárek detektivem. Veselá loutková hra o 3 jednáních, Plzeň 1948

<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=13362>, vyhledáno 1.7.2012

<http://archiv.narodni-divadlo.cz/Dokument.aspx?jz=cs&dk=Umelec.aspx&ju=4711>,
vyhledáno 1.7.2012

<http://www.amaterskedivadlo.cz/files/foto/08bf55f0a6a7158f3facd85997bcd0656ae1bba2.jpg>,
vyhledáno 1.7.2012

8. Seznam použitých pramenů

BOHUŠ Štěpánek: Smích na účet klasika, výstřížek z novin Večerní Praha ze dne 11. 2. 1965 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K667P.

Dopis J. R. Vilímka J. Hokrovi ze dne 27. března 1925 uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze pod signaturou 376/58/14.060.

Kartón na němž jsou nalepeny fotografie Ferdinanda Kaňkovského uložené ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturami 26F325 a 43F64.

LEDERBUCHOVÁ Ladislava: Pes Baskervillský za účasti Sherlocka Holmese a doktora Watsona, výstřížek z novin Plzeňský deník ze dne 29. 4. 1997 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K23322P.

MIKŠOVLC Saša: Skopečkovovo pero a Baskervillův pes, výstřížek z novin Večerní Praha ze dne 9. 1. 1965 uložený ve fondu Divadelního ústavu Institutu umění v Praze pod signaturou K667P.

Plakát Divadelního podniku J. B. Schmidta ke hře *Scherlock Holmes* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea pod signaturou C27515.

Plakát Divadelního podniku M. Kozlanské ke hrám *Sherlock Holmes* a *Pes Baskervillský* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C3157.

Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Pes Baskervillský* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C21.809.

Plakát Divadelního sálu „U Feltrů“ ke hře *Sherlock Holmes* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C21.812.

Plakát Nového Lidového divadla v Praze VIII.-Libni ke hře *Maska Červené smrti* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C3178.

Plakát Podniku J. Muškové ke hře *Sherlock Holmes* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C27416.

Plakát Svato-Josefské Jednoty v Břevnově ke hře *Maska Červené smrti* uložený ve fondu Divadelního oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze pod signaturou C16.543.

9. Seznam příloh

1. Seznam českých zobrazení Sherlocka Holmese
2. Obrazová příloha
3. Seznam vyobrazení

9.1. Seznam českých zobrazení Sherlocka Holmese

V tomto seznamu jsou všechna česká zobrazení Sherlocka Holmese, která se zatím podařilo vypátrat. Jsou zde shromážděna pouze ta zobrazení, která byla vytvořena jako seriózní umělecká díla, tedy knižní ilustrace a obálky, komiksy, divadelní představení a filmy. Zobrazení, která se objevují v reklamách nebo ojedinělé obrázky v časopisech od neznámých autorů nebyly zahrnuty, protože nejsou tak důležité a jejich značné množství a náhodný výskyt neumožňuje vytvořit řádný seznam. V případě knižních ilustrací byly zahrnuty pouze ty, které zřetelně ukazují Sherlocka Holmese.

Zobrazení jsou rozdělena podle jednotlivých žánrů, v rámci kterých jsou vždy seřazena chronologicky. V případě ilustrací a komiksů je na prvním místě uváděn vždy výtvarník, poté autor knihy/komiksu, název díla, nakladatel a místo vydání..

9.1.1 *Ilustrace a komiks*

Neznámý rok vydání

FRIEDRICH Josef, in: DOYLE Arthur C.: Ztracená stopa. Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, Jos. R. Vilímek, Praha

FRIEDRICH Josef, in: DOYLE Arthur C.: Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, Jos. R. Vilímek, Praha

LADA Josef, in: SKRUŽNÝ Josef: Ve šlépějích Šerloka Holmesa, Jos. R. Vilímek, Praha

1908

FRIEDRICH Josef, in: LEBLANC Maurice: Arséne Lupin kontra Herock Sholmes, Jos. R. Vilímek, Praha

1920

ZOMBORI, in: F. de SINCLAIR: Sherlock Holmes junior, Vendelínelín Steinhauser, Plzeň

1925

ČUTTA Václav, in: DOYLE Arthur C.: Studie v krvavých barvách, L. Šotek, Praha

JELEN Otto, in: DOYLE Arthur C.: Ztracená stopa. Z dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, J. Hokr, Praha

1926

VÍTEK Karel, in: DOYLE Arthur C.: Poslední dobrodružství Sherlocka Holmesa, J. Hokr, Praha

1966

FOLL Dobroslav, in: TAFEL Jaroslav: Prázdniny se Sherlockem Holmesem, Státní nakladatelství dětské knihy, Praha

1967

DUDA Stanislav, in: GOLEMBOWICZ Wacław: Chemické příběhy Sherlocka Holmesa, Mladá fronta, Praha

1968

STRNAD Ivan, in: HONZÍK Miroslav/KUČERA Ilja: Omyl Sherlocka Holmesa, Státní nakladatelství dětské knihy, Praha

1969

SAUDEK Kája, in: Janda J./Kroupa J.: Sherlock Holmes zasahuje, in: Hudba a zvuk III, č. 4, 135

1971

SAUDEK Kája, in: PACOVSKÝ: Pes baskervillský. Čtverylka z dějin světového písemnictví, in: Mladý svět XIII, č. 4, 18

ŠALAMOUN Jiří, in: HURNÍK Ilja: Muzikální Sherlock, Československý spisovatel, Praha

BORN Adolf, in: HRNČÍŘ Svatopluk: Dobrodružství Sherlocka Holmesa, Pionýr XIX/XX, (až do roku 1973)

1977

ŠALAMOUN Jiří, in: ČECHURA Rudolf: Maxipes Fík u Sherlocka Holmesa, Věda a technika

mládeži XXXI, 741-744

1983

RYTINA Václav, in: DOYLE Arthur C.: Další případy Sherlocka Holmese, Mladá fronta, Praha

STECKER Marcel, in: ČECHURA Rudolf: Sherlock Holmes, in: Čtyřlístek, č. 118-178, (až do roku 1990)

1986

DISMAN Miloslav, in: DOYLE Arthur C.: Údolí strachu, Práce, Praha

1987

BORN Adolf, in: DOYLE Arthur C.: Muž s dýmku a houslemi, Albatros, Praha

1988

Kovařík Jindřich, in: KOREJČÍK Jiří (ed.): Sherlockové Holmesové, Československý spisovatel, Praha

1994

DUDA Stanislav, in: TAFEL Jaroslav: Prázdniny se Sherlockem Holmesem, Albatros, Praha

1995

BARTOŠ Jiří/PERGLER Vladimír: titulní list programu Divadla Příbram ke hře Pes Baskervillský

1996

ŠOUFLOVÁ Jana, in: DOYLE Arthur C.: Sherlock Holmes. To nejlepší, Imago, Praha

1997

BORN Adolf, in: DOYLE Arthur C.: Pes baskervillský, Albatros, Praha

2009

JABLONSKÝ Fero, in: KAPITÁŇOVÁ Daniela: Vražda ve Slopákově, Host, Brno

9.1.2. Divadlo

Neznámý rok provedení

BONN Ferdinand: Pes Baskervillský, Divadelní podnik M. Kozlanské

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Divadelní podnik J. B. Schmidta

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Divadelní podnik M. Kozlanské

Představení s Ferdinandem Kaňkovským v roli Sherlocka Holmese, asi v Č. Budějovicích

1907

BONN Ferdinand: Pes Baskervillský, Lidové divadlo v Praze Libni

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Lidové divadlo v Praze Libni

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Pištěkovo divadlo v Praze

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Divadelní společnost říditelstvím Karla Stehlíčka.
Podnik J. Muškové

MAŘÍK Ruda: Maska Červené smrti, Lidové divadlo v Praze Libni

MAŘÍK Ruda: Maska Červené smrti, Svato-Josefská Jednota v Břevnově, Praha

1908

BONN Ferdinand: Pes Baskervillský, Divadelní sál „U Feltrů“ v Praze

BONN Ferdinand: Sherlock Holmes, Divadelní sál „U Feltrů“ v Praze

1934

SANTNER Antonín: Kašpárek jako Sherlock Holmes a Šmidra, jeho pomocník, Divadlo
Braník, Praha

1965

SKOPEČEK Jan: Pes Baskervillský, Divadlo J. Wolkera Praha

SKOPEČEK Jan: Pes Baskervillský, Divadlo Vítězslava Nezvala Karlovy Vary

1967

COOPERSMITH Jerome: Dobrodružství Sherlocka Holmese, Státní divadlo Ostrava

COOPERSMITH Jerome: Baker Street aneb Hudební dobrodružství Sherlocka Holmese,
Divadlo J. K. Tyla Plzeň

1968

COOPERSMITH Jerome: Dobrodružství Sherlocka Holmese, Státní divadlo Brno

1979

GILLETTE William: Konec Sherlocka Holmese aneb Skandál v Čechách, Západočeské
divadlo Cheb

1995

SKOPEČEK Jan: Pes Baskervillský, Divadlo Příbram

1997

DVOŘÁK Jan ml.: Pes Baskervillský, Divadlo Alfa Plzeň

2002

JANKŮ Jiří: Prokletí rodu Baskervillů aneb pozor zlý pes!, Divadlo v Celetné

PETRÁK František/ZEMAN Michal: Kocour Holmes a kocour Watson, Slovácké divadlo
Uherské Hradiště

2004

PROCHÁZKA Tomáš: Pes Baskervillský, Buchty a loutky

2005

TÁLSKÁ Eva: Sherlock Holmes, Centrum experimentálního divadla Brno

2010

ELBEL Ondřej: Případy Sherlocka Holmese, Divadlo Šumperk s.r.o.

DRÁBEK David: Sherlock Holmes. Vraždy vousatých žen, Klicperovo divadlo Hradec
Králové

9.1.3. Film

1923

Únos bankéře Fuxe

1932

Lelíček ve službách Sherlocka Holmesa

1971

Touha Sherlocka Holmese

1992

Šplhající profesor

1993

Arabela se vrací aneb Rumburak králem Říše Pohádek

2005

Krysáci, epizoda 24, případ Pech

9.2. Obrazová příloha

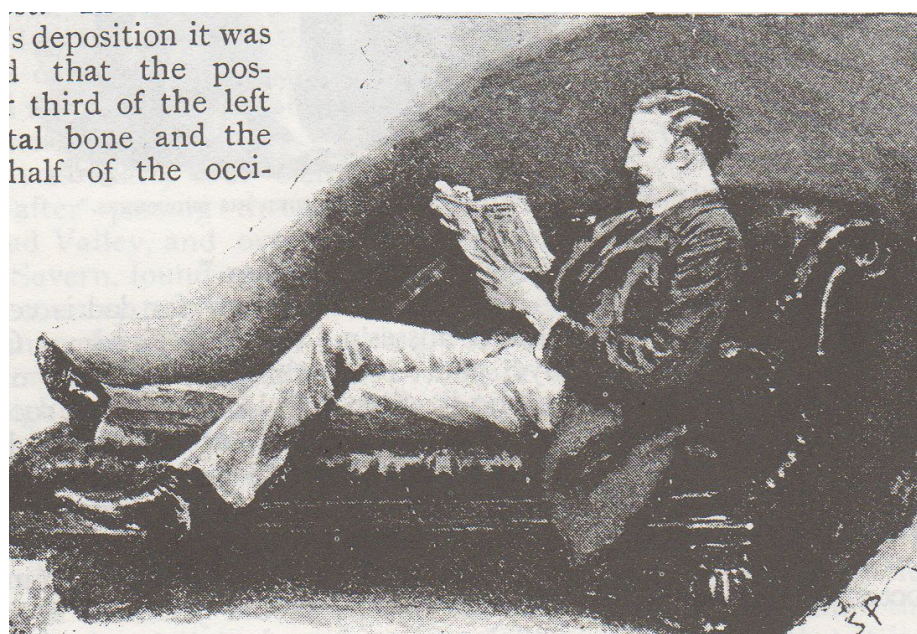
1. David Henry Friston: ilustrace k prvnímu vydání knihy Studie v šarlatové, 1887.

2. Charles Doyle: ilustrace ke druhému vydání knihy *Studie v šarlatové*, 1888.

3. Charles Doyle: ilustrace ke druhému vydání knihy *Studie v šarlatové*, 1888.

4. Sidney Paget: ilustrace k povídce *Záhada Boscombského údolí*, 1891, 10 x 7 cm.

5. Sidney Paget: ilustrace k povídce *Ohyzdný žebrák*, 1891, 9 x 9 cm.

6. Sidney Paget: ilustrace k povídce Prázdný dům, 1903, 12 x 10 cm.

7. Sidney Paget: ilustrace k povídce Stříbrný Lysáček, 1892, 10 x 10 cm.

8. Sidney Paget: ilustrace k povídce Případ totožnosti, 1891, 9,5 x 10, 5 cm.

9. Sidney Paget: ilustrace k povídce *Modrá karbunkule*, 1892, 9 x 11 cm.

10. Sidney Paget: ilustrace k povídce *Spolek ryšavců*, 1891, 10 x 7,5 cm.

11. Sidney Paget: ilustrace k povídce
Poslední případ, 1893, 13 x 6 cm.

12. Sidney Paget: ilustrace k povídce
Řecký tlumočník, 1893, 11 x 6 cm.

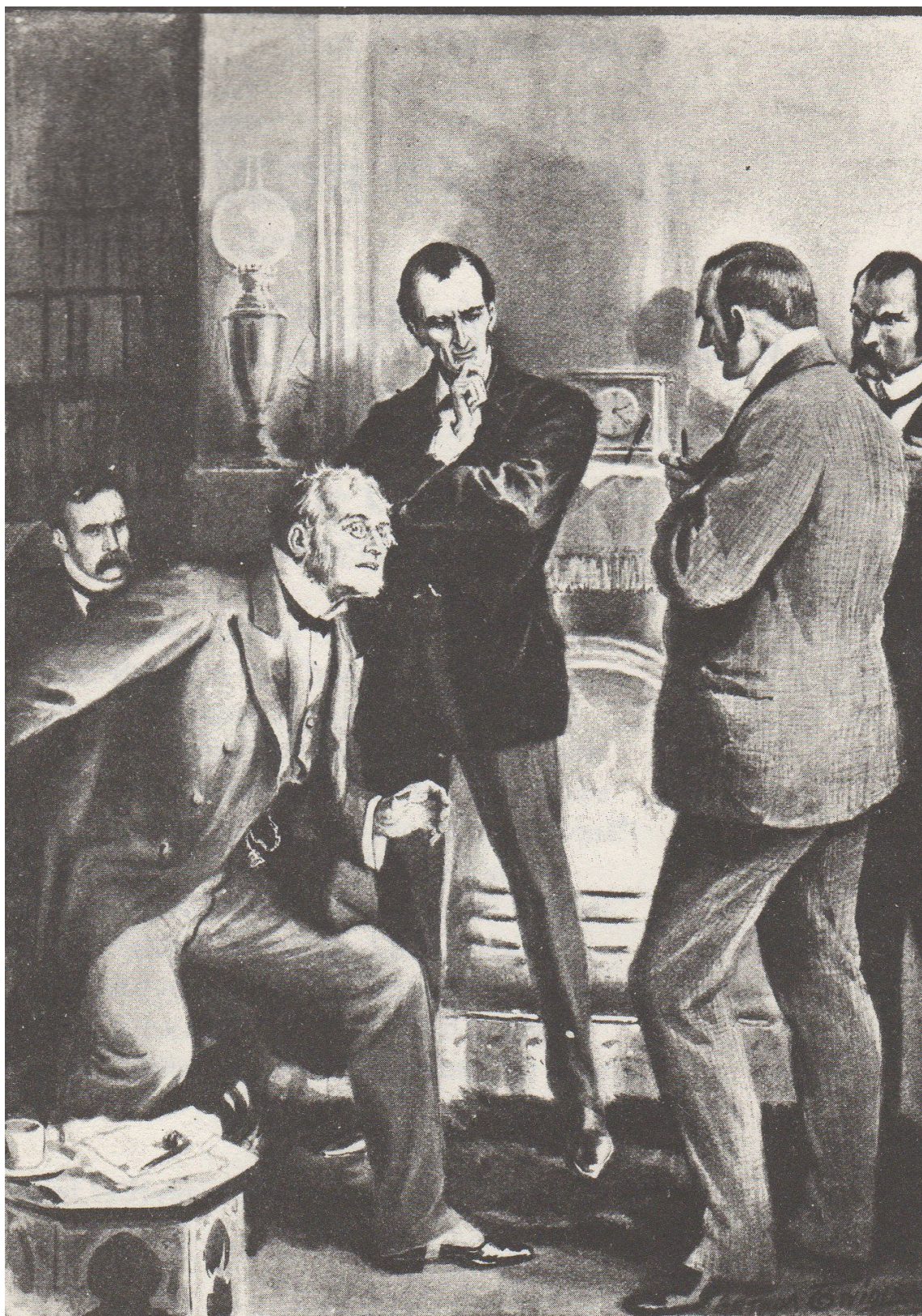
13. Sidney Paget: ilustrace k povídce *Poslední případ*, 1893, 18,5 x 12,5 cm.

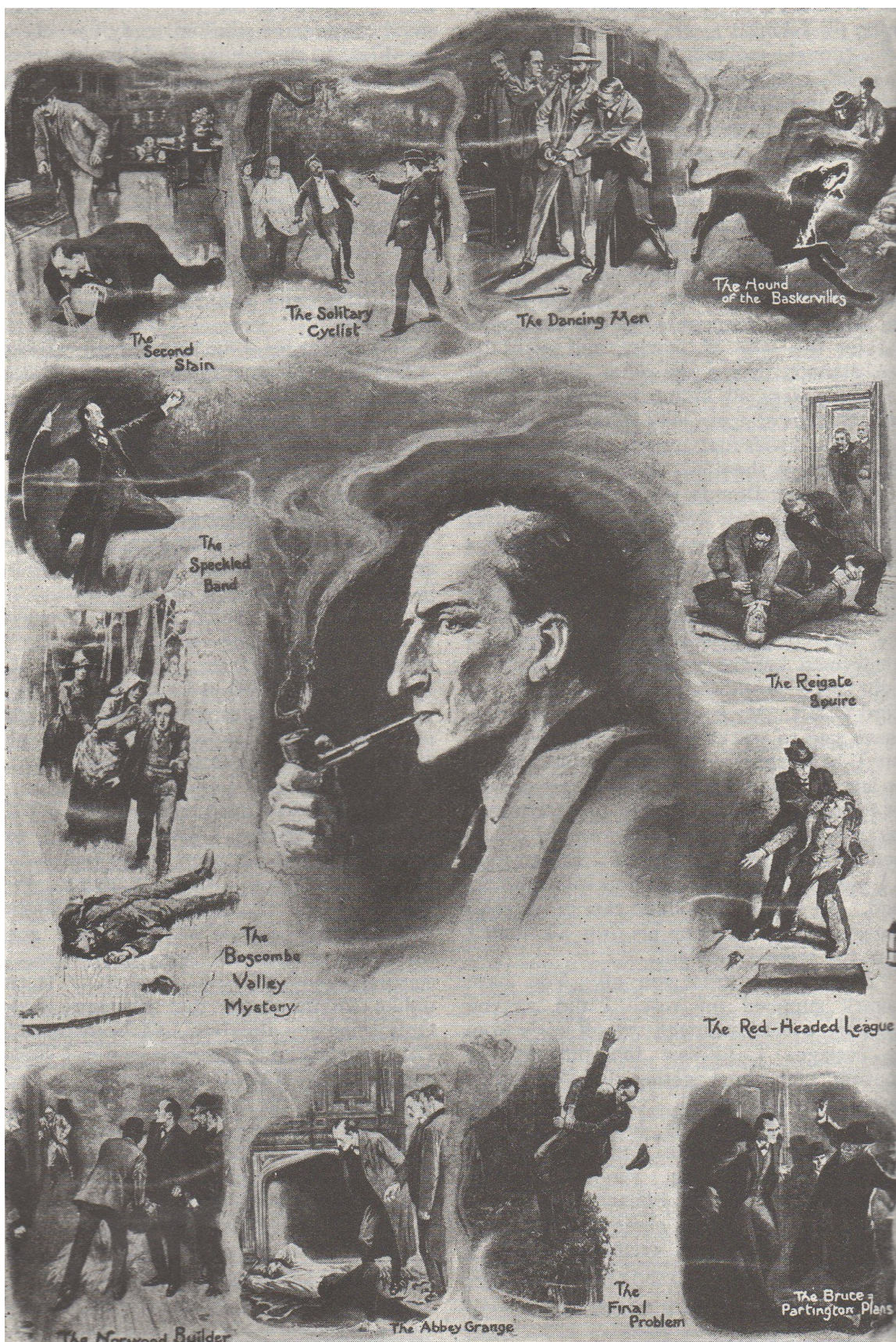
14. Sidney Paget: ilustrace k povídce Záhada Boscombského údolí, 1891, 11 x 8,5 cm.

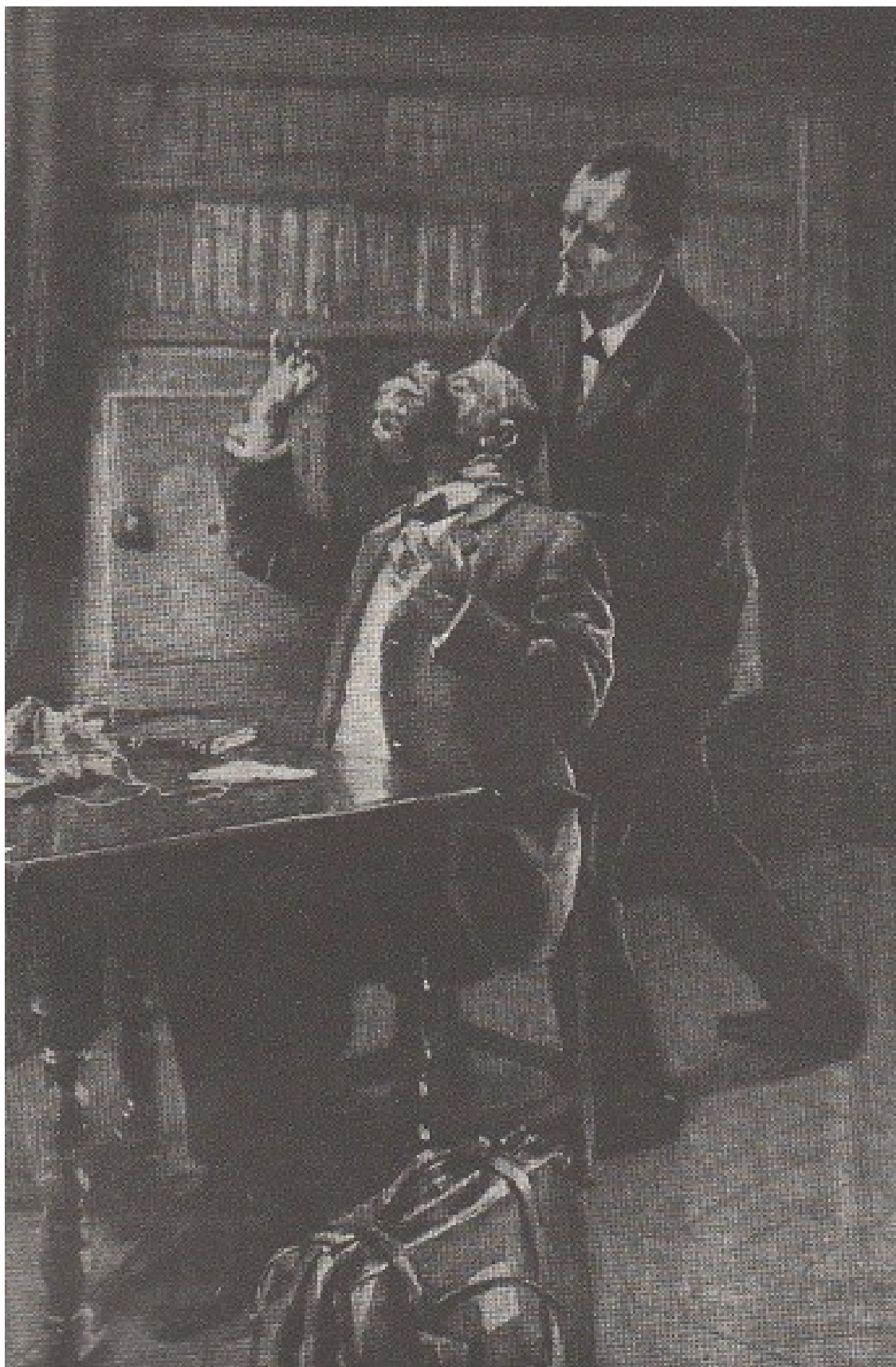
15. Josef Friedrich: ilustrace k povídce Zvláštní příhoda ve venkovském sídle, kolem 1907, 10 x 8 cm.

16. Arthur Twidle: ilustrace k povídce Vila Vistárie, 1908, 16,5 x 12 cm.

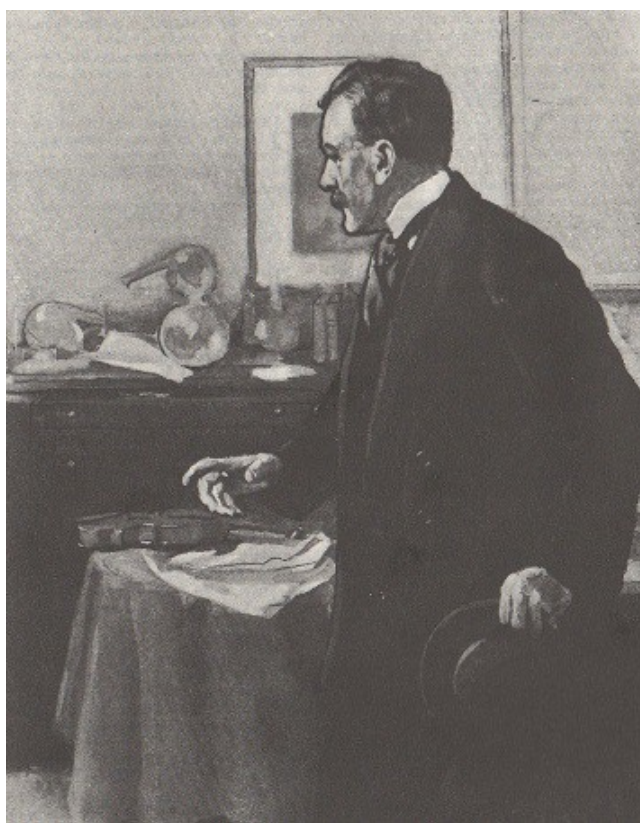
17. Joseph Simpson: ilustrace k povídce Rudý Kruh nazvaná Snění, 1911, 19 x 13 cm.

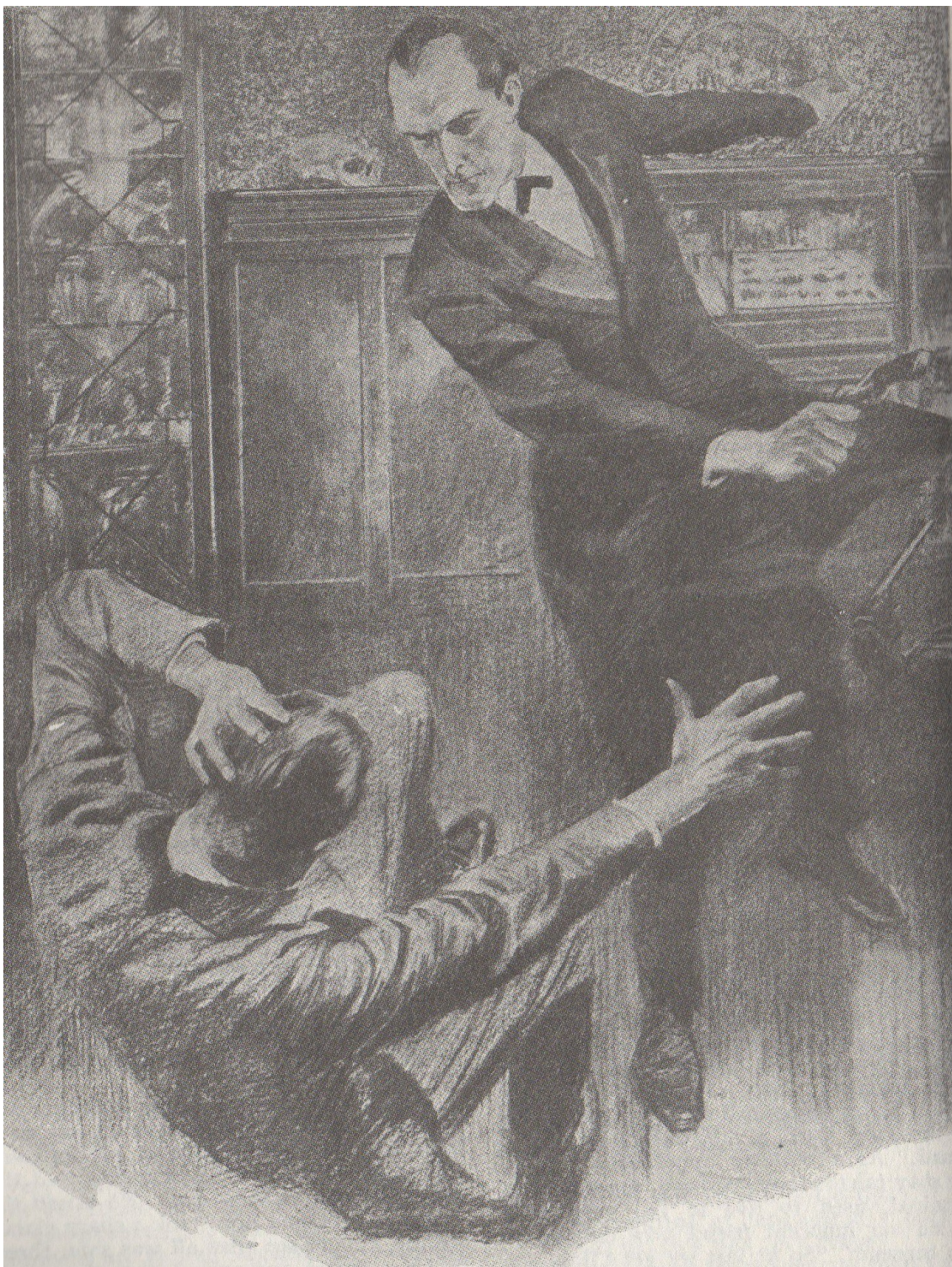
18. A. Gilbert: ilustrace k povídce *Poslední poklona*, 1917, 19 x 13 cm.

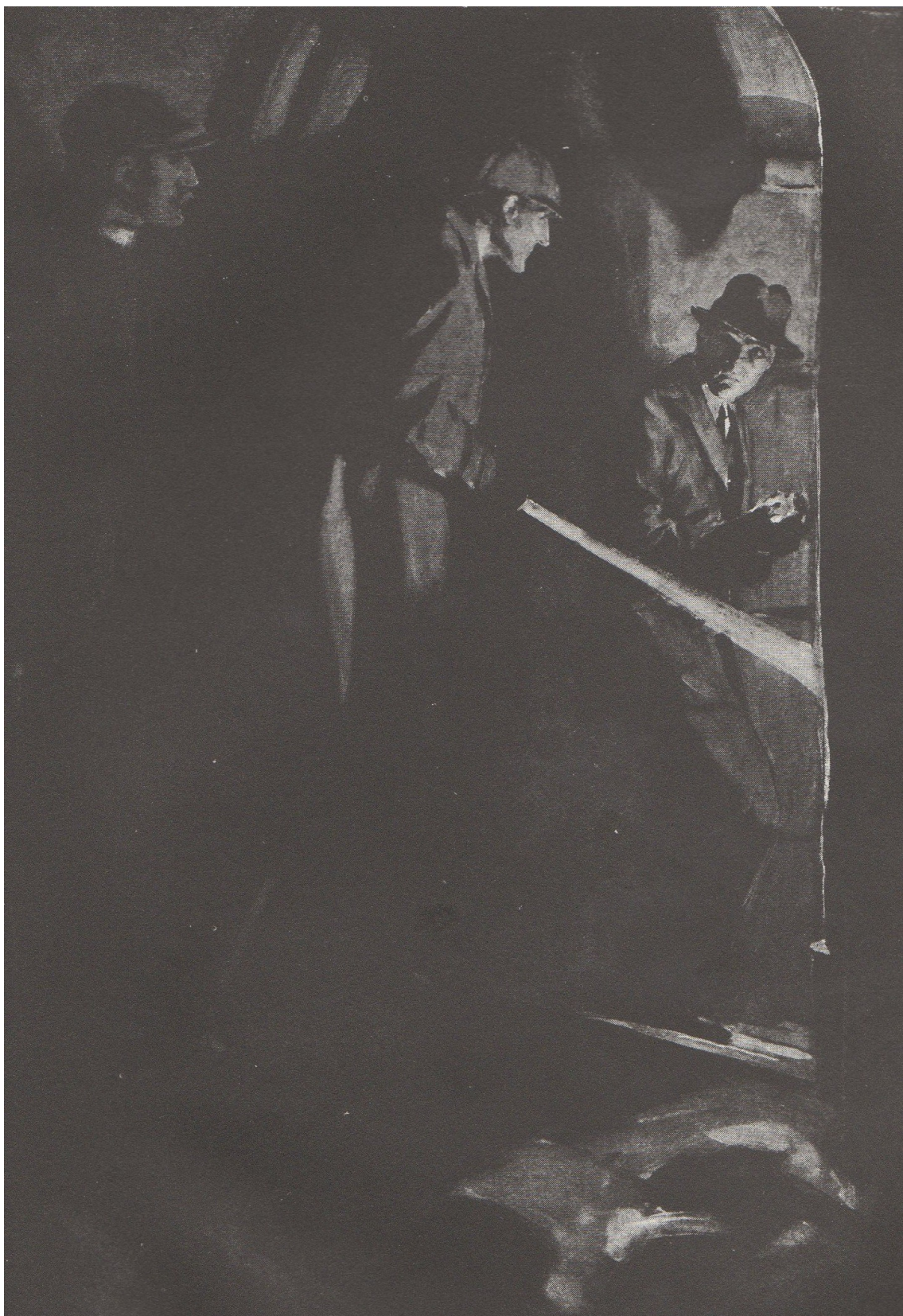
19. Howard Elcock: výřez z ilustrace k povídce Šplhající muž, 1923, 19 x 14 cm.

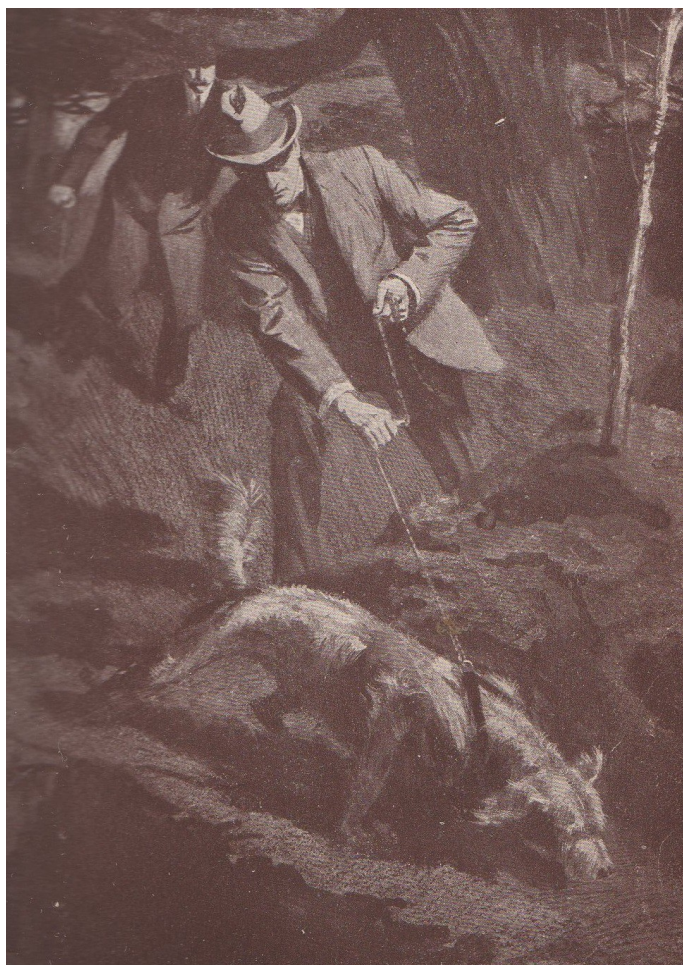
20. A. Gilbert: výřez z ilustrace k povídce Mazarínův drahokam, 1921, 28 x 16 cm.

21. Howard Elcock: výřez z ilustrace k povídce *Tři Garridebové*, 1924, 28 x 17 cm.

22. Frank Wiles: ilustrace k povídce *Na starém zámku v Shoscombe*, 1927, 19,5 x 13 cm.

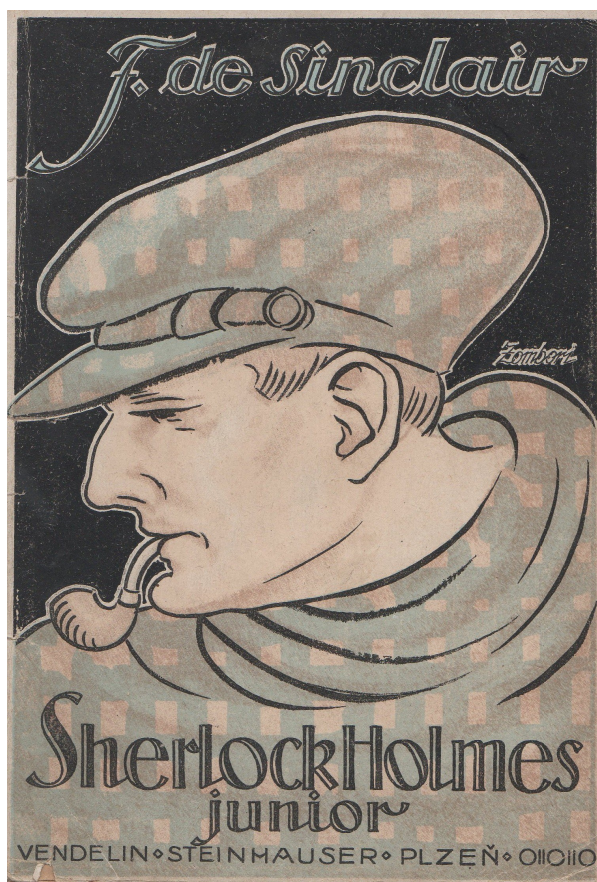
23. F. H. Townsend: ilustrace ke knize *Podpis Čtyř*, 1903, 12 x 9 cm.

24. Otto Jelen: ilustrace k povídce *Záhada Boscombského údolí*, 1925.

25. Josef Friedrich: ilustrace k povídce Ohyzdný žebrák, kolem 1907, 8 x 11,5 cm.

26. Zombori: Obálka ke knize Sherlock Holmes junior, 1920, 19 x 13 cm.

Detektivní romány

zove se nová sbírka **nanejvýše poutavých**, přímo sensačních,
při tom však literárně významných románů, jichž řadu zahajujeme
nejvýznačnějším dílem známého anglického spisovatele
Conana Doyle-a

Pes Baskervillský

v autor. překladu Jos. Pachmayera a s přechytnými ilustracemi
angl. umělce S. Pageta.

► Přeloženo do všech světových jazyků ◀

Sešit 24 h. ════════════════════ Týdně 1 sešit.

☞ **Nebudete litovati,** ════════════════════

══ přečtete-li si 1. sešit, jež Vám na ukázkou ═══
dodá každý knihkupec.

≡ NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE. ≡

27. Plakát nakladatelství Jos. R. Vilímek k vydání knihy *Pes Baskervillský*, 1906, 90 x 60 cm, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze.

28. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize *Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes*, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví.

29. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize *Arsène Lupin kontra Herlock Sholmes*, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví.

30. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize Arsène Lupin kontra Herlock Sholmes, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví.

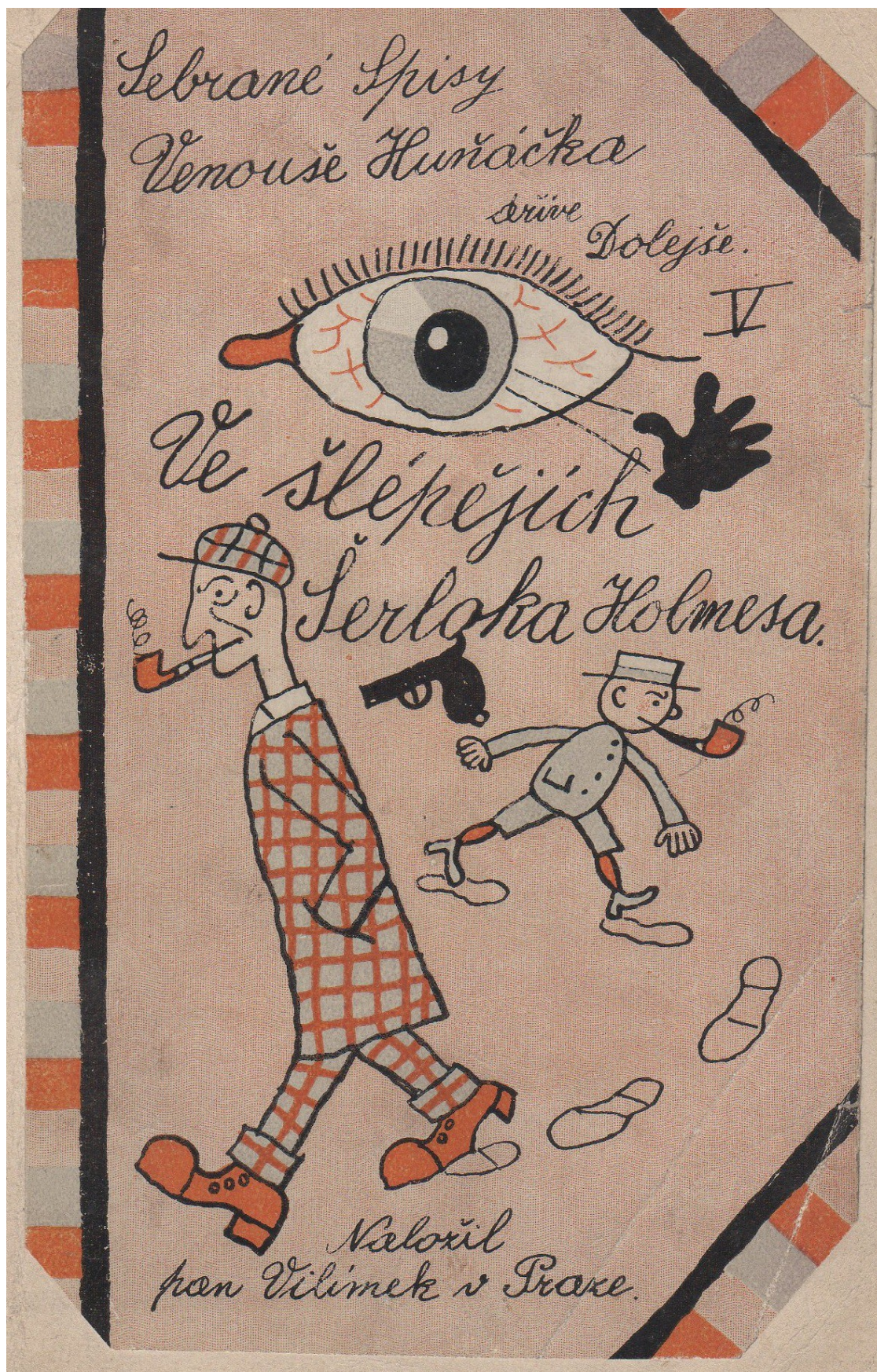
31. Karel Vítek: Obálka ke knize *Poslední dobrodružství Sherlocka Holmesa*, 1926, 18,5 x 13 cm.

STUDIE V KRVAVÝCH BARVÁCH

NAKLADATEL LADISLAV ŠOTEK PRAHA II.

32. Václav Čutta: Obálka ke knize *Studie v krvavých barvách*, 1925, 19 x 14 cm.

33. Josef Lada: Obálka ke knize *Ve šlépějích Šerloka Holmesa*, kolem 1940, 17 x 11 cm.

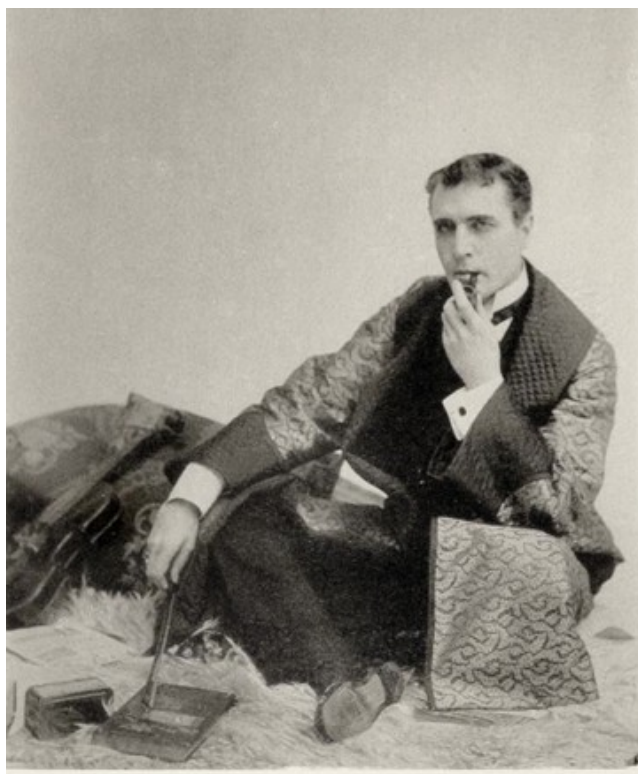
34. Dobroslav Haut: Záhada domu č. 160 aneb Nové dobrodružství Léona Cliftona, 1935.

35. Atelier Wildta v Českých Budějovicích: Ferdinand Kaňkovský v kostýmu Sherlocka Holmese, asi kolem 1910, Praha, Divadelní oddělení Historického muzea Národního muzea, sign. 26F325.

36. Atelier Wildta v Českých Budějovicích: Ferdinand Kaňkovský v kostýmu Sherlocka Holmese, asi kolem 1910, Praha, Divadelní oddělení Historického muzea Národního muzea, sign. 43F64.

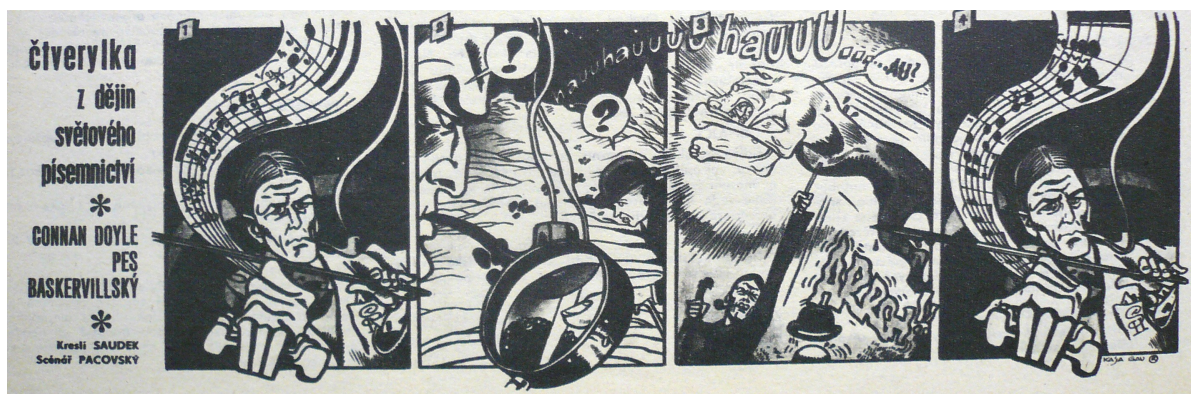
37. William Gillette v kostýmu Sherlocka Holmese, 1890-1910.

38. Eman Fiala v kostýmu Sherlocka Holmese II. ve filmu Únos bankéře Fuxe, 1923.

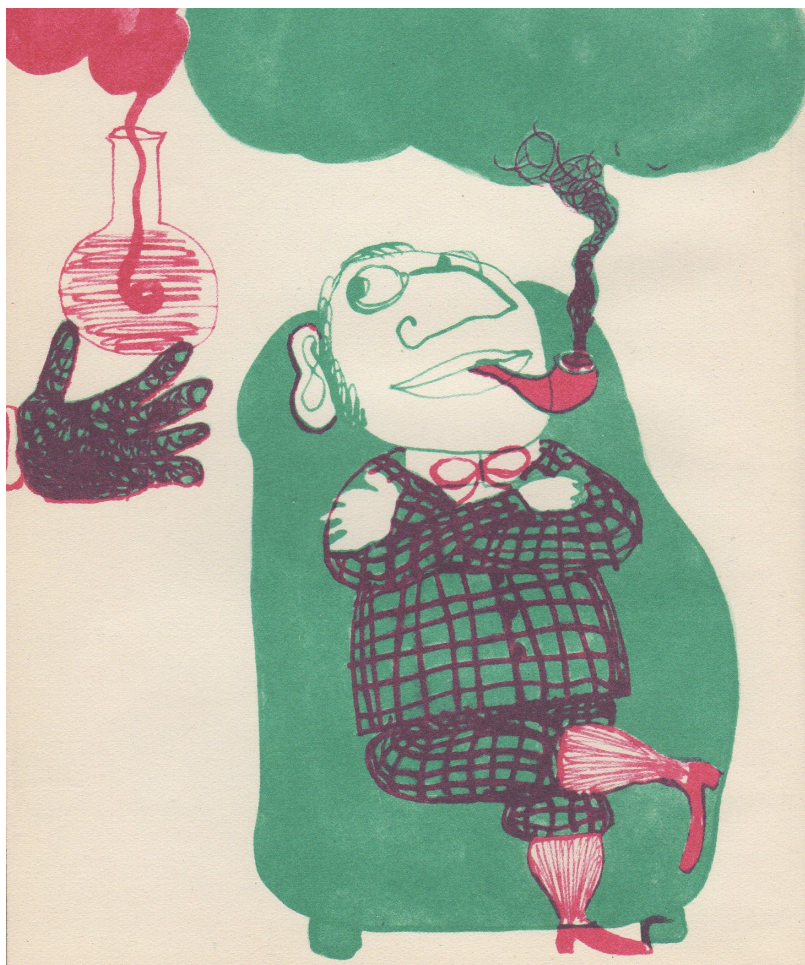
39. Kája Saudek: Sherlock Holmes zasahuje, 1969, 29 x 20 cm.

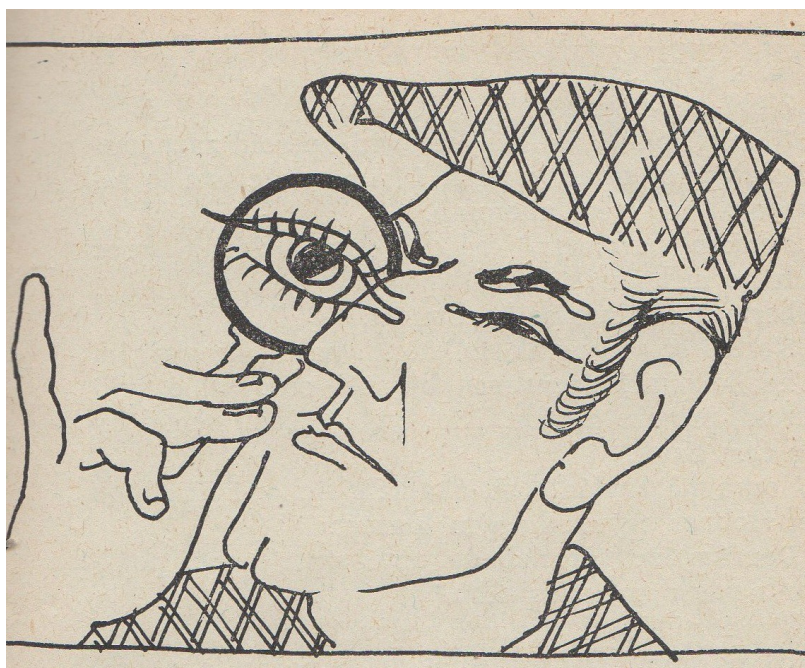
40. Kája Saudek: *Pes baskervillský*. Čtverylka z dějin světového písennictví, 1971, 19 x 6 cm.

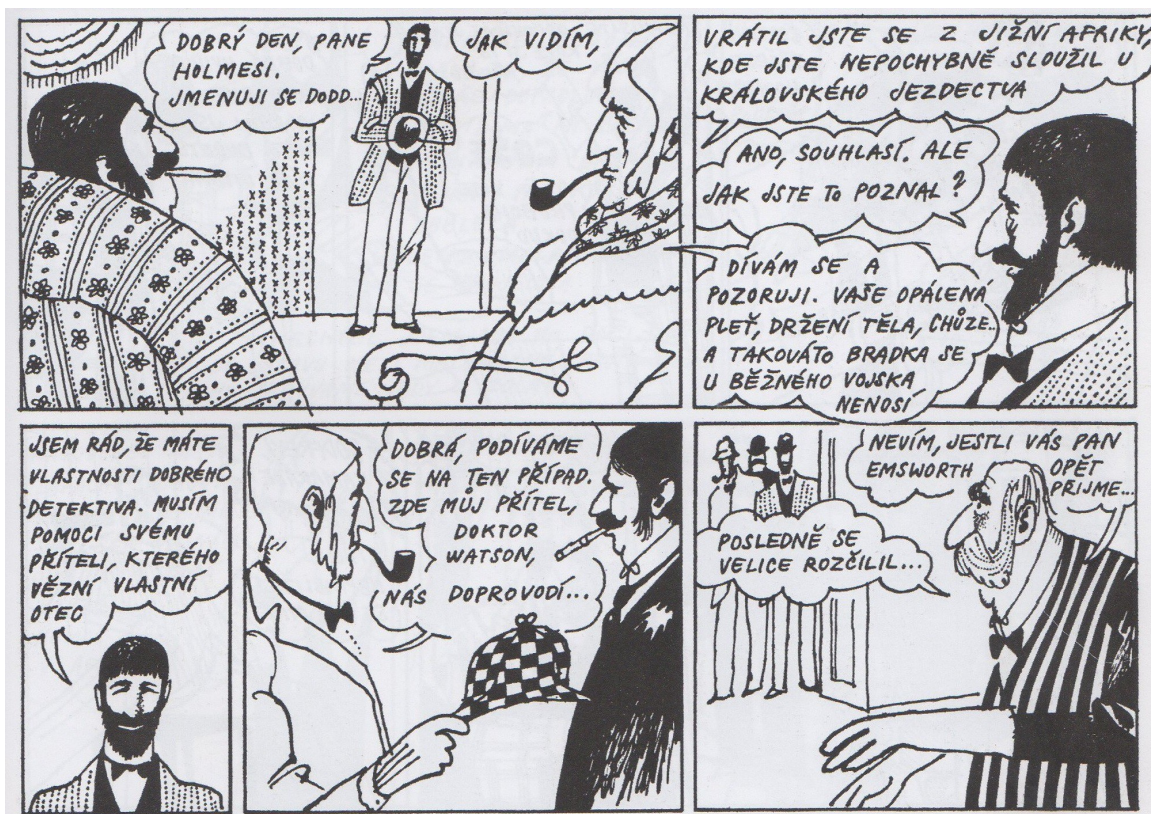
41. Dobroslav Foll: ilustrace ke knize *Prázdniny se Sherlockem Holmesem*, 1966, 17 x 10 cm.

42. Stanislav Duda: výřez z ilustrace ke knize *Chemické příběhy Sherlocka Holmese*, 1967, 20 x 12 cm.

43. Ivan Strnad: ilustrace ke knize *Omyl Sherlocka Holmese*, 1968, 10 x 8 cm.

44. Adolf Born: výřez z komiksu *Bledý vězeň*. Dobrodružství Sherlocka Holmese, 1971, 24 x 17 cm.

45. Adolf Born: výřez z komiksu *Pes baskervillský*. Dobrodružství Sherlocka Holmese, 1972, 24 x 17 cm.

46. Miloslav Disman: ilustrace ke knize *Údolí strachu*, 1986, 18 x 11 cm.

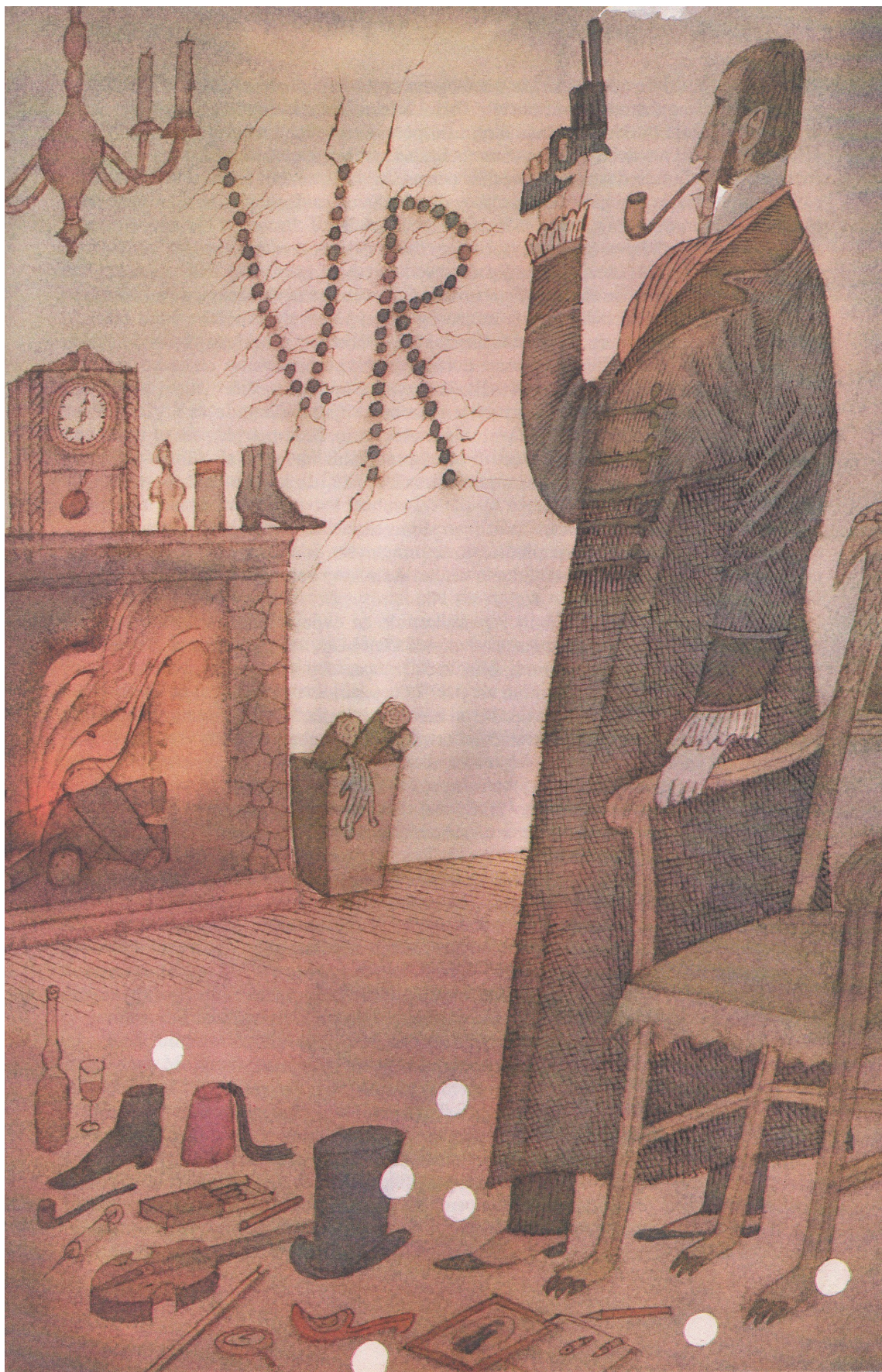
47. Jindřich Kovařík: ilustrace ke knize Sherlockové Holmesové, 1988, 23 x 21 cm.

48. Jiří Šalamoun: ilustrace k povídce Maxipes Fík u Sherlocka Holmese, 1977, 10 x 8 cm.

49. Jiří Bartoš a Vladimír Pergler: titulní list programu Divadla Příbram ke hře *Pes Baskervillský*, 1995, 28 x 19 cm.

50. Adolf Born: ilustrace ke knize *Muž s dýmku a houslemi*, 1987, 29 x 20 cm.

9.3. Seznam vyobrazení

1. David Henry Friston: ilustrace k prvnímu vydání knihy Studie v šarlatové, 1887. Reprodukce z knihy: James MONTGOMERY: A study in pictures, s. l. 1984, nepag.
2. Charles Doyle: ilustrace ke druhému vydání knihy Studie v šarlatové, 1888. Reprodukce z knihy: James MONTGOMERY: A study in pictures, s. l. 1984, nepag.
3. Charles Doyle: ilustrace ke druhému vydání knihy Studie v šarlatové, 1888. Reprodukce z webových stránek: <http://sereisamiel.tumblr.com/image/23910640382>, vyhledáno 1.6.2012.
4. Sidney Paget: ilustrace k povídce Záhada Boscombského údolí, 1891, 10 x 7 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 50.
5. Sidney Paget: ilustrace k povídce Ohyzdný žebrák, 1891, 9 x 9 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 80.
6. Sidney Paget: ilustrace k povídce Prázdný dům, 1903, 12 x 10 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 13.
7. Sidney Paget: ilustrace k povídce Stříbrný Lysáček, 1892, 10 x 10 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 6.
8. Sidney Paget: ilustrace k povídce Případ totožnosti, 1891, 9,5 x 10, 5 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 38.
9. Sidney Paget: ilustrace k povídce Modrá karbunkule, 1892, 9 x 11 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 94.
10. Sidney Paget: ilustrace k povídce Spolek ryšavců, 1891, 10 x 7,5 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 24.
11. Sidney Paget: ilustrace k povídce Poslední případ, 1893, 13 x 6 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 147.
12. Sidney Paget: ilustrace k povídce Řecký tlumočník, 1893, 11 x 6 cm. Reprodukce

z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 111.

13. Sidney Paget: ilustrace k povídce Poslední případ, 1893, 18,5 x 12,5 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 144.

14. Sidney Paget: ilustrace k povídce Záhada Boscombského údolí, 1891, 11 x 8,5 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 1st, Londýn 1978, 43.

15. Josef Friedrich: ilustrace k povídce Zvláštní příhoda ve venkovském sídle, kolem 1907, 10 x 8 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Ztracená stopa. Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, Praha s. d., 293.

16. Arthur Twiddle: ilustrace k povídce Vila Vistárie, 1908, 16,5 x 12 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 8.

17. Joseph Simpson: ilustrace k povídce Rudý Kruh nazvaná Snění, 1911, 19 x 13 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 62.

18. A. Gilbert: ilustrace k povídce Poslední poklona, 1917, 19 x 13 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 108.

19. Howard Elcock: výřez z ilustrace k povídce Šplhající muž, 1923, 19 x 14 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 263.

20. A. Gilbert: výřez z ilustrace k povídce Mazarínův drahokam, 1921, 28 x 16 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 235.

21. Howard Elcock: výřez z ilustrace k povídce Tři Garridebové, 1924, 28 x 17 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 298.

22. Frank Wiles: ilustrace k povídce Na starém zámku v Shoscombe, 1927, 19,5 x 13 cm.

Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: The Sherlock Holmes Illustrated Omnibus. 2nd, Londýn 1979, 383.

23. F. H. Townsend: ilustrace ke knize Podpis Čtyř, 1903, 12 x 9 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Znamení čtyř, Praha s. d., 99.

24. Otto Jelen: ilustrace k povídce Záhada Boscombského údolí, 1925. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Dobrodružství Sherlocka Holmesa, Praha 1925, 129.

25. Josef Friedrich: ilustrace k povídce Ohyzdný žebrák, kolem 1907, 8 x 11,5 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Dobrodružství detektiva Sherlocka Holmesa, Praha s. d., 301.

26. Zombori: Obálka ke knize Sherlock Holmes junior, 1920, 19 x 13 cm. Reprodukce z knihy: F. de SINCLAIR: Sherlock Holmes junior, Plzeň 1920.

27. Plakát nakladatelství Jos. R. Vilímek k vydání knihy Pes Baskervillský, 1906, 90 x 60 cm, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze. Foto: autor.

28. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví. Foto: autor.

29. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví. Foto: autor.

30. Josef Friedrich: návrh ilustrace ke knize Arséne Lupin kontra Herlock Sholmes, kolem 1908, lavírovaná perokresba a kvaš, kartón, 13 x 20 cm, Památník národního písemnictví. Foto: autor.

31. Karel Vítek: Obálka ke knize Poslední dobrodružství Sherlocka Holmesa, 1926, 18,5 x 13 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Poslední dobrodružství Sherlocka Holmesa, Praha 1925.

32. Václav Čutta: Obálka ke knize Studie v krvavých barvách, 1925, 19 x 14 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Studie v krvavých barvách, Praha 1925.

33. Josef Lada: Obálka ke knize Ve šlépějích Šerloka Holmesa, kolem 1940, 17 x 11 cm.

Reprodukce z knihy: Josef SKRUŽNÝ: Ve šlépějích Šerloka Holmesa, Praha s. d.

34. Dobroslav Haut: Záhada domu č. 160 aneb Nové dobrodružství Léona Cliftona, 1935. Reprodukce z knihy: Helena DIESING: Český komiks 1. poloviny 20. století, Praha 2011, 326.

35. Atelier Wildta v Českých Budějovicích: Ferdinand Kaňkovský v kostýmu Sherlocka Holmese, asi kolem 1910, Praha, Divadelní oddělení Historického muzea Národního muzea, sign. 26F325. Foto: Divadelní oddělení NM , Kryštof Vanča.

36. Atelier Wildta v Českých Budějovicích: Ferdinand Kaňkovský v kostýmu Sherlocka Holmese, asi kolem 1910, Praha, Divadelní oddělení Historického muzea Národního muzea, sign. 43F64. Foto: Divadelní oddělení NM , Kryštof Vanča.

37. William Gillette v kostýmu Sherlocka Holmese, 1890-1910. Reprodukce z webových stránek: http://25.media.tumblr.com/tumblr_m6pbknAAtX1r23awso1_500.png, vyhledáno 1.6.2012.

38. Eman Fiala v kostýmu Sherlocka Holmese II. ve filmu Únos bankéře Fuxe, 1923. Reprodukce z webových stránek: <http://www.fdb.cz/film-fotogalerie/26284-unos-bankere-fuxe.html>, vyhledáno 1.6.2012.

39. Kája Saudek: Sherlock Holmes zasahuje, 1969, 29 x 20 cm. Reprodukce z časopisu: Hudba a zvuk III, č. 4, 135.

40. Kája Saudek: Pes baskervillský. Čtverylka z dějin světového písennictví, 1971, 19 x 6 cm. Reprodukce z časopisu: Mladý svět XIII, č. 4, 18.

41. Dobroslav Foll: ilustrace ke knize Prázdniny se Sherlockem Holmesem, 1966, 17 x 10 cm. Reprodukce z knihy: Jaroslav TAFEL: Prázdniny se Sherlockem Holmesem, Praha 1966, 213.

42. Stanislav Duda: výřez z ilustrace ke knize Chemické příběhy Sherlocka Holmese, 1967, 20 x 12 cm. Reprodukce z knihy: Waclaw GOLEMBOWICZ: Chemické příběhy Sherlocka Holmese, Praha 1967, 1.

43. Ivan Strnad: ilustrace ke knize Omyl Sherlocka Holmese, 1968, 10 x 8 cm. Reprodukce z knihy: Miroslav HONZÍK/Ilja KUČERA: Omyl Sherlocka Holmese, Praha 1968, 27.

44. Adolf Born: výřez z komiksu Bledý vězeň. Dobrodružství Sherlocka Holmese, 1971, 24 x 17 cm. Reprodukce z knihy: Jiří BUCHAL (ed.): Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr, Praha 2002, 205.
45. Adolf Born: výřez z komiksu Pes baskervillský. Dobrodružství Sherlocka Holmese, 1972, 24 x 17 cm. Reprodukce z knihy: Jiří BUCHAL (ed.): Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr, Praha 2002, 216.
46. Miloslav Disman: ilustrace ke knize Údolí strachu, 1986, 18 x 11 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Údolí strachu, Praha 1986, 9.
47. Jindřich Kovařík: ilustrace ke knize Sherlockové Holmesové, 1988, 23 x 21 cm. Reprodukce z knihy: Jiří KOREJČÍK (ed.): Sherlockové Holmesové, Praha 1988, 50-51.
48. Jiří Šalamoun: ilustrace k povídce Maxipes Fík u Sherlocka Holmese, 1977, 10 x 8 cm. Reprodukce z časopisu: Věda a technika mládeži XXXI, 742.
49. Jiří Bartoš a Vladimír Pergler: titulní list programu Divadla Příbram ke hře Pes Baskervillský, 1995, 28 x 19 cm. Reprodukce z divadelního programu: Divadlo Příbram. Pes Baskervillský, 1995, 1.
50. Adolf Born: ilustrace ke knize Muž s dýmkou a houslemi, 1987, 29 x 20 cm. Reprodukce z knihy: Arthur C. DOYLE: Muž s dýmkou a houslemi, Praha 1987, 117.